

T.C.
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI

KORONA VİRÜS SALGINIYLA İLGİLİ KARİKATÜRLERDE
NARATİF BİR İNCELEME

YÜKSEK LİSANS TEZİ

ELİF KESERCİOĞLU

TEZ DANIŞMANI
Prof. Dr. Meral OZAN

BOLU, OCAK - 2023

KABUL VE ONAY SAYFASI

Elif KESERCİOĞLU tarafından hazırlanan “**Korona Virüs Salgınıyla İlgili Karikatürlerde Naratif Bir İnceleme**” adlı tez çalışması jürimiz tarafından Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Bilim Dalı’nda Yüksek Lisans Tezi olarak oy birliğiyle kabul edilmiştir. 5/01/2023

Jüri Üyeleri

İmza

Danışman
Prof. Dr. Meral OZAN
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Prof. Dr. İ. Gülsel SEV
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi

.....

Üye
Doç. Dr. Gülten KÜÇÜKBASMACI
Kastamonu Üniversitesi

.....

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Onayı

Prof. Dr. İbrahim KÜRTÜL
Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Müdürü

ETİK BEYAN

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada;

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu bildirir,
aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Teze ilişkin 4/11/2022 tarihinde Turnitin adlı intihal tespit programından enstitü müdürlüğünce belirlenen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan benzerlik raporuna göre, tezin benzerlik oranı %5 olarak tespit edilmiştir.

ELİF KESERCİOĞLU

ÖZET

**KORONA VİRÜS SALGINIYLA İLGİLİ KARİKATÜRLERDE NARATİF
BİR İNCELEME
YÜKSEK LİSANS TEZİ
ELİF KESERCİOĞLU
BOLU ABANT İZZET BAYSAL ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI BİLİM DALI
(TEZ DANIŞMANI: PROF. DR. MERAL OZAN)
BOLU, OCAK - 2023
XIV+154 SAYFA**

İnsanlık tarihi çok eski çağlardan bu yana birçok salgın hastalığa maruz kalmıştır. Karşılaşılan bu salgın hastalıklarla mücadele süreci, içinde bulunulan çağın veya dönemin imkânlarına göre değişmektedir. Dünya genelinde en son yaşanan salgın hastalık ise Covid-19 salgınıdır. Bu hastalık 2019 yılından itibaren tüm dünyayı etkisi altına almış, bugün ise etkileri hâlâ devam etmektedir. Günümüzde küreselleşen dünyanın hız kazanmasıyla birlikte hastalık da tüm ülkelere hızlı bir şekilde yayılmıştır. Tüm dünya ortak bir paydada buluşarak salgın ilan edilen bu hastalıkla savaşılmaya başlamıştır. Hastalık; sağlık, ekonomi, eğitim gibi global gündemi etkilemekle kalmamış, yerel gündemde de değişimler yaşanmasında etkili olmuştur. Yaşam şekli, değişen toplum düzeni, toplumsal kural ve normlar, gelenek ve görenekler gibi kültürel öğeler de salgından sonra değişmeye başlamıştır. Tarih boyunca bir toplumda yaşanan değişimler, o topluma ait sözlü, yazılı ve görsel ürünlerine konu olur. Covid-19 salgını da elbette bu ürünlerin konusu olmaktan geri durmamıştır. Herkesi ilgilendiren ve etkileyen bu salgın hastalık, çizgi ve mizah unsurunu bir arada kullanarak güldürürken düşünme sağlayan karikatürlerde kendine alan bulmuştur. Karikatürler iletmek istedikleri mesajı doğrudan veya dolaylı yoldan anlatan birer anlatı metnidir. Böylece koronavirüsle ilgili dikkat çekmek istenilen yerler karikatür sayesinde öz ve etkili bir şekilde işlenebilecektir. Bu yüksek lisans çalışmasında koronavirüsle ilgili olan karikatürler bir araya getirilmiş, bu karikatürler naratif açıdan incelenmiştir. Çalışmanın sonunda ise bahsedilen konudaki karikatürler ile ilgili değerlendirme yapılmış, bu değerlendirme sonucunda yaşanan küresel bir salgının toplumun anlatı dünyasını etkilediği ve değiştirdiği tespit edilmiştir.

ANAHTAR KELİMELELER: Covid-19, Koronavirüs, Salgın, Karikatür, Naratif.

ABSTRACT

A NARRATIVE REVIEW IN CARICATURES ABOUT THE CORONA VIRUS PANDEMIC

MASTER THESIS

ELIF KESERCIOGLU

BOLU ABANT IZZET BAYSAL UNIVERSITY

INSTITUTE OF GRADUATE STUDIES

DEPARTMENT OF TURKISH LANGUAGE AND LITERATURE

(SUPERVISOR: PROF. DR. MERAL OZAN)

BOLU, JANUARY 2023

XIV +154 PAGES

Human history has been exposed to many epidemics since ancient times. The process of combating these epidemics varies according to the possibilities of the current era or period. The most recent epidemic disease in the world is Covid-19. This disease has affected the whole world since 2019 and its effects are still ongoing today. Today, with the acceleration of the globalized world, the disease has spread rapidly to all countries. The whole world has come to a common ground and started to fight against this disease, which has been declared a pandemic. The disease has not only affected the global agenda such as health, economy and education but has also changed the local agenda. Cultural elements such as lifestyle, changing social order, social rules and norms, traditions and customs started to change after the Covid-19 pandemic. Every change in society has been the subject of all verbal, written and visual products created in that society. Of course, the Covid-19 pandemic has not stopped being the subject of these products. This pandemic, which concerns and affects everyone, has found its own subject area in caricatures that provide thinking while making people laugh by using comic and humor elements together. Caricatures are narrative texts that directly or indirectly describe the message they want to convey. Thus, the places that are desired to draw attention about the coronavirus can be handled in a concise and effective way through caricature. In this master's thesis, caricatures related to the coronavirus were brought together and these caricatures were analyzed from a narrative point of view. At the end of the study, an evaluation was made about the cartoons on the subject, and as a result of this evaluation, it was determined that a global pandemic affected and changed the narrative world of the society.

KEYWORDS: Covid-19, Coronavirus, Epidemic, Caricature, Narrative.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL VE ONAY SAYFASI	iii
ETİK BEYAN	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	viii
KARİKATÜR LİSTESİ	ix
KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ.....	xiii
TEŞEKKÜR.....	xiv
GİRİŞ.....	1
BİRİNCİ BÖLÜM	4
1. DÜNYAYI ETKİLEYEN YENİ SALGIN HASTALIK: COVID-19	4
1.1 Covid-19 Virüsü Hakkında.....	4
1.2 Covid-19 Virüsünün Dünyada ve Türkiye’de Yayılımı	5
1.3 Covid-19 Salgını Kapsamında Türkiye’de Alınan Önlemler	6
İKİNCİ BÖLÜM	9
2. NARATİF METİN OLARAK KARİKATÜR	9
2.1 Karikatür Nedir?	9
2.2 Dünya Tarihinde Karikatür.....	11
2.3 Türk Tarihinde Karikatür	12
2.4 Anlatı ve Karikatür İlişkisi	15
3. KARİKATÜRLERİN DİLİNDE KORONA	17
3.1 Aşı.....	17
3.2 Maske	33
3.3 Sosyal Mesafe.....	43
3.4 Kapanma ve Yasak	48
3.5 Bulaş	64
3.6 Sosyal Konular	82
3.7 Bayramlar	100
3.8 Eğitim	112
3.9 Kültür-Sanat-Edebiyat	122
SONUÇ	132
KAYNAKLAR.....	136
EKLER	146

FOTOĞRAF LİSTESİ

Sayfa

Fotoğraf 2. 1. La Caricature Cover of an 1833 kapağı.....12

KARİKATÜR LİSTESİ

Sayfa

Karikatür 3.1. Aşı kâbusu 1 (aşı sırası – aşı serabı)	17
Karikatür 3.2. Aşı kabusu 2	18
Karikatür 3.3. Sigorta, yemek, aşı.....	19
Karikatür 3.4. İyi ki kol.....	19
Karikatür 3.5. Aşı bulunabilirliği	20
Karikatür 3.6. Turist aşısı.....	21
Karikatür 3.7. Aşı sorgulama	21
Karikatür 3.8. Aşı karşıtlığı 2	22
Karikatür 3.9. Aşı karşıtlığı 3: yaşlılarda aşılama süreci	23
Karikatür 3.10. Aşığı gör(e)meme	24
Karikatür 3.11. Aşı karşıtlığı.....	24
Karikatür 3.12. Aşı hatırası	25
Karikatür 3.13. Aş(e/i)rme	26
Karikatür 3.14. Aşı bebek	27
Karikatür 3.15. Aşısı olmayan giremez	27
Karikatür 3.16. Hac parası – aşı parası	28
Karikatür 3.17. Pandemi sonrası evlilik.....	29
Karikatür 3.18. Aşıyla ödeme	30
Karikatür 3.19. Aşı indirimi	30
Karikatür 3.20. Üçüncü dünya savaşı: aşı.....	31
Karikatür 3.21. 2020 Tokyo aşı olimpiyatları.....	32
Karikatür 3.22. Maske süreci	33
Karikatür 3.23. Maske takma oyunu.....	34
Karikatür 3.24. Covid derbisi.....	35
Karikatür 3.25. Vicdanlı virus.....	36
Karikatür 3.26. Doğru maske kullanımı.....	36
Karikatür 3.27. Maske çevirmesi	37
Karikatür 3.28. Oyuncak maske	38
Karikatür 3.29. Maske problemleri	39
Karikatür 3.30. Maske yasağı	39
Karikatür 3.31. Maskeden solunum cihazına	40
Karikatür 3.32. Maske seçimi	41
Karikatür 3.33. Ramazanda maske	41
Karikatür 3.34. Hava durumu - maske durumu	42
Karikatür 3.35. Hediye olarak maske	42
Karikatür 3.36. Covid zirvede.....	43
Karikatür 3.37. Titanic'ten yeni normal'e	44
Karikatür 3.38. Mesafe halkası	45
Karikatür 3.39. Yeni normalde hayvanlar.....	46
Karikatür 3.40. Doğal afetten doğal mesafeye.....	46
Karikatür 3.41. Covid sensörü	47
Karikatür 3.42. Kapanmanın ruh haline etkisi 1	48
Karikatür 3.43. Kapanmanın ruh haline etkisi 2	49
Karikatür 3.44. Evde kalmak/odada kalmak	50
Karikatür 3.45. Virüs kapıdan baktırır	50

Karikatür 3.46. Bizden biri olan virüs 1	51
Karikatür 3.47. Sosyal izolasyon	52
Karikatür 3.48. Serbest pazartesi	53
Karikatür 3.49. Eve kapanma	53
Karikatür 3.50. Yasaklar silsilesi	54
Karikatür 3.51. Kapanmanın açılışı	55
Karikatür 3.52. Vakit darlığı	55
Karikatür 3.53. Yaş kapanması	56
Karikatür 3.54. Covidle değişen devir	57
Karikatür 3.55. Yasak ve çocuklar	58
Karikatür 3.56. Tam kapanma	59
Karikatür 3.57. Kapanma taşımacılığı	59
Karikatür 3.58. Kurye torpili	60
Karikatür 3.59. Kapanma/ma mutluluğu	61
Karikatür 3.60. Kısıtlama sonrası hayat	61
Karikatür 3.61. Sinema açılışı	62
Karikatür 3.62. Ev ekmeği	63
Karikatür 3.63. Yarım kapanma	63
Karikatür 3.64. Covid toplantısı	64
Karikatür 3.65. Korona tedbirsizliği (bulaş yolculuğu)	65
Karikatür 3.66. Korona tedbirsizliği (bulaş sırası)	66
Karikatür 3.67. Dalga denizde değil covidte	66
Karikatür 3.68. Öpme beni krizi 1	67
Karikatür 3.69. Öpme beni krizi 2	68
Karikatür 3.70. Bulaş ödülü	68
Karikatür 3.71. Bulaş meselesi	69
Karikatür 3.72. Gizli pozitif	70
Karikatür 3.73. Covid şehri: İstanbul	71
Karikatür 3.74. Gün batımından virüs bakımına	71
Karikatür 3.75. Virüs fethi	72
Karikatür 3.76. Herkese bulaşanlar: hastalık ve savaş	73
Karikatür 3.77. Bulaşmadan buluşma	73
Karikatür 3.78. Bulaştan uzak yuva kurma	74
Karikatür 3.79. Risksiz şirin	75
Karikatür 3.80. Seneye görüşmeyelim virüs	75
Karikatür 3.81. Virüse plaka	76
Karikatür 3.82. Karpuz seçmecedan insan seçmeceye	76
Karikatür 3.83. Korona olmaktansa	77
Karikatür 3.84. Yeni lakap: mutasyon timur	78
Karikatür 3.85. İngiliz mutasyonu 1	78
Karikatür 3.86. İngiliz mutasyonu 2	79
Karikatür 3.87. Covid röportajı	80
Karikatür 3.88. Covid dalgada	80
Karikatür 3.89. Varyant arkadaşlar	81
Karikatür 3.90. Covid fişeği	82
Karikatür 3.91. Temiz eller operasyonu	83
Karikatür 3.92. Ateşli olan giremez	84
Karikatür 3.93. Covid modası	84
Karikatür 3.94. Korona önlemi: foşur foşur yıkama	85
Karikatür 3.95. Virüsler yarışıyor	86

Karikatür 3.96. Maskeli gelin	86
Karikatür 3.97. Aile içi şiddet.....	88
Karikatür 3.98. Aileyi fark etmek	89
Karikatür 3.99. Test sırasından nikah sırasına	90
Karikatür 3.100. Covid dönemi çocukluk	90
Karikatür 3.101. İlk kelime: koronavirüs.....	91
Karikatür 3.102. Covid temalı kazak	92
Karikatür 3.103. Virüsten arınma	92
Karikatür 3.104. Koronanın beş şartı	93
Karikatür 3.105. Covid etkili buluşma.....	94
Karikatür 3.106. Bizden biri olan virüs 2.....	94
Karikatür 3.107. Strese sokan korona	95
Karikatür 3.108. Papatyadan covid	96
Karikatür 3.109. Deliye her gün korona	97
Karikatür 3.110. Korona etkili özgeçmiş	97
Karikatür 3.111. Virüsle mücadele	98
Karikatür 3.112. İkinci kez korona olmak	99
Karikatür 3.113. Bronzlaşan virüs	100
Karikatür 3.114. Bayram kapanması.....	100
Karikatür 3.115. Uzaktan bayramlaşma.....	101
Karikatür 3.116. Kaçak davulcular	102
Karikatür 3.117. Koronanın etkileri.....	103
Karikatür 3.118. Mahya meselesi 1	103
Karikatür 3.119. Mahya meselesi 2	104
Karikatür 3.120. Covid kumpanyası	105
Karikatür 3.121. Türkiye bayram-19 tablosu.....	105
Karikatür 3.122. Mesafeli kesim.....	106
Karikatür 3.123. Paçayı kurtaran inek	107
Karikatür 3.124. Aşırı bulan koç	107
Karikatür 3.125. Koç dileği.....	108
Karikatür 3.126. Düşman işgali/virüs işgali.....	109
Karikatür 3.127. Evde bayram sabahı.....	110
Karikatür 3.128. Sol, sağ, virüs 1	110
Karikatür 3.129. Sol, sağ, virüs 2	111
Karikatür 3.130. Okullu covid	112
Karikatür 3.131. Okulda covid kuralları	113
Karikatür 3.132. Karantina kolu	113
Karikatür 3.133. Kablosuz wifi/kablosuz korona	114
Karikatür 3.134. Atatürk'ü koronadan korumak	115
Karikatür 3.135. Maskede kopya	115
Karikatür 3.136. Geleceğe sosyal mesafe	116
Karikatür 3.137. Aşılı öğretmen	117
Karikatür 3.138. Covid problemi 1	117
Karikatür 3.139. Covid problemi 2	118
Karikatür 3.140. Covid problem 3	119
Karikatür 3.141. Uzaktan (!) eğitim 1	119
Karikatür 3.142. Uzaktan (!) eğitim 2	120
Karikatür 3.143. Uzaktan kutlama	121
Karikatür 3.144. Seyretilmiş covid	122
Karikatür 3.145. Covid sagusu.....	123

Karikatür 3.146. Covid atasözleri	124
Karikatür 3.147. Müzisyen virüs.....	125
Karikatür 3.148. Covid sözlüğü	125
Karikatür 3.149. Covid dönüşümü.....	126
Karikatür 3.150. Nerede o eski günler	127
Karikatür 3.151. Yeni dilek 1: test kiti.....	127
Karikatür 3.152. Dağları delmek-karantinayı delmek	128
Karikatür 3.153. Ak sakallı dededen kısıtlama	129
Karikatür 3.154. Yeni dilek 2: aşı.....	129
Karikatür 3.155. Şuraya bir virüs çizelim.....	130
Karikatür 3.156. Sanatta virüs var	131

KISALTMA VE SEMBOLLER LİSTESİ

ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AVM	: Alış Veriş Merkezi
BAİBÜ	: Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
çev.	: Çeviren
CNN	: Cable News Network
EBA	: Eğitim Bilişim Ağı
Ed.	: Editör
HES	: Hayat Eve Sığar
K	: Karikatür
MERS	: Orta Doğu Solunum Sendromu
PCR	: Polymerase Chain Reaction
RNA	: Ribonükleik asit
SARS	: Şiddetli Akut Solunum Sendromu
TC	: Türkiye Cumhuriyeti
TDK	: Türk Dil Kurumu
TRT	: Türkiye Radyo ve Televizyon
URL	: Uniform Resource Loader
WHO	: Dünya Sağlık Örgütü
WiFi	: Wireless Fidelity

TEŞEKKÜR

Elimden gelenin en iyisini yapmaya çalıştığım bu yüksek lisans tezimde benimle birlikte tüm sürece eşlik eden, engin bilgileriyle beni aydınlatan, düştüğüm anda kaldırıp devam etmemi sağlayan saygıdeğer tez danışmanım Prof. Dr. Meral OZAN'a teşekkür ederim.

Hiçbir koşulda beni yalnız bırakmayan, arkamda bir dağ gibi heybetli; yanımda bir dost gibi destekçi olan annem, babam ve kardeşime teşekkür ederim.

GİRİŞ

Bir toplumun kültürünü oluşturan unsurların başında dil, din, gelenek ve görenek, sanat, tarih yer almaktadır. Bu unsurlar bir araya geldiğinde o topluma ait olan özelliklerin yer aldığı sözlü veya sözsüz olabileceği gibi yazılı veya görsel şekilde de olabilecek edebi ürünler ortaya çıkar. Ortaya çıkan bu edebi ürünler ait oldukları toplumdan izler taşımaktadır. Toplumun yaşadığı sıkıntıları, toplumun başından geçen derinden etkileyen olgu ve olayları, milli birlik ve beraberliği güçlendiren özel ritüelleri, karşılaşılan zorlukları, yaşanan sevinçleri ve daha niceleri üretilen eserlerde görülmektedir.

Meydana getirilen eserler bir sevinci paylaşmak, mutluluğa alan açmak gibi görevler edinebileceği gibi zorluklar karşısında topluma güç vermek, dirayetli durması için destek olmak, farkındalık oluşturmak adına mesaj iletici bir görev de üstlenebilir.

Yukarıda bahsedilen özelliklere sahip, düşünce altyapısında gelişen, örtülü ya da açık bir şekilde okura mesaj iletmek isteyen, gerektiğinde övgü, gerektiğinde yergi kullanan türlerden biri karikatürdür. Karikatür dolaylı veya doğrudan iletmediği mesajlar ile toplumun eksik yönlerini eleştirir, değerlerini ise yüceltir. Yanlışlara mizah unsuruyla dikkat çekerek doğruyu düşündürmeyi amaçlar. Toplumu derinden etkileyen olayları konu edinen karikatür tüm dünyada etkili olan Covid-19 salgın hastalığını da elbette kendine konu olarak seçmiştir. Covid-19 salgın hastalığı nezdinde üretilen karikatürler bu çalışmayı oluşturan kaynaklardandır.

Covid-19 Çin'de ortaya çıkan ve kısa sürede tüm dünyaya yayılan damlacık yoluyla bulaş¹sağlayan bir hastalıktır. Dolayısıyla küreselleşen bugünkü dünyanın hızına bağlı olarak virüs de hızlı bir şekilde yayılım göstermiştir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bünyesinde tüm ülkeler bir araya gelip salgına karşı ortak kararlar alarak en hafif düzeyde atlatmak için girişimde bulunmuşlardır. Öncelikle halk bilgilendirilmiş ve virüsle mücadele için uygulamalar adım adım yürürlüğe konulmuştur.

Toplumu böylesine ilgilendiren ve birlikte hareket etmeyi, özveriyi, empatiyi gerektiren bu zorlu süreç karikatürde işlenerek eksik yönler dikkat

¹ Bulaş sözcüğü, Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde bulunmamakla birlikte, bu çalışmada enfeksiyon sözcüğü yerine kullanılmıştır.

çekilip farkındalık sağlanacaktır. Karikatürün bu durum için oldukça uygun bir tür olduğu söylenebilir. Verilmek istenen mesaj kısa, net, duru bir şekilde örtülü veya açık anlatımla sunulabilir. Çünkü karikatürler birer anlatı metnidir.

Yapılan literatür çalışması sonucunda, Covid-19 salgın hastalığı ve karikatürleri konu edinen çalışmalar olduğu tespit edilmiştir. Ayaz'ın (2020: 458) çalışmasında Covid-19 salgınıyla ilgili karikatürler, kişi ve toplum bazında ele alınmış ve düşün dünyasında yer alan eleştirilerin ortaya konması amaçlanmıştır. Ayrıca Küçükşen'in (2020: 38-57) salgın hastalık sürecinde ailede yaşanan sorunlara dikkat çekmede karikatürün rolünün göstergebilimsel analizinin yapıldığı araştırma makalesi; yine aynı göstergebilimsel yöntemle incelenen karikatürlerin ele alındığı Budak'ın (2020: 217) toplumsal travma sürecinde mizahın onarıcı etkisinden bahsettiği araştırma makalesi; Tuncer'in (2020: 42-58) küreselleşen yeni dünya düzeninde tüm dengeleri alt üst eden Covid-19 salgın hastalığının topluma etkisini incelediği araştırma makalesi; Bayrakçı'nın (2021: 3503) pandeminin sebep olduğu sorunların capsler üzerinden analizini göstergebilimsel yöntemle incelediği makalesi bu alanda yapılmış çalışmalardandır.

“Korona Virüs Salgınıyla İlgili Karikatürlerde Naratif Bir İnceleme” adlı yüksek lisans tez çalışmasında ise, Covid-19 salgınından hareketle üretilen karikatürlerin anlatı dünyasında değerlendirilmesi ele alınmıştır. Yukarıda yer verilen çalışmalardan faydalanırken, aynı zamanda bu tez çalışması ile literatüre de farklı inceleme alanında yeni bilgiler sağlanacağı düşünülmüştür.

Bu çalışmada toplam 156 karikatür incelenmiştir. Bu karikatürler elektronik ortamdan temin edilmiştir. Temin edilen karikatürlerin kaynağı çalışmanın sonunda kodlama sırasıyla gösterilmiş, kendi içerisinde gruplandırılmış şekli ise eklerde ayrıntılı olarak tekrar ifade edilmiştir.

Karikatürler incelenirken görsellerin naratif yönleri ele alınmıştır. Ele alınan karikatürler karşılaştırmalı metin içkin yapısına göre tahlil edilmiştir. Bu tahlillerden hareketle karikatürler verdikleri mesaj içeriklerine göre kategorilere bölünmüştür. Kategorilere bölme sebebi konuların kendi içerisinde ayrı temalar oluşturmasındandır. Böyle bir tasnif tahlil etmeyi kolaylaştırırken okura da kolaylık sağlayacağı düşünülmüştür.

Karikatürler incelenirken kodlama sistemi kullanılmıştır. Bu kodlamada metin akışında yer alan görsellerin sıralanma şekli esas alınmıştır. Bu çalışma

hazırlanırken bilimsel literatür başta olmak üzere konuyla ilgili elektronik kaynaklar ve lisansüstü tezlerden faydalanılmıştır. Buna göre;

Birinci bölümde korona virüs hakkında önce etimolojik bilgi, daha sonra virüsün özellikleri, virüsün kime, nasıl bulaştığı, hastalığın belirtileri ve riskli yaş grupları hakkında bilgi verilmiştir. Ayrıca korona virüsün dünyada ve Türkiye’de nasıl gelişim gösterdiği, bu gelişimler sonucu hangi önlemlerin alındığı anlatılmıştır.

İkinci bölümde karikatür hakkında bilgi verilmiştir. Öncelikle karikatürün etimolojisi, daha sonra dünyada ve Türkiye’de karikatürün gelişimi anlatılmıştır. Birer anlatı metni olan karikatürlerin anlatı ile ilişkisi ise ikinci bölümün son konusudur.

Üçüncü bölümde analiz kısmı yer almaktadır. Bu bölüm toplam 9 kategori altında incelenmiştir. Söz konusu maddeler Aşı (3.1), Maske (3.2), Sosyal Mesafe (3.3), Kapanma ve Yasak (3.4), Bulaş (3.5), Sosyal Konular (3.6), Bayramlar (3.7), Eğitim (3.8) ve Kültür-Sanat-Edebiyat (3.9) başlıklarından oluşmaktadır.

Sonuç kısmında ise elde edilen bulgular çapraz değerlendirme ile açıklanmaya çalışılmış, tespit edilen bilgiler bu kısımda yer almıştır. Tüm dünyada büyük etkiler yaratan küresel salgının toplumun anlatı dünyasını nasıl etkilediği ve nasıl değiştirdiği açıklanmaya çalışılmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. DÜNYAYI ETKİLEYEN YENİ SALGIN HASTALIK: COVID-19

Koronayla ilgili karikatürlerin incelendiği bu yüksek lisans tezinin aşağıda yer alan ilk bölümünde koronavirüs hakkında öncelikle etimolojik bilgi, virüsün özellikleri, nasıl bulaştığı, hastalığın belirtileri ve riskli yaş grupları hakkında bilgi verilmiş, daha sonra virüsün dünyada ve Türkiye’de nasıl geliştiği ve yayıldığı anlatılmıştır. Son olarak virüsle mücadelede alınan önlemlerden bahsedilerek birinci bölüm tamamlanmıştır.

1.1 Covid-19 Virüsü Hakkında

İlk defa Çin’in Wuhan kentinde ortaya çıkan Covid-19 salgın hastalığı ismini; dış çeperindeki taca benzeyen sivrimsi uçlardan oluşan, etimolojide “tek zincirli, pozitif polariteli ve zarflı RNA virüsleri” (Eke, 2022: 22) olarak bilinen koronavirüs giller ailesinden almıştır. 19 sayısı ise 2019 yılında ortaya çıktığından dolayı nitelendirilmek üzere Dünya Sağlık Örgütü (WHO) tarafından konulmuştur.

Covid-19 virüsü hayvandan hayvana, hayvandan insana ve insandan insana öksürme, hapşırma, soluma gibi damlacık yöntemiyle bulaşan direk üst solunum sistemini etkileyen bir hastalıktır. Bu hastalık daha önceden ortaya çıkan SARS (Şiddetli Akut Solunum Sendromu) ve MERS (Orta Doğu Solunum Sendromu) virüsü temellidir (URL-1).

Virüsün yayılması damlacıkların solunması ile gerçekleşmekte, dolayısıyla bulaş oranı yüksek ve hızlı olmaktadır. Virüs kişiye bulaştığı andan itibaren en kısa iki, en uzun on gün içerisinde kuluçka süresinde bulunabilir. Bu süre zarfında başka insanlarla temas halinde olmamak bulaş riskini düşürecektir.

Hastalığın vücuttaki varlığı belirti gösterdiğinde Covid-19 PCR testi yapılmaktadır. Bu test sonucuna göre “pozitif” çıkarsa virüs bulaşmış, “negatif” çıkarsa virüs bulaşmamış anlamına gelmektedir. Hastanın pozitif çıkması durumunda karantina uygulamasına gidilerek bulaşın önüne geçilmek istenmiştir.

Covid-19 virüsü belirtisiz olabileceği gibi kişiden kişiye farklılık gösteren belirtileri de bulunabilir. Çoğunlukla yüksek ateş, kuru öksürük, nefes darlığı, eklem ağrıları, halsizlik; az çoğunlukta tat ve koku kaybı, baş ağrısı, bel ağrısı, ishal

gibi belirtiler de göstermektedir (Çetin, 2021: 65). Şiddetli geçen bir koronavirüs hastalığı böbrek yetmezliği, ağır solunum yetmezliği ve ölümlerle sonuçlanabilmektedir (URL-1).

TC Sağlık Bakanlığı Covid-19 Bilgilendirme Platformu'nda yer alan bilgiye göre bağışıklığı güçlü, genç yaşta, kronik bir hastalığı olmayan kişiler hastalığı daha hafif atlattırken; orta ve ileri yaştaki, kronik rahatsızlığı bulunan, vücut direnci düşük kişiler hastalığı daha ağır geçirmektedir. Buna göre "60 yaş üstü olanlar, ciddi kronik tıbbi rahatsızlıkları olan insanlar, kalp hastalığı, hipertansiyon, diyabet, kronik solunum yolu hastalığı, kanser" gibi hastalıkları sahip olan kişiler riskli grupta yer almaktadır (URL-1).

Covid-19 virüsü Çin'den başlayarak dünyanın her yerine hızlı bir şekilde yayılmış ve tüm ülkeleri etkilemiştir. Bundan dolayı Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Covid-19 virüsünü 11 Nisan 2020 tarihinde "pandemi" olarak tüm dünyaya ilan etmiştir (Şahbaz, 2021: 37). Bugün hâlâ etkileri devam etmekte olan bu salgın hastalık ülkemizi ve diğer ülkeleri 21. yüzyıl salgın dönemine hazırlamıştır.

1.2 Covid-19 Virüsünün Dünyada ve Türkiye'de Yayılımı

Dünyada ilk defa Çin'in Wuhan kentinde hayvan ürünlerinin satıldığı bir pazarda ortaya çıkan koronavirüs, bulaştığı kişide solunum yolu enfeksiyonuna sebep olmaktadır. Yapılan tetkikler sonucu Sars-Cov-2 virüsünün sebep olduğu anlaşılan bu salgın hastalık hâlâ etkisini sürdürmektedir (Şahbaz, 2021: 37).

Covid-19 salgın hastalığı 2019 yılının sonlarına doğru ortaya çıkmış olsa da ilk tanımlaması 13 Ocak 2020 tarihi olmuştur. (Şahbaz, 2021: 37). Bu tarihten sonra virüs hızla yayılmış ve tüm dünyayı etkisi altına almıştır. Dünya Sağlık Örgütü (WHO) bütün ülkelere yayılan bu hastalığı 11 Mart 2020 tarihinde "*pandemi*" ilan ederek salgın hastalıkla mücadele için tüm ülkelerle ortak bir salgınla mücadele çalışması yürütülmek istenmiştir.

Virüsün dünyaya çok hızlı yayılması sonucu ABD ve Avrupa'da vaka sayıları artışa geçmiştir. Koronavirüsün ilk görüldüğü Avrupa ülkesi Fransa olurken ardından İtalya, İngiltere, İspanya gibi diğer Avrupa devletleri de seri bir şekilde salgın hastalıktan etkilenmiştir. İtalya'da Dünya Sağlık Örgütü tarafından onaylanmış ilk vaka 31 Ocak 2020 tarihinde duyurulmuştur. Bu tarihten sonra virüs Avrupa'da o kadar hızlı ilerlemiştir ki Dünya Sağlık Örgütü Avrupa'yı salgının merkezi ilan etmiştir (Eke, 2022: 24).

Türkiye’de ise ilk vaka 11 Mart 2020 tarihinde açıklanmış, Covid-19 salgın hastalığı tarafından gerçekleşen ilk ölüm 15 Mart 2020 tarihinde yaşanmıştır. Buna bağlı olarak ilk vakanın açıklandığı tarihten itibaren koronavirüs tedbirleri için harekete geçilmiş, ülkede salgın hastalıkla mücadele programı ve tedbirleri uygulanmıştır.

1.3 Covid-19 Salgını Kapsamında Türkiye’de Alınan Önlemler

Salgın hastalıklar tüm dünyayı etkileyen bir meseledir. Geçmişten bugüne birçok salgın hastalık yaşanmıştır.² Bu salgın hastalıklardan biri etkisi hala devam etmekte olan Covid-19 salgınıdır.. Covid-19 salgını; küresel boyutta, ülkeleri başta sağlık olmak üzere, ekonomik, toplumsal, sosyal, kültürel ve benzeri birçok alanda etkilemiştir. Ülkeler yaşanan bu salgını kontrol altında tutarak hasarı en aza indirmek amacıyla birtakım önlemler almıştır.

Türkiye Cumhuriyeti devleti salgın sürecinde tüm dünyayla birlikte ortak bir mücadele politikasında buluşmuştur. Öncelikle Covid-19 salgını başlamadan 2006 yılında “Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı”³ çalışmaları yapılmış, salgın karşısında nasıl hareket edilmesi gerektiği gibi planlamalar düzenlenmiştir.

Covid-19 salgını 2020 yılında patlak vermiş, ocak ayı itibariyle TC Sağlık Bakanlığı tarafından bilgilendirme yapılmaya başlanmıştır. Buna göre topluma açık alanlarda uyulması gereken hijyen kuralları açıklanmış, virüsle mücadelede vatandaşların tedbirli olması gerektiği vurgulanmıştır.

Mart 2020 yılında ilk koronavirüs vakasının görülmesiyle birlikte TC Sağlık Bakanlığı tarafından Bilim Kurulu oluşturulmuştur. Bu kurul, korona ile mücadelede gelişmeleri takip edecek, virüse karşı bilimsel ve istatistiksel hesaplamalarda bulunarak halk bilgilendirilecektir.

Bilim kurulu dâhilinde koronavirüsle mücadele kapsamında öncelikle yurtdışına uçuşlar durdurulmuş, termal kameralar ve x-ray cihazları ile havaalanı ve terminalerde vücut ısısı ölçülmüştür. Bunun nedeni koronavirüs belirtilerinde ateşlenmenin yüksek olmasıdır. Ayrıca tüm vatandaşlara maske takmaları konusunda bilgilendirmeler kitle iletişim araçları ve sosyal medya aracılığıyla duyurulmuştur.

² Bkz. Dünyayı etkileyen salgın hastalıklarla ilgili olarak; <https://tr.euronews.com/2020/05/12/tarihteki-en-olu-mcu-l-salgin-lar-hangileriydi-neden-olustular-ve-nasil-sona-erdiler>; [Erişim tarihi: 28.11.2022]

³ Bkz. Pandemik İnfluenza Ulusal Hazırlık Planı; <https://hsgm.saglik.gov.tr/tr/bulasicihastaliklar-haberler/ulusal-pandemihazirlikplani.html> [Erişim tarihi: 28.11.2022]

Yurt içinde ise çocukları korumak ve enfekte riskini azaltmak amacıyla okullar üç haftalığına tatil edilmiştir. Daha sonraki süreçte eğitim uzaktan olarak yapılmış; dersler bilgisayar, telefon, tablet gibi araçlar kullanılarak işlenmiştir. Öğrencilerin eğitime ulaşım imkânları da göz önünde bulundurularak “EbaTv” altyapısı kurulmuş, televizyondan yayın yapılmıştır.

Bazı kurum ve kuruluşlarda esnek çalışma saatleri yürürlüğe girerken bazı işverenler uzaktan çalışma sistemine geçmiştir. Sağlık Bakanlığına bağlı çalışanların izin ve istifa süreçleri ertelenmiş, sağlık görevlileri hizmete çağırılmıştır. Bu süreçte spor müsabakaları seyircisiz olarak oynanmış, daha sonraki haftalarda müsabakalar süresiz olarak ertelenmiştir.

İlk defa karantina uygulaması Arabistan’dan dönen hacılar için on dört gün olarak uygulanmıştır. Bu uygulama virüsün vücuttaki kuluçka süresi ve sonrasının takip edilebilmesi için yapılmıştır. Bununla beraber toplu etkinliklerin yapıldığı konser, tiyatro ve sinema salonu, restoran, kafe gibi yerlerin kapatılması kararlaştırılmıştır. Bu kararlar neticesinde vatandaşlar bir süre işsiz kalmış ve salgının ekonomik boyutu ortaya çıkmıştır.

Salgın hastalık yayılıp vaka sayıları arttıkça günlük koronavirüs tablosu yayınlanarak bu tablo ile vaka sayısı, vefat sayısı, iyileşen sayısı gibi bilgilere erişilmiştir. Bu tablodan hareketle sokağa çıkma yasağı kademeli olarak başlatılmıştır. Öncelikle yirmi yaş altına, daha sonra 65 yaş üstüne olmak üzere çalışanlar hariç hafta sonları herkes için geçerli genel yasaklar uygulanmıştır. Bu yasakların amacı insanların birbiriyle temasını önlemek ve bulaşı azaltmaktır.

Mayıs ayıyla birlikte yukarıda anlatılan önlemler çerçevesinde vaka sayılarında azalma görülmüş, bu yüzden kademeli normalleşme başlatılmıştır. Buna göre yirmi yaş altı ve altmış beş yaş üstüne günün belli aralıklarında dışarı çıkma izni verilmiş, genel sokağa çıkma yasağı bazı illerde kaldırılmıştır. “Maske, Mesafe, Hijyen” kuralı salgının sloganı olmuş, maskenin doğru kullanımı, sosyal mesafenin nasıl sağlanacağı ve hijyen hakkında kamuya bilgilendirme yapılmıştır.

Yaz aylarında vaka sayıları azaldığı sonucuna göre 1 Haziran 2020 itibariyle kapalı olan restoran, kafe, yüzme havuzu, spor salonu, eğlence mekânları ve alışveriş merkezleri açılmış; uçuşlar yeniden başlamıştır. Düğün, nişan, kına gecesi, asker eğlencesi gibi geleneksel merasimlere belli kurallar çerçevesinde izin verilmiştir.

Covid-19 mücadele sürecinde alınan önlemler kapsamında HES kodu⁴ sistemi uygulanmış; buna göre şehirlerarası yolculukta, kapalı mekânlara girişte HES kodu gösterme zorunluluğu getirilmiştir. Bu sayede temaslı veya pozitif kişilerin evde kalması sağlanarak korona bulaş hızı düşürülmek istenmiştir.

Koronavirüs hastalığı belirtileri gösteren kişilerde hastalığın tanısı için “tanı kiti” kullanılmış, bu teste PCR (Polymerase Chain Reaktion) testi denilmiştir. Test sonucu pozitif olan kişiler evde karantinaya girmiş, karantina süreci flyasyon ekipleri tarafından kontrol edilmiştir. Durumu ağır olan hastalar Covid polikliniklerinde tedavi edilmiş, bu süreçte yerli solunum cihazı üretilerek hem açık hastane ekipmanı açığı giderilmiş hem de ekonomiye katkı sağlanmıştır.

Aşı çalışmaları dünyada olduğu gibi Türkiye’de de başlamış, Türk aşısı için çalışmalar virüsün yayıldığı ilk günlerden bugünlere devam etmektedir. Bu süreç devam ederken aşılama süreci başlamış, halk aşı konusunda teşvik edilmiştir. Devlet başkanı, bakanlar, toplumun önde gelen kişileri aşı konusunda halka öncülük etmiştir.

Covid-19 salgını mücadele sürecinde yukarıdakilerden farklı olarak ihtiyaç sahiplerine sosyal yardımlar da yapılmış, ayrıca salgın karşısında halkın motivasyonunu kaybetmemesi için kampanyalar düzenlenmiştir. Elbette bu salgın hastalık kültüre de yansımıştır. Toplumda değişen yaşam şekli ve kültür öğeleri, yeni alışkanlıklar, virüsle yaşamayı öğreten “yeni normal” yaşam düzeni; sözlü, yazılı ve görsel edebi ürünlere de tesir etmiştir.

Hem yazılı hem de görsel alana hitap eden karikatürler toplumda yaşanan olay ve olguları işleyen, içerisinde mizah unsuru barındıran yapılardır. Küresel anlamda etki eden Covid-19 salgını da karikatürlerde işlenen, eleştirilen, dikkat çekilmek istenen bir konu olmuştur.

⁴ Bkz. HES kodu ile ilgili olarak; <https://hayatevesigar.saglik.gov.tr/hes.html>; [Erişim tarihi: 28.11.2022]

İKİNCİ BÖLÜM

2. NARATİF METİN OLARAK KARİKATÜR

Yapılan bu yüksek lisans çalışmasının ikinci bölümünde üç başlık incelenmiştir. Karikatürün etimolojik kökeni ve tanımı, daha sonra dünyada ve Türkiye’de karikatürün gelişimi anlatılmıştır. En son ise anlatı ve karikatür ilişkisinden bahsedilecektir.

2.1 Karikatür Nedir?

Batı kökenli bir terim olan karikatür kelimesi, “*caricare*” olarak İtalyancada “yükleme, doldurma eylemi” olarak bilinmektedir⁵. Mecazi olarak ise “abartmak, alay etmek” anlamlarına gelen bu sözcük 17. ve 18. yüzyılda İtalya’da kullanılmış, Fransa ve İngiltere’de “*caricature*” formunda yer almıştır. Karaağaç’ın Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde (2015: 419) ise Türkçeye Fransızcadan geçtiği belirtilmiştir.

Karikatürle ilgili geçmişten bugüne birçok tanımlamalar yapılmıştır. Bu tanımlamalar karikatürü daha iyi açıklamak ve anlamak için yardımcı olmaktadır. İlk tanım Türk Dil Kurumu’ndan (2011: 1332) alınmış, aynı zamanda Karaağaç’ın Türkçenin Alıntılar Sözlüğü’nde (2015: 419) de aynı tanımı verdiği görülmüştür. Buna göre karikatür “İnsan ve toplumla ilgili her tür olayı konu alarak abartılı bir biçimde veren, düşündürücü ve güldürücü resim” olarak açıklanmıştır.

Orhan Hançerlioğlu ise Türk Dili Sözlüğü’nde (2000: 144) karikatür için “Bir şeyin, bir kimsenin, bir olayın alaylı, insanı güldürecek ve güldürürken düşündürecek bir biçimde çizilmiş resmi” tanımını yapmıştır. Buna göre karikatür için mizah unsurunu güldürürken düşündürme amacıyla kullanan bir türdür demek yanlış olmayacaktır.

Karikatür ve mizah birbiriyle ilişkili iki kavramdır. Yardımcı’ya (2010: 9) göre karikatür ve mizah ilişkisi “Karikatürde, yaşamın her türlü durumu konu edilerek mizah oluşturulur.” şeklinde yorumlanmıştır. Bu yorumdan hareketle mizah, işlenen konuya göre karikatürde kendine yer bulmaktadır.

Karikatür adına bir başka yorum Alsaç’tan alınabilir. Alsaç (2001: 61) karikatür için “İnsanların, varlıkların, olayların hatta duygu ve düşüncelerin doğayla ters düşen, olağanla çelişen, gülünç yanlarını yakalayıp bunları kimi zaman

⁵ Bkz. TDK, Batı Kökenli Kelimeler Sözlüğü: <https://sozluk.gov.tr/>; [Erişim Tarihi: 14.10. 2022].

da yazıyla desteklenmiş abartılı çizimlerle bir gülmece anlatımına dönüştürme sanatı” demiştir. Buna göre karikatür nasıl mizahla ilişkilendirilebiliyorsa çizgi de aynı şekilde karikatürle yakından ilişkilidir denilebilir.

Karikatür için sanat, resim, çizgi gibi birbiriyle ilişkili sözcükler kullanılarak tanımlamalar yapılmıştır. Bu durum karikatürün birçok bilimsel alanla işbirliği içinde olduğunu göstermektedir. Altıntop (2017: 5) “Karikatür, hem görsel sanatlara hem de edebiyata yakındır ve mizahı da içinde barındırır. Bu özellikler, karikatüre disiplinler arası bir yaklaşımı mümkün kılmaktadır.” diyerek bu düşünceyi desteklemektedir.

Karikatür övgü veya yergiyi açıkça iletebileceği gibi örtülü bir şekilde de okuyucuyla buluşturabilir. Yani karikatürün söylediğinin yanında söylemek istediğini de değerlendirmeye almak gerekir. Karikatürün çizimleri, karikatürü çizen sanatçının dünya görüşünden izler taşır. Bu izler okuyucuya ve hatta tanıtımda da (TDK) yer aldığı gibi topluma yönelik olumlu duygular, övgüler hissettirebilirken olumsuz ve yergiye dönük duygular da hissettirebilir.

Karikatürü değerlendirirken toplumu da göz önünde bulundurmamak gerekebilir. Karikatürün toplumdaki basitliği karmaşayla, karmaşayı basitlikle iç içe vermesi kaostan beslenerek dikkat çektiği görüşünü düşündürmektedir. Nazlı (2021: 70) tarafından bu karışıklık “Karmaşayla basitliğin kol kola olduğu, tutarsızlığın büyük bir tutarlılıkla resmedildiği, kaotik bir düzenin, özetle ikiliklerin (duality) hayat bulduğu bir zıtlıklar dünyası” olarak yorumlanması bu düşünceye örnek olarak gösterilebilir.

Buna göre güldürürken düşündüren karikatür için kapsayıcı bir özet yapılmak istenirse; Nazlı (2021: 69-70) aşağıdaki sonuca varılabileceğini söylemektedir.

“Karikatür, büyü aracı olarak kullanılmıştır. Büyüleyicidir.

Karikatür, yalındır. En ilkel insanın elinde bile şekil bulabilmiştir.

Karikatür, sınıf farkı gözetmez. Sınıfsızdır. Toplumun her kesim ve cinsi karikatüre konu olmuştur.

Karikatür, özgürdür. Kural tanımaz. İcrasında gözetilen bir sistematik bulunmaz.

Karikatür, uyumsuzdur. Geleneksel biçimlere aykırıdır.

Karikatür, yıkıcıdır. Mükemmele ulaşmayı dikkate almadığı gibi var olanı da bozma amacındadır.

Karikatür, rahatlatıcıdır. Mizah ile birlikte sunulduğu takdirde etki oranı oldukça yüksektir.

Karikatür, bir abartı sanatıdır. Kimi zaman küçültür: un ufak eder, kimi zaman yüceltir: yere göğe sığdıramaz.”

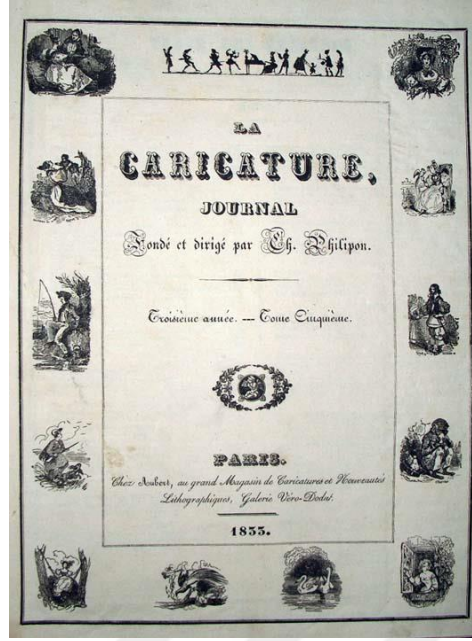
Böylece karikatürün bireysel, toplumsal ve global tüm alanlara hizmet edebilen sınıf farkı gözetmeksizin sınıf farklılıklarına dikkat çeken, kural tanımayan ancak kendi içinde kuralları olan, gelenekten beslenen ancak geleneksel biçimlere zıt olan, rahatlatan ancak bir o kadar da rahatsız edebilen karşıtlıkların ve abartının mizahla birleştiği bir anlatı türü olduğunu söylemek mümkündür.

2.2 Dünya Tarihinde Karikatür

Karikatürün tanımı yapılırken resim ve çizim gibi yakın anlamlı kelimelerle tarif edildiğinden yukarıda bahsedilmiştir. Buna göre karikatürün tarihine bakıldığında ilk insanların varlığından beri taşlarda, duvarlarda ve mağaralarda, çizilen resimlerle başlamıştır demek yanlış olmaz.

Tarih öncesi çağlarda (Paleolitik, Mezolitik ve Neolitik çağ) ilk insanların yaşadığı yer olan mağaralarda, mağaraların duvarlarında ve etrafındaki kayalarda birçok çizim yer almaktadır (Topuz, 1997: 15). Ancak karikatürün bugünkü gerçek anlamında kullanılması yani çizimlerin ilettiği ve iletme istediği mesajın verildiği anlam Rönesans’la birlikte başlamıştır. Dolayısıyla İtalya’da Leonardo Da Vinci’nin çizimleri karikatür türünün ilk örnekleri sayılabilir (Arık, 1998: 4). Bu örneklerde insan ve hayvan figürleri normal portresinden farklı olarak abartıya dönük çizimlerdir.

Çizilen ilk karikatürden bu yana karikatürün gelişimi zamana bağlı olarak ilerlemiştir. İngiltere’de sanayi devriminin de etkisiyle hızla gelişmiş, teknolojik ve toplumsal bu olaydan sonra karikatürün içeriği daha çok toplumsal konuları eleştiri, düzene başkaldırı, mizah yoluyla siyasal eleştiri formuna dönüşmüştür (Özen, 2003: 4). Burada William Hogarth (1697-1764) ismi bu değişime öncülük etmiştir. Hogarth’tan sonra karikatür; insan davranışlarına, bu davranışların çelişkilerine, toplumsal ve siyasal sıkıntıların yergiyle mizah ögesi kullanılarak işlenmesine dönüşmüştür.

Fotoğraf 2.1. La Caricature Cover of an 1833 kapağı⁶

Yaşanan tarihsel gelişmelerin ışığında ilk defa 19. yüzyılda Fransa’da karikatür için büyük bir adım gerçekleştirilmiş ve “La Caricature” isimli siyasal gülmece gazetesi yayımlanmıştır. Fransız ressam Charles Philippon (1800-1861) gazeteyi çıkaran ve karikatürü iletişim aracına taşıyan ilk kişi olmuştur (Topuz, 1997: 52). Böylece karikatür kendi içerisinde kendine bir alan yaratmıştır denilebilir.

İkinci Dünya Savaşı’yla birlikte yaşanan teknolojik gelişmelerin de etkisiyle karikatür herkesin bildiği ve istediğinde gazetelerden, dergilerden ulaşabildiği bir yayın haline gelmiştir. Nitekim yeni matbaalar, yeni basımlar yaygınlaştıkça karikature ulaşım da hızlanmıştır (Alper, 1987: 13). Karikatürün günümüze kadar bu değişimleri geçirerek gelmesi elbette olağandır. Bugün modern karikatür; bireyin, toplumun, milletlerin hatta dünyanın her konuda duygu ve düşünceleri, ideolojileri mizah yoluyla iletmediği bir iletişim ve anlatı aracı haline gelmiştir.

2.3 Türk Tarihinde Karikatür

Karikatürün ilk insanların varlığıyla beraber ortaya çıktığı, insanların yaşadıkları alanlara işledikleri resimlerle bugünkü karikatür tarihinin temelini attığından yukarıda bahsedilmiştir. İlerleyen yıllarda mizah unsuruyla birlikte

⁶ Bkz. İlk Karikatür dergisi kapağıyla ilgili olarak;
[https://en.wikipedia.org/wiki/La_Caricature_\(1830%E2%80%93931843\)](https://en.wikipedia.org/wiki/La_Caricature_(1830%E2%80%93931843)) [Erişim tarihi: 21.11.2022].

kullanılan karikatürün gelişimi hakkında Türkmen (2000: 5) “Mizahta ders verme, eğlence ve hoşgörü gibi fonksiyonlar sürekli yeni türlerin ortaya çıkmasına sebep olmuştur. 19. yüzyıldan itibaren Batı tesiri ile giren tiyatro, karikatür, şiir hatta sinema mizah çeşitleri sayılan türlerdir.” diyerek karikatürün Türk tarihine Batı’dan geldiğini söylemektedir. Nitekim “Dünya Tarihinde Karikatür” başlığı (bkz. 2.2) altında karikatürün Batı kaynaklı olduğu bu görüşle ortak bir düşünceyle dile getirilmiştir.

Selçuklu döneminde dinle birlikte işlendiği görülen mizah geleneği, Dede Korkut Kitabı’nda da görülen ilk mizah örneklerinden sonra Nasreddin Hoca ile devam etmiştir. “Osmanlı Dönemi Türk Mizahı” (2000: 5) adlı yazısında “Osmanlı mizahında hem sözlü hem de yazılı gelenek birlikte gelişmiştir. Sözlü geleneğin en önemli mizah tipi olan Nasreddin Hoca Selçuklu döneminde yaşamasına rağmen (1208-1284) halk onu Osmanlı dönemine taşır ve 15. yüzyılda Timur’un karşısına çıkarır. Böylece Hoca bir devrin değil bütün devirlerin tipi olduğunu göstermek ister” diyen Türkmen’in düşüncesinde hareketle karikatürde gülme ve güldürürken düşündürme unsuru Nasrettin Hoca ile sağlanmıştır denilebilir. Dolayısıyla bugünkü karikatür yolculuğunda Nasrettin Hoca’nın izlerini görmek mümkündür. Bunun yanında meddah, karagöz gibi mizah unsurları sözlü gelenekte yerini bulmuştur.

Osmanlı Devleti’yle birlikte karikatürün tarihi gelişim süreci hızlanmış yeniliklerin artmasıyla karikatür de yaygınlaşmaya başlamıştır. Matbaaların kurulmasıyla karikatür basımları artmış, yazılı karikatüre ulaşmak isteyenler gazete ve dergilerden yararlanmıştır. Karikatürün gelişiminde Batı örnek alınmış, uygulamalar Batı tarzında yapılmıştır.

Nasıl karikatür Fransa’da dergi etrafında geliştirse Türkiye’de de dergi ve gazete çevresinde ilerlemiştir. Bu uğurda ilk olarak Tanzimat Dönemi’nde (1839-1876) “Terakkî” adında bir gazete 1868 yılında yayın hayatına başlamış ve bu gazetenin mizah eki olarak “Letaif-i Asar” 1871 tarihinde yayınlanmıştır (Alper, 1987: 16). İlk çizimlerin yer aldığı bu dergiden sonraki mizah ve karikatür dergisi “Diyojen” Teodor Kasap tarafından çıkarılmış ve bilinen ilk bağımsız karikatür dergisi unvanına sahip olmuştur (Balcıoğlu, 1987: 5). Böylece Tanzimat Dönemi’nde bugünkü gerçek anlamıyla bilinen karikatürün temelleri atılmıştır denilebilir.

Tanzimat sonrası 2. Abdülhamit döneminde sansür uygulaması yapılmış karikatür toplumu ve siyaseti ilgilendiren konularda gelişmemiştir. 1908 yılında sansür yasasının kalkmasıyla karikatür dergilerinde artış görülmüştür (Akyüz, 1995: 124). Bu artışa bağlı olarak Batı'nın da örnek alınmasıyla farklı türlerde karikatür dergileri oluşmuştur. Geleneksel mizah dergilerini "Karagöz, Eşref, Cadalo"; modern mizah dergilerini "Kalem, Cem, Hande, Diken" şeklinde gruplamak mümkündür. Bunların dışında ise "Eşek, Gavroş, Lila, Zurna" gibi dergiler art arda yayın hayatına girmeye başlamıştır (Çeviker, 2010: 20).

Birinci Dünya Savaşı'nın etkileriyle Milli Mücadele Dönemi'nde karikatür dergileri iki gruba ayrılmıştır. Bunlardan ilki Milli mücadele destekçisi Sedat Simavi, diğeri ise Refik Halit'tir (Altıntop, 2017: 24).

Cumhuriyet Dönemi karikatürün modernleşmeye başladığı, günümüzde kullanılan gerçek anlamdaki karikatürün gelişim gösterdiği bir dönemdir. 1922 "Akbaba" dergisiyle başlayan süreç, 1946 "Markopaşa" karikatür dergisiyle devam etmiştir (Balcıoğlu, Öngören, 1973: 10). Siyasetin yanlışlarını, toplumun sıkıntılarını, politik düzenin eleştirisinden bahseden bu dergiler karikatürün toplumsal işlevini göstermektedir.

1950 yılında "Karakedi" isimli karikatür dergisi yayın hayatına başlamıştır. Bu dönemde karikatürde kara mizah denilen yazısız karikatürün geliştiği gözlenmiştir (Alper, 1987: 18). Böylece karikatür ve çizgi çalışanlar arasında ikilikler ve tartışmalar ortaya çıkarken karikatürün çeşitliliği artmıştır.

1970'li yıllarda ise karikatürcülerin bir araya geldiği "Karikatürcüler Derneği" kurulmuş ve bu derneğin de desteğiyle karikatür sanatı sergilerle, yarışmalarla daha fazla kişiye duyurulmaya başlanmıştır. 1975'te Türkiye'nin ilk "Karikatür Müzesi" açılarak karikatür sanatının modern karikatüre dönüşmesi hızlanmıştır (Özen, 2003: 51).

12 Eylül 1980 askerî darbesinin etkisiyle karikatür dünyasında durgun bir dönem yaşanmıştır. 90'lı yıllarda ise sanayileşmenin hız kazanması, ekonomik politikalar ve şehirleşmenin getirdiği yeni toplum düzeni, toplumsal ve kültürel değişimler karikatürlere konu olmuştur. Pişmiş Kelle (1990), Avni (1990), Leman (1991) gibi dergilerin yanı sıra Cumhuriyet, Milliyet, Güneş gibi gazeteler de mizah içerikli karikatür sayfalarına yer vermiştir (Çeviker, 2010).

Günümüz karikatür dergilerinin yayın hayatına başladığı 2000'li yılların karikatür gelişimi sonradan kapanan Penguen (2002) ve Penguen dergisinden

ayrılan birkaç yazarın kurduğu Uykusuz (2007) dergileriyle devam etmiştir. Şu an yayın hayatına devam eden OT, Harakiri, Kafasına Göre, Bayan Yanı, Kafa gibi karikatür dergileri bulunmaktadır. Bunların yanında, yayınlarında karikatüre yer veren Cumhuriyet, Hürriyet, Habertürk gibi gazeteler de bulunmaktadır. Bu çalışmada da sıkça karikatürlerine yer verilen isim Can Baytak ise Habertürk gazetesinde karikatürist olarak çalışmaktadır. Karikatürün temelinde yer alan çizim unsuru ve mizah ögesini her alanda kullanan Baytak, karikatürün anlatı gücünü toplumu etkileyen derin olaylarla kullanmış böylece kitlelere ulaşarak farkındalık sağlamaya çalışmıştır. Bireysel, toplumsal ve küresel tüm olaylar övgü ve yergileriyle karikatürlerde hayat bulmuştur.

2.4 Anlatı ve Karikatür İlişkisi

Anlatı, İngilizce kökenli (narrative) bir sözcük olup “Naratif” şeklinde Türkçede kullanılmaktadır. Kelime olarak çoğunlukla edebiyat bilimlerinde kullanılan bir kavram olarak düşünülse de aslında anlatı, hayatın kendisidir. İnsanoğlu var olduğundan beri anlatı içindedir denilebilir. İnsanın yaşadığı bir gün, onun anlatısını oluşturmaktadır. Dervişcemaloğlu’nun aktarımıyla Fludernik anlatı ve insanın ilişkisi hakkında “Kısaca günlük hayatta hepimiz birer anlatıcıyız.” diyerek aslında anlatının insanın yaşamının bir parçası olduğunu vurgulamaktadır (Dervişcemaloğlu, 2014: 46).

Dervişcemaloğlu (2014: 46-47) kitabında anlatı ile ilgili olarak: “Anlatı, basit bir biçimde olayları yansıtmakla kalmaz ne olabileceğini de sorgular ve bulmaya çalışır. Sadece bir durumdan bir duruma geçişi temsil etmez, onu yapılandırır ve yorumlar. Bu açıdan bakıldığında anlatı, bir bireyin ve toplumun kaderine ışık tutabilir. İşte bundan dolayı anlatılar, edebiyatın ve kültürün her tarafını sarmalamıştır.” şeklindeki yorumuyla anlatının psikolojik bilimler, edebiyat kuramları, tarih teorileri gibi diğer bilimsel alanlarla birlikte disiplinler arası bir noktada olduğunu iletmek istemektedir.

Tam da bu noktada anlatı ve karikatür birbiriyle karşılaşmaktadır. Karikatür “Din, dil, ırk, ulus, yaş ve eğilim farkı gözetmeksizin tüm insanlara mesajını veren bir sanattır.” aktarımı yapan Şenyapılı (2003: 129) ile “Anlatıbilim, edebi ya da edebi olmayan, kurgusal ya da kurgusal olmayan sözlü ya da sözlü olmayan bütün anlatı türleriyle ilgilenir.” diyen Jahn’dan (2012: 49) hareketle anlatı ve karikatürün naratif birer metin olabileceği tespit edilmiştir. Karikatürler birer anlatıdır,

doğrudan veya dolaylı olarak iletme istedikleri mesajları mizah ile ilişkilendirerek anlatır. Böylece ortaya naratif metinler çıkmaktadır.

Yukarıdaki bilgilerden hareketle çalışmanın üçüncü bölümünde karikatürler naratif olarak incelenerek anlatı dünyasına göre değerlendirilecektir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. KARİKATÜRLERİN DİLİNDE KORONA

Bu bölüm toplam 9 madde altında incelenmiştir. Maddelere bölme sebebi, konuların kendi içerisinde ayrı kategoriler oluşturmasındandır. Böyle bir tasnif, karikatürleri tahlil etmeyi kolaylaştırırken aynı zamanda okura konunun daha iyi anlaşılmasında kolaylık sağlamıştır. Söz konusu maddeler Aşı (3.1), Maske (3.2), Sosyal Mesafe (3.3), Kapanma ve Yasak (3.4), Bulaş (3.5), Sosyal Konular (3.6), Bayramlar (3.7), Eğitim (3.8) ve Kültür-Sanat-Edebiyat (3.9) başlıklarından oluşmaktadır. Maddelerin içeriği aşağıda incelendiği gibidir.

3.1 Aşı

Covid-19 salgın sürecinde üretilen karikatürlerin aşıyla ilgili olan bu bölümünde aşılama, aşı karşıtlığı, gelenek değişimi, ekonomi/finans gücü ve uluslararası/yerel gündem konuları ön plana çıkmaktadır. Söz konusu karikatürlerin konularına göre işlevleri sırasıyla aşağıda olduğu gibidir.

Karikatür 3.1. Aşı kâbusu 1 (aşı sırası – aşı serabı)

Karikatüre ilk bakıldığında iki bölümden oluştuğu görülmektedir. İlk bölümde (sol) bir doktor ve hasta ilişkisi görülmektedir. Hastanın doktora “Sıra bize gelmez sanıyordum” demesi aşıyla ve aşılama ile ilgili bir kaygı söz konusu olduğunu göstermektedir. Nitekim bu kaygının çok yersiz olmadığını ikinci bölüm (sağ) göstermektedir. Karikatürün bu bölümünde ise hastanın kendisini aşılırken

görmesinin (ilk bölüm) bir hayal olduğunu göstermektedir. Çünkü ikinci bölümde aynı hastanın çölde susuz yerde yatarak resmedilmesi ve “Aaa serapmış” demesi ve akbabaların ona gülmesi, durumun acıması hâlini göstermektedir. Nasıl insan çölde suya muhtaçsa artık aşya da öyle muhtaç olduğu vurgusu yapılıyor olabilir. Bu durum henüz aşların sınırlı sayıda olduğu salgının başlangıç dönemini anlatmaktadır.

Karikatür 3.2. Aşı kabusu 2

Kitaplık, bilgisayar, masa, masa lambası bulunması karikatürün konusunun bir iş yerinde geçtiğini düşündürmektedir. Adam elinde telefon biriyle konuşmaktadır. Konuşmanın baloncuklar okunduğunda aşı sırasının gelmesiyle ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü aşı vurulmaya başlandığı ilk zamanda önce yüksek risk grubundakiler, orta riskli grup ve düşük riskli grup olarak sırayla uygulanmıştır. Dolayısıyla bu da bir sıra bekleme durumunun ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu durum naratif açıdan bakıldığında halk adına bir alay konusu haline gelmiştir. Dünya Şaka Günü olarak 1 Nisan’da insanlar artık aşıyla ilgili şakalar yapmaya başlamıştır. Aşının toplumun kültürel boyutunu nasıl etkilediği burada açıkça görülmektedir.

Karikatür 3.3. Sigorta, yemek, aşı

Dikiş diken kadınların olması ve patronun çalışanlardan farklı bir bölmede masasında oturması iş yerinde geçen bir karikatür olduğunu göstermektedir. K.3.3 kodlu⁷ karikatürde adamın bir iş görüşmesinde olduğu görülmektedir. İşverenin sağladığı imkânlardan bahseden patron sigorta, yol, yemek ve aşının sağlanacağını söylemektedir. Salgın hastalıktan önce sadece sigorta, yol, yemekten bahseden işverenler, salgın hastalıkla beraber ortaya çıkan aşının yaptırılmasıyla ilgili yaptırımları da hesaba katmaktadır. Korona döneminde sosyo-kültürel ve iş hayatının ne denli etkilendiği karikatürde gösterilmeye çalışılmıştır.

Karikatür 3.4. İyi ki kol

⁷ Bundan sonra karikatürler metin içerisinde bu şekilde kullanılacaktır.

K.3.4 numaralı karikatürde duvara asılı televizyon, üstünde örtü bulunan sehpa, sehpanın üstünde yer alan çay bardağı ve koltuğa bakıldığında hane içi olduğu gözlemlenmiştir. Bacak bacak üstüne atmış adam telefonda sosyal medyayla ilgilenmektedir. Sosyal medya insanların yaşadığı anlık duyguları ve başına gelen önemli/önemsiz tüm olayları paylaştıkları bir mecraadır. Salgın günlerinin popüler paylaşım konusu da aşı olduğuna dair fotoğraf ve videolardır. İnsanların büyük bir kısmı aşı olduğuna dair görselleri sosyal medya hesaplarında paylaşmıştır. Karikatürdeki adamın da sürekli aynı konuda görselleri görmesi bu konuda yorum yapmasına sebep olmuştur. Aşının koldan yapılmasının iyi olduğunu dile getirmiştir. Çünkü eğer sosyal medyada paylaşılamayacak bir bölgeden aşı yapılsaydı ne olurdu düşüncesi, karikatürdeki adamı düşündürmüştür.

Karikatür 3.5. Aşı bulunabilirliği

Yolda sohbet eden iki insanın göze çarptığı karikatürde insanların açık havada olduğu yani hane dışında bulundukları görülmektedir. Arkada dolaşan insan ve bina silüetleri sanki bir meydanda bulunuyorlarmış hissini vermektedir. Türkiye’de en popüler marketlerin ikisinin ismi geçen karikatürde (K.3.5), her şeyin bulunduğu ve ekonomik olarak halkın alım gücüne destek sağlayan bu marketlerde halk, gıdanın yanında aşı da bulmaya çalışmaktadır.

Karikatür 3.6. Turist aşısı

Sol üst kısmında yer alan bilgidен karikatürün aşıyla ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Bu bilgiye göre yurtdışından gelen turistlerle teması olan vatandaşların aşılacağı söylenmektedir. Sebebinin ise yurtdışı kaynaklı Covid-19 virüsünün yayılımının engellenmesi olduğu düşünülebilir. Buradan hareketle Turist Ömer karikatürde konu olarak kullanılmıştır. Turist Ömer 1964-1973 yılları arasında çekilen komedi filmi karakteri olarak bilinmektedir. Bahsedilen komedi filmi Turist Ömer'in farklı ülkelerdeki gezilerini ve yaşadığı komik olayları anlatmaktadır. Karikatürün (K.3.6) güldürürken düşündüren yapısı ve turist gören vatandaşların aşılması ile ilgili olması Turist Ömer metaforunun kullanımının yerinde olduğunu gösterir niteliktedir.

Karikatür 3.7. Aşı sorgulama

K.3.7 numaralı karikatüre bakıldığında yere düşen yapraklardan ve insanların üzerindeki kıyafetlerden soğuk bir mevsim olduğu anlaşılmaktadır. Ağaçlar ve bank bulunması bahçe, park, orman gibi açık bir alanda bulunduğunu göstermektedir. İnsanların yüzünde maske olması ve birbirlerine karşı sırtlarının dönük olması sosyal mesafe olduğunun göstergesi olabilir. Ancak yazıları okumadan karikatürün tam olarak neden bahsettiği anlaşılmamaktadır. Köpeklerin konuşmasında aşından bahsettiği görülmektedir. Normalde köpekler için insanlar “Aşıları tam mı?” diye sorarken artık köpekler insanlar için “Sizinkinin aşıları tam mı kardeş?” diye sormaktadır. Karikatürün Covid-19 ile ilgisi aşı üzerinden vurgulanmıştır denilebilir.

Karikatür 3.8. Aşı karşıtlığı 2

Renk tonlarına bakıldığında koyu renklerin hâkimiyeti, yere düşen sararmış yapraklar, insanların üzerindeki uzun kollu kıyafet ve şapkadan sonbahar mevsiminde bulunduğu karikatürde göze çarpan ilk detaydır. Ağaçlar ve bankın bulunması bir parkta bulunduğunu göstermektedir. Ayrıca parkta oturan iki kişide de maske takılıdır. Bankta oturan soldaki kişi elinde telefon tutmaktadır. Aşı ile ilgili haberleri medyadan takip ettiği düşünülebilir. Covid-19 aşısıyla ilgili düşüncesini ve endişesini paylaşmaktadır. Bu kişi aşının içinde çip bulunduğu için aşı olmak istemez, eğer aşı olursa çip takılıp soyunun tüketileceği ilgili endişe duymaktadır. Aşının içindeki etken maddelerin ne olduğunu bilmedikleri ve medyanın da etkisiyle kadın ve erkeklerde kısırlaştırma etkisinin olacağı düşündürüldüğü için insanlar, aşının ilk uygulandığı zaman aşı olmaktan

çekinmişlerdir. Sebebi ise salgın bir virüse karşı ilk defa mRNA sistemi kullanılmış olmasıdır. Hakkında bilgi sahibi olunmadığı ve daha önce bir temele dayanmadığı için insanlar aşı olup olmama konusunda endişe duymaktadır. Bu endişe, söz konusu karikatürde parkta oturan kişi ile sağ tarafta resmedilen virüs arasındaki diyalogda açık olarak dile getirilmektedir. Şöyle ki virüs, aşı olunca soyunun tükeneceğini düşünen soldaki kişiye “Size baba diyebilir miyim?” diyerek gönderme yapmaktadır. Konuşma balonunun etrafına çizilen minik, renkli kalpler ve sevimli çiçekler virüsün kendini sevdirmeye ve insana yaklaşma çabası olarak değerlendirilebilir. Nitekim Covid-19 virüsü çok hızlı bulaş özelliği taşımaktadır. Bunun somut göstergesi K.3.8 nolu karikatürde resmedilen endişedir.

Karikatür 3.9. Aşı karşıtlığı 3: yaşlılarda aşılama süreci

Karikatüre ilk bakıldığında göze çarpan ağaç, salıncak, bank gibi unsurlar hane dışı olduğunu göstermektedir. Yere düşen sararmış yapraklar, ağacın dallarının kuru olması, insanların üzerindeki kalm kıyafetler sonbahar mevsiminin yaşandığını göstermektedir. Bir parkta geçen olayda yaşlı bir amca ağacın üstüne çıkmıştır. Bunun sebebi de aşıdan kaçmasıdır. Aşı uygulamasının ilk yapıldığı dönemde ne tür etkiler doğuracağı bilinmediğinden yaşlılar aşı olup olmamakta kararsız kalmıştır. Yaşlı insanların gitgide çocuklaştığı düşünülürse yaşlı amcanın da tıpkı bir çocuk gibi ağacın üstüne çıkması bu çocuklaşmanın bir anlamını taşımaktadır. Ayrıca bankta oturan arkadaşı onun çocuk olduğu yaşlarda yine aynı şekilde aşıdan kaçtığını söylemektedir. Bu durum da “İnsan yedisinde ne ise yetmişinde de odur.” atasözünün bir karşılığı olarak örnek gösterilebilir.

Karikatür 3.10. Aşırı gör(e)meme

K.3.10 numaralı karikatürde yer alan doktor ve Snellen göz testi tablosundan bir hastanede bulunduğu anlaşılmaktadır. Vatandaş muayene olmak için doktora gelmiştir. Doktor gözün görme testini “AŞI” sözcüğünü sorarak yapmaktadır. Vatandaş ise bu sözcüğü en üstte büyük bir şekilde yazmasına rağmen göremediğini söylemektedir. Çünkü vatandaş bu kelimeden kaçmaya, görmemeye çalışmaktadır. Karikatür, kişinin aşı olmak istemediğini yani aşı karşıtı birinin varlığını göstermektedir. Ancak aşı her alanda kendine yer etmiştir şeklinde yorum yapılabilir.

Karikatür 3.11. Aşı karşıtlığı

Karikatürün arka planında yer alan karanlık havadan ve aydan anlaşılacağı üzere akşam vaktidir. Bir adam yolda yürürken köpekler ona karşı havlamaya başlamıştır. O sırada camda olan diğer adam “Aşı karşıtı mısın birader! Bak

köpekler havladı!” diyerek yoldan geçen adama seslenmektedir. Köpekler önceden tehlikeyi sezip havlarken artık aşı karşıtı olanlara havlamaktadır. Yeni normalde köpeklerin havlama sebeplerinin de aşıya uyarlandığı, aşı karşıtlığını tehlikeli olarak algıladığı görülmektedir.

Karikatür 3.12. Aşı hatırası

Karşılaşılan ilginç durumlarda, hatırlanmak istenen güzel anılarda, unutulması istenmeyen olaylarda hatıra fotoğrafı çektirmek tüm toplumlarda görülen bir uygulamadır. Bu karikatürde (K.3.12) de tüm insanlığı etkisi altına almış ve her zaman gerçekleşmeyen bir salgın hastalıkla mücadele eden insanların aşı olduktan sonra hatıra fotoğrafı çektirmesi vurgulanmıştır. Karikatürdeki fotoğraf çektirmek isteyen tüm insanların sağ kollarının açık ve kollarının üst kısmının kızarık olması aşı olduklarını göstermektedir. Sıraya girenler aşı hatırası olarak fotoğraf çektirmek adına beklemektedir. 1900’lü ve 2000’li yılların başlangıcında çok popüler olan “... Hatırası” yazan bir duvarın önünde fotoğraf çektirme âdetinin bugün hâlâ varlığını sürdürdüğü görülmektedir. Günümüzde sosyal medyanın da etkisiyle yeni bir boyut kazanmış ve çekilen bu hatıra fotoğrafları sosyal mecralarda paylaşılmaktadır. Bu uygulama karikatürde duvarın arkasında fotoğraf çektiren kişinin konuşmasıyla verilmiştir. Çeşitli sosyal medya uygulamalarında paylaşacağından dolayı hepsi için birer tane fotoğraf çekilmek istemektedir. Bu durum Covid-19 salgınının popülerliğini ve toplumun kültürüne nasıl entegre olduğunu göstermektedir denilebilir.

Karikatür 3.13. Aş(e/i)rme

K.3.13 numaralı karikatürde yer alan eşyalardan ve duvar çiziminden hareketle hane içi olduğu görülmektedir. Kadının uzanmış haldeki oturuşu, sırtında destekleyici yastık bulunması, büyük karnı hamileliğinde zorlandığını gösteriyor olabilir. Hamile kadın doğurganlığı temsil etmektedir. Doğurganlık Türk töresinde kutsal sayılmaktadır. Bu yüzden hamile kadının rahat ettirilmesi gerekmektedir. Aşermek yani hamilelikte bazı yiyeceklere karşı aşırı düşkünlük göstermek durumu ortaya çıkabilir. Böyle durumda annenin canının istediği yiyeceği almak gerekmektedir. Normal hayatta anne adayı bir yiyecek aşırken salgın hastalıkla karşılaşan anne aşı aşarmaktadır. Bu durum aslında aşının hane içine kadar girdiğini, bunun yanında annelik gibi kutsal sayılan bir duruma da ne denli etki ettiğini gözlemlemek mümkündür. Aşeren hamile kadının bulunması zor yiyecekler istemesi bilinen bir durumdur. Burada vurgu yapılan durum ise aşının zor bulunurluğu olmuştur şeklinde yorumlanabilmektedir.

Karikatür 3.14. Aşı bebek

Bir haber kanalının ara yüzü gösterilen karikatürde, spiker haberini sunmaktadır. Haberin konusu ise yeni yılda doğan ilk bebeğe verilen addır. Ülkenin gündemi korona olduğu için yeni doğan bebeğe de “Aşı” isminin verilmesi salgının doğum ritüellerinde de etkili olduğu kanısına ulaştırmaktadır.

Karikatür 3.15. Aşısı olmayan giremez

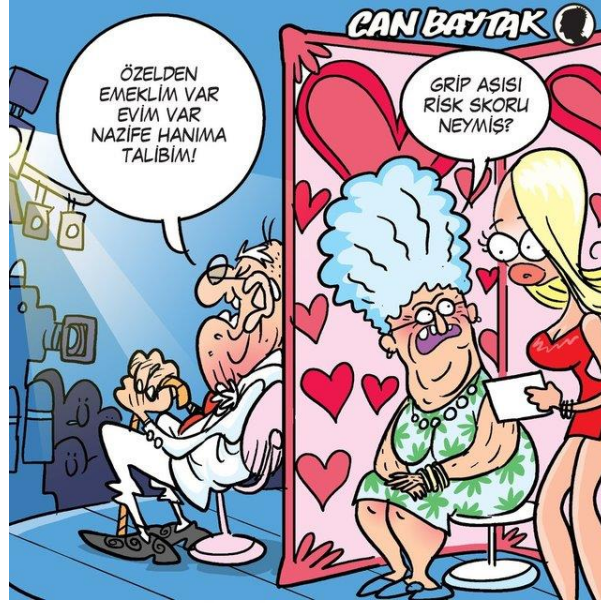
K.3.15 numaralı karikatüre ilk bakıldığında koltukta oturan bir adamın televizyon izlediği görülmektedir. Koltuk, televizyon, çaydanlık gibi eşyalardan hareketle hane içi olduğu gözlemlenmiştir. Televizyonun üstündeki dantel, duvardaki rafta bulunan eşyalar ve peteğin üstündeki çaydanlık Türk kültürünün geleneğe ve haneye yansımış hâlidir denilebilir. Adamın bir elinde kumanda, diğer elinde ince belli çay bardağı olması geleneksel bir çağrışım yapmaktadır. Salgın

süreciyle beraber bulaş riskini arttırmaması adına misafirlikler azaltılmıştır. Dolayısıyla adamın “Eve gelen misafirlere aşımız var mı diye sorsak ayıp olur mu?” diye düşünmesi misafirin gönlünü kırmamak, misafire ayıp etmemek olarak yorumlanabilir. Çünkü Türk ananelerinde misafir baş tacıdır ve kutsal kabul edilir. Misafirin gönlü hoş edilmeye çalışılır. Buradan hareketle Covid-19’un sosyo-kültürel düşünceleri ve uygulamaları da etkilediği düşünülebilir.

Karikatür 3.16. Hac parası – aşı parası

Karikatüre ilk bakıldığında hane içinde bulunduğu gözlemlenmektedir. Dolap ve komodinin kulpı, üstünde örtü serili koltuk, camın önünde bulunan bardak ve duvara asılmış işleme çanta içindeki Kur'an-ı Kerim'e bakıldığında geleneksel bir ev olduğu kanısına varılabilmektedir. Torun babaannesinden para istemektedir çünkü yaşlıların genelde birikmiş parası vardır. Bu parayı kefen veya hac parası olarak biriktirirler. Ancak burada torunun babaannesinden para istemesi olumsuz sonuçlanmıştır çünkü babaannesi o parayı aşı parası olarak ayırdığını söylemektedir. Bu durumdan anlaşılacağı üzere Covid-19 aşı meselesinin hane içinde yaşlıların geleneksel para biriktirme sebeplerine dahi gündem olduğu görülmektedir.

Karikatür 3.17. Pandemi sonrası evlilik

Toplumumuzda bir dönem yaygın olan ve büyük kitlelerce takip edilen izdivaç (evlenme) programları bugün yayınlardan kaldırılmıştır. Ancak etkileri sosyal hayatta hâlâ devam etmektedir. Bu karikatüre (K.3.17) de ilk bakıldığında ortada görülen paravan, bu paravanın kırmızı kalplerden olan dekoru, paravanın solunda erkek bir aday, paravanın sağında kadın bir adayın yer alması; onların kameralarca çekilmesi ve elinde kartlarla bir sunucunun olması karikatürde mekânın izdivaç programı olduğunu kanıtlar niteliktedir. Covid-19 salgınından önce erkek adayların düzenli bir geliri ve malı mülkü olması eş için seçilme kriterleri arasında etkili roldür. Ancak salgından sonra artık yaşı, yaşlılığa ve hastalığa olan direnci sorgulanmaktadır. Kadın adayın “Grip aşısına risk skoru neymiş?” diye sunucuya bu konuda bir soru sorması toplumda yer etmiş evlilikte aranan kriter olgusunu da etkilediği söylenebilir.

Karikatür 3.18. Aşıyla ödeme

Arabaların yan yana ve sıkışık durması, trafik lambası ve arkadaki plazalara bakıldığında bir şehir trafiği görülmektedir. Trafikte bulunan Tofaş markalı ferihfer modeli araba günümüzde klasik ve değerli arabalar sınıfına girmektedir. Klasik arabalar oldukça yüksek fiyatlara alıcı bulmaktadır. Karikatürde “Kaç doz aşırı bırakırsın?” diyerek aşırı ödeme yapılmak istenmesi aşının özellikle ekonomik boyutunu da gözler önüne sermektedir.

Karikatür 3.19. Aşı indirim

K.3.19 kodlu karikatüre ilk bakıldığında bir cadde üzerinde yürüyen insanlar, telefonla konuşan bireyin maskeyi yalnızca burnuna; simit yiyen bireyin ise maskeyi sadece ağzına takması ile yanlış maske kullanımı dikkat çekmektedir.

Caddenin en çok görünen ve dikkat çeken yerine billboard reklam afişi konulmuş; bu reklamın da aşıyla ilgili olduğu görülmektedir. Reklam afişinin renkleri sarı ve kırmızı gibi zıt ve dikkat çeken canlı renklerden seçilmiştir. Üzerinde bugün dünya sağlığında aşıyla ilgili çalışmalar yapan ve aşıyla ilgili söz sahibi olan devletlerin bayrakları, bu bayrakların yanında aşya ne kadar dalm yaptığını belirten indirim yüzdeleri yer almaktadır. Tüm dünyada bilinen kara cuma indirim haberi ile tekstil, gıda, teknoloji yerine aşının ön planda olduğuna, aşının sadece sağlık alanında değil ekonomi alanında da etkilerine dikkat çekilmiştir.

Karikatür 3.20. Üçüncü dünya savaşı: aşı

Karikatür 3.20'ye bakıldığında sol tarafta farklı büyüklükte ve farklı ülkelerin bayraklarının olduğu birçok füze yer almaktadır. Onun tam karşısında ise üstünde yazan "sputnik1" yazısından anlaşıldığı üzere aşıyla ilgili olan şırıngalar yer almaktadır. Bunlardan hareketle; artık dünya savaşlarının füzeyle değil ülkelerin geliştirdiği aşılar ve bu aşıları diğer ülkelere ihraç edebilme seviyesiyle ilgili olduğu vurgulanmıştır. Rusya devleti geliştirdiği aşıyı diğer büyük devletlere –Birleşik Arap Emirlikleri, Amerika Birleşik Devletleri ve Çin satarak veya bu aşıyı onlara karşı koz olarak kullanarak soğuk savaşın seyrini değiştirecektir şeklinde yorumlanabilir.

Karikatür 3.21. 2020 Tokyo aşı olimpiyatları

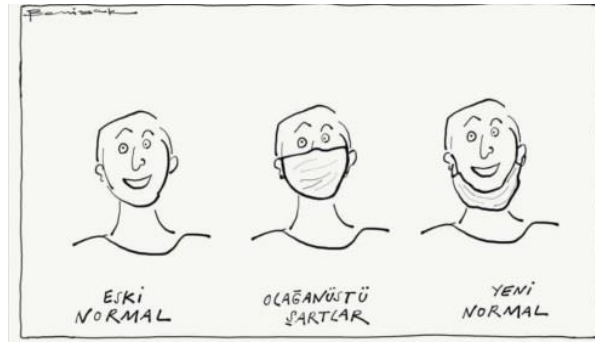
K.3.21 numaralı karikatürde dikkat çeken ilk detay altı tane kare ve hepsinde spor hareketleri olmasıdır. Sol üstte yer alan karikatürle ilgili bilgi de bu detayı doğrulamaktadır. Türkiye 2020 Tokyo Yaz Olimpiyatları'nda yer alan ülkelere biridir. Farklı spor dallarından olimpiyatlara katılan Türkiye'yi anlatan karelerde aşıyla ilgili çağrışımlar bulunmaktadır. Korona önlemlerinin üst düzeyde olduğu olimpiyatlarda sporcular ve branşları da salgın hastalıktan oldukça etkilenmiştir. Sol üstten başlayarak birinci karede atletizm dalından olimpiyatlara katılan sporcu artık engelli koşudan kaçışı, virüsün varyantlarından kaçış olarak belirtmiştir. İkinci sıradaki ise boks branşından olimpiyatlara katılmış bir sporcu temsil etmektedir. Rakibine sosyal mesafeyi koru diyerek uyarısını yapmaktadır. Çünkü boks sporu yakın temas dövüşle ilgilidir. Bulaş riskinin arttığı bu spor dalında sosyal mesafeyi korumak güçleşmektedir. En sağdaki karede ise okçu olan sporcu, hedefine hedef tahtasını değil, aşı karşıtı olanları koymuştur. Aşı karşıtlığı sporda da eleştirilmiştir. Sağ altta ise karate branşından yarışmalara katılan iki sporcu, birbirlerine sosyal mesafeden dolayı yaklaşamamaktadır. Sağ ortadaki atletizm sporcusu ise oldukça hareketli görünmektedir. Sebebini ise vurulduğu aşılarla bağlamaktadır. En sağ alttaki karede ise iki rakip sporcu mücadele halindeyken sosyal mesafeyi koruyamadıkları için biri diğerine "korkma, antikorluyum" diyerek aşı vurulduğunu belirtmek istemektedir. Böylece güven ortamı sağlamak isteniyor şeklinde düşünülebilir. Tüm bunlardan hareketle aşının dünya çapında spor boyutunu da etkilediği açıkça söylenebilmektedir. Ekonomik, toplumsal, sağlık,

eğitim gibi birçok alana tesir etmiş aşı, sporda da kendine yer bulmuştur. Böylece Covid-19 salgın hastalık sürecinde aşının toplumları her alanda etkilediği görülmüştür.

Yukarıda incelenen karikatürlere bakıldığında aşıyla ilgili konular arasında en çok aşılama meselesinin olduğu görülür. Hayvanlar yerine insanların aşısının olup olmadığının sorgulanması (K.3.7), kâbusa dönüşen aşı sırası alma/alamama (K.3.1, K.3.2), aşının sigorta değerinde prim yapması (K.3.3), aşının sosyal medya paylaşımlarında kullanılması (K.3.4), aşının az bulunması (K.3.5), turistlerin aşılama (K.3.6) şeklinde sıralanabilir. İkinci sırada gelenek değişimi olduğu görülür (K.3.12, K.3.13, K.3.14, K.3.15, K.3.16, K.3.17). Üçüncü olarak aşı karşıtlığının (K.3.8, K.3.9, K.3.10, K.3.11) da karikatürleri çok ilgilendiren konulardan olduğu görülmektedir. Ayrıca finans meselesi (K.3.18, K.3.19) ile uluslararası gündem (K.3.21, K.3.20) de karikatürlere yansıyan başlıklardır.

3.2 Maske

Karikatürlerin maskeyle ilgili olan bu bölümünde toplam dört konu incelenmiştir. Bunlar sırasıyla maske kullanımı, yerel gündem, ekonomi/finans, gelenek değişimidir. Burada son üç maddenin aşı konusuyla benzer eğilim gösterdiği görülür. Söz konusu karikatürlerin işlevleri sırasıyla aşağıda olduğu gibidir.

Karikatür 3.22. Maske süreci

Covid-19 sürecinden önce maske genellikle cerrahi işlemlerde, hastanelerde, yemekhanelerde ve benzeri yerlerde sağlığa uygunluk amacıyla kullanılmaktaydı. Korona salgın hastalığa dönüştükten itibaren tüm bunlara ek olarak kişisel ve toplumsal sağlık için bu virüsten korunmak amacıyla maske kullanılmaya başlanmıştır. Ancak maske kullanılırken nasıl takılması gerektiği ile ilgili birtakım sorunlar olmuş, yanlış kullanımı eleştirmek ve dikkat çekmek adına

birçok karikatür, sticker, caps üretilmiştir. Konuyla ilgili birçok haber programı da yapılmıştır. Örneğin Eylül 2020’de CNN Türk’te geçen bir haber maskenin yanlış kullanımı ile ilgilidir:

“Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Öğretim Üyesi Dr. Çelik, tüm dünyayı etkisi altına alan yeni tip koronavirüs tedbirleri kapsamında kullanılması zorunlu hale gelen maskenin, doğru takılmaması durumunda virüsün bulaşmasını kolaylaştırdığını belirtti.” (URL-2)

“Eskişehir Osmangazi Üniversitesi (ESOGÜ) Sağlık Bilimleri Fakültesi Öğretim Üyesi Dr. Neşe Çelik, yaptığı yazılı açıklamada, doğru maske kullanımı hakkında tavsiyelerde bulundu.” (URL-2)

Yukarıdaki haberde verilen tavsiyeler halka tam olarak ulaşmamış olmalıdır ki bir yıl sonra TRT haber Şubat 2021 tarihli yayınında “Yanlış maske kullanımı ağızda mantara sebep olabiliyor” başlığı ile yanlış maske kullanımına dikkat çeker:

“Sık değiştirilmeyen, ıslak ve nemli maskelerin koronavirüse karşı koruyuculuğu azalıyor. Üstelik bağışıklığı düşük kişilerde bakteriyel enfeksiyonlara ve mantara bile yol açabiliyor.” (URL-3)

Buradaki örneklerden hareketle maske konusuyla ilgili birçok haber saymak mümkündür. Yukarıda yer alan karikatürde (K.3.22) de yanlış maske kullanımı problemine yer verilmiştir. Karikatüre bakıldığında salgın hastalık yokken maske kullanılmamakta, olağanüstü durumda yani salgın döneminde maske ağız ve burun kapalı olacak şekilde kullanılmakta, yeni normalde ise maske kısıtlamalarının yavaş yavaş açılmasıyla birlikte maskenin çene altına doğru kaydığı görülmektedir. Karikatür maske kullanım şeklindeki yanlışlığa dikkat çekmek istemektedir.

Karikatür 3.23. Maske takma oyunu

Anne, baba ve bir çocuğun bulunduğu K.3.23 numaralı karikatürde salgın hastalıktan korunma aracı olan maske konusu işlenmektedir. Kadının eşinin kravatını düzeltmesi ve eşinin elinde çanta olması işe gideceğini düşündürür. Salgın başladığından itibaren dışarı çıkarken maske takılması gerektiği için adam da işe giderken maske aradığını ama bulamadığını dile getirir. Kadın da çocuğuna doğru bakarak maskelerin nereye kaybolduğu hakkında eşine bilgi verir. Çocuk, kendine maske taktığı gibi oyuncaklarına da maske takmıştır. Evde maske takma zorunluluğu olmamasına rağmen çocuk, gerçek hayatı oyunda taklit etmekte ve oyuncaklarına da maske takmaktadır. Nitekim oyuncaklar çocuklar için oldukça önemlidir. Onların hayal dünyası ve kişiliklerinin gelişmesinde etkilidir.

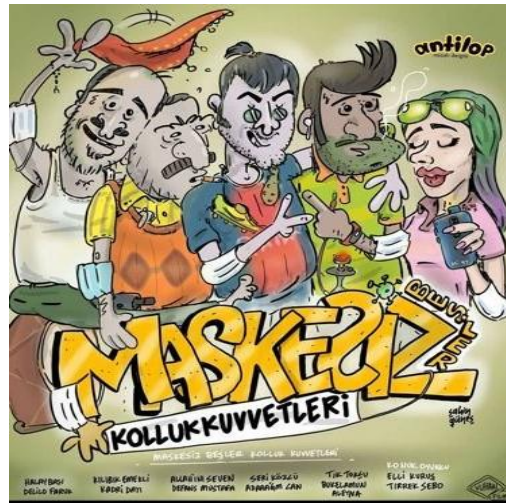
Karikatür 3.24. Covid derbisi

Arkada görünen yüksek binalar ve insanların yüzünde maske olması sebebiyle açık bir alanda bulunduğu gözlemlenmiştir. Yeşil renkli virüs müzik dinleyen kişiye kol atmış; maske takmadığı için ona hastalık bulaştıracağı anlamına gelen “Derbiyi beraber izleriz” cümlesini söylemiştir. Adamın maskesi görüldüğü üzere vardır ancak maskesini koluna takmıştır. Yanlış maske kullanımı sonucu virüsün ona bulaşması kaçınılmaz son olacaktır. Virüsün de gayet keyifli yüz ifadesiyle bu durumdan memnun olduğu karikatürde (K.3.24) gösterilmiştir.

Karikatür 3.25. Vicdanlı virus

Şehrin silueti arkada, kendi arasında konuşan iki virüsün önde bulunduğu K.3.25 kodlu karikatürde sağdaki virüsün maske taktığı görülmektedir. Soldaki virüs “sana n oluyor” diye şaşkınlıkla soru sormaktadır. Çünkü maskeyi virüsün değil insanların takması gerekmektedir. Soldaki virüs ise “ben sağlıkçılara kıyamıyorum” diyerek maskeyi neden taktığını açıklamaktadır. Virüsün bile sağlık çalışanlarına kıyamaması sağlık çalışanlarının ne denli zor şartlar altında çalıştığını aklı getirebilir. Salgın hastalığın ortaya çıkışı, tespiti, yaygınlaşması, tedavi süreci gibi unsurlarla birebir temas halinde olan sağlık çalışanları salgına direkt maruz kalan riskli iş grubundadır. Dolayısıyla kendi sağlığının yanında başkalarının sağlığını da düşünmek salgının insanoğluna daha net gösterdiği değerlerden birisi olmuştur şeklinde yorumlanabilir.

Karikatür 3.26. Doğru maske kullanımı

Beş arkadaşın yan yana durup poz verdiği karikatür bir afiş çekimi olarak yorumlanabilir. Bu afişin konusu “Maskesiz Kolluk Kuvvetleri” olarak belirlenmiştir. Çünkü hiçbiri maske takmadığı gibi, bir de maskeyi yanlış kullanıp kola takmışlardır. K.3.26 kodlu karikatürden maske nasıl yanlış kullanılır (!) dersi çıkarılabilmektedir.

Karikatür 3.27. Maske çevirmesi

Karikatüre ilk bakıldığında mekân olarak bir arabanın içi göze çarpmaktadır. Arabanın içinde ise dikiz aynasına asılmış maskeler dikkat çekmektedir. Önceden dikiz aynasına süsler asılırken artık maske asıldığı görülmektedir. Arabayı kullanan kişi “İlerde maske çevirmesi varmış abi, takalım şu maskeyi” diyerek uyarıda bulunmaktadır. Normalde trafik çevirmesi emniyet kemerinin takılıp takılmadığını kontrol etmek için yapılırken yeni normalde maske kontrolü için yapılır hâle gelmiştir. Karikatür (K.3.27) ise normal-yeni normal değişimini maske detayı üzerinden anlatmak isterken aynı zamanda maske zorunlu olduğu hâlde takmayıp kontrol yapıldığı zaman takılmaya çalışılmasına da dikkat çekilmek istenmiştir olabilir.

Karikatür 3.29. Maske problemleri

Karikatüre bakıldığında dışarıda olan bir kişi görülmektedir. Mont giymesi ve elini cebine sokması havanın soğuk olduğuna dair bir değerlendirme imkânı sunmaktadır. Maskesini doğru takmış bu kişi, gözlüğüne dokunmaktadır. Sebebi ise maske takıldığı zaman solunum yolunun kapalı olmasından dolayı gözlük camlarının buharlanması olabilir. Konuşma balonundaki bilgi de bu düşüncüyü desteklemektedir. Nitekim gözlük buharlandığından görme açısı azalmaktadır. Bu durum da hayati açıdan tehlikeli olabilmektedir. K.3.29 kodlu karikatür de maske kullanımı sonucu oluşan problemlere dikkat çekmiştir.

Karikatür 3.30. Maske yasağı

K.3.30 numaralı karikatürde ağaçların ve binaların görüntüsünden açık hava olduğu görülmektedir. Turuncu renklerin hâkimiyeti, kişilerin üzerinde mont

olması sonbahar mevsimi ve soğuk bir hava olduğunu göstermektedir. Önde iki kişi yürümekte arkada ise bir güvenlik görevlisi onlara doğru bakmaktadır. Sebebinin ise Covid-19'un yükselişte olduğu dönem açık havada da maske takma zorunluluğunun bulunması olabilir. Ayrıca burada bir tezat söz konusudur. Normal şartlarda temiz hava almak için dışarı, açık havaya çıkılırken karikatürdeki kişi maskeli günlerde temiz hava almak için eve gitmek istemektedir. Güvenlik görevlisi de bu tezata dikkat çekmek için bakıyor olabilir. Kişilerin arasında geçen konuşma ise maskeyle ilgilidir. Soldaki kişi sağdaki kişiye maskesini çıkarıp evde temiz hava alacağını söylemektedir. Çünkü sürekli maske takmak insanın nefes alış verişini zorlaştırıp bunaltmaktadır. Ancak karikatürden de anlaşılacağı üzere hem açık hem kapalı alanlarda maske takmanın zorunlu olduğu bir dönemdir. Böyle bir durumda insanlar maskeyle dışarıda dolaşmak yerine evde durmak istemektedir. Bu karikatür de koronanın yaşam şeklini nasıl etkilediğini ve değiştirdiğini gözler önüne sermektedir.

Karikatür 3.31. Maskeden solunum cihazına

Karikatüre ilk bakıldığında camdan cama konuşan komşular görülmektedir. Sağdaki komşunun soldaki komşuya artık evde maske yapmayı geçtiklerini, işi büyütüp solunum cihazı yapmaya başladıklarını söylemektedir. Hemen yan tarafta görünen odanın camından çocuğun bir aletle uğraşması da kadının söylediklerini doğrular niteliktedir. Covid-19'un ilk çıktığı dönem maske fiyatlarının yüksek olması ve piyasada bulunamamasından dolayı insanlar evde bezlerden ve lastiklerden kendi maskelerini yapmaya başlamıştır. Karikatürde (K.3.31) ise

maske yapım işini aşp solunuma yardımcı cihaz yapmaya başladıklarını dile getirerek salgınla mücadelede ilerlediklerini söylemek istiyor olabilir.

Karikatür 3.32. Maske seçimi

K.3.32 kodlu karikatürde giyinme dolabının önünde dikilen kadın konuşma balonundan anlaşılacağı üzere kararsızlık yaşamaktadır. Kararsızlık yaşadığı konu ise hangi maskeyi takacağıdır. Normal zamanda ayakkabı, çanta, kıyafet seçiminde kararsız kalırken yeni normalde bu sürece bir de maske eklenmiştir. Bu karikatür ise koronanın var olmasıyla birlikte kişisel eşyaların da değiştiğini göstermektedir.

Karikatür 3.33. Ramazanda maske

Karikatürde havanın kararmaya başlaması, evlerin siyah olarak gösterilmesi akşam vaktinin yaklaştığını gösteriyor olabilir. Karikatürün tam anlaşılabilmesi için konuşma balonlarının okunması gerekmektedir. Üstte yer alan görselde adam yanlışlıkla maskeyi yuttuğunu ve orucunun bozulup bozulmadığını telefonla arayarak bir hocaya sormaktadır. Altaki görselde yer alan hoca ise şaşkınlıktan

cevap verememektedir. Orucu bozan yemek yerine maske yutulması gelenek değişimi olarak değerlendirilebilir.

Karikatür 3.34. Hava durumu - maske durumu

K.3.34 numaralı karikatürde Türkiye haritası ve önünde bu haritadaki durumu anlatan bir sunucu yer almaktadır. İlk bakışta akla hava durumu anlatıldığı gelse de aslında Türkiye’deki maske durumu anlatılmaktadır. İstanbul ve Ankara’daki (Türkiye’nin ilk iki büyük şehri) insanların az maske taktığı, takanların da çene altında tutarak yanlış taktığı ve mesafe kuralına uymadıkları söylenmiştir. Tokat, Çankırı ve çevresinin (İç Anadolu bölgesi) maskeli ve mesafeli olduğu da karikatürde gösterilmiştir. Tüm bunlardan hareketle hava durumunun maske durumu olarak verilmesi eksen kaymasının bir örneğini oluşturmaktadır.

Karikatür 3.35. Hediye olarak maske

Karikatürde (K.3.35) perde, doğalgaz peteği, yatak başlığı gibi nesnelerden anlaşıldığı üzere hane içi olduğu görülmektedir. Biri kız biri erkek iki kişi bilgisayar başında yer almaktadır. Karikatürde, kızın konuşma balonunu okuyunca konu anlaşılmaktadır. Dünyada ilk defa 2019 yılında, Türkiye’de ise 2020 yılında vaka görülen koronanın yıl dönümü geldiği belirtilmiştir. Espriyle “O bize maske taktı, biz ona ne hediye alacağız?” diyen kız aslında Covid-19’un sosyal ilişkilerde de nasıl bir değişime sebep olduğunu göstermektedir.

İncelenen maske bölümü içerisinde maskeyi kullanma/kullanamama problemleri (K.3.22, K.3.23, K.3.24, K.3.25, K.3.26, K.3.27, K.3.28, K.3.29, K.3.30) en çok bahsedilen konu olmuştur. İkinci sırada gelenek değişimi olduğu görülmektedir (K.3.32, K.3.33, K.3.34, K.3.35). Yerel gündem (K.3.31, K.3.34, K.3.35) ve ekonomi/finans (K.3.31) diğer konu maddeleridir.

3.3 Sosyal Mesafe

Sosyal mesafeyle ilgili olan karikatürler konusunda global/yerel gündem ve gelenek değişimi olmak üzere iki başlık bulunmaktadır. Bu maddelerle ilgili yapılan inceleme aşağıda verilmiştir.

Karikatür 3.36. Covid zirvede

Everest Dağı 8.849 metre ile dünyanın en yüksek dağ zirvesi unvanına sahiptir (Karabey, 2018: 83). Bu bilgi aynı zamanda karikatürde de yer almaktadır. Bu zirveye ulaşıp zoru başarmaya çalışan birçok sporcu yolda türlü tehlikelerle karşılaşmaktadır. Öldürücü soğuğun yanında insanların birbirlerine karşı kurduğu

komplolar da bu tehlikelerden birkaçıdır. Karikatürde 1900’lü yıllarda zirveye ulaşmak isteyen tırmanışçıların⁸, zor durumda kalan ve arkadan gelen diğer tırmanışçılara yardım etmeyip bırakmaları gibi önceden yaşanmış tarihsel facialara Covid-19 süreci katılarak gönderme yapılmış olabilir. Bu göndermeden hareketle karikatürde daha yukarıda bulunan kişi aşağıdan gelen kişinin ipini kesmektedir. Bunun sebebi de virüs bulaşmaması için sosyal mesafeyi koruma olarak gösterilmektedir. Sonuç olarak karikatürde (K.3.36) sosyal mesafe üzerinden Everest facialarına gönderme vardır denilebilir. Diğer bir gönderme ise covid vakalarının zirveye ulaşması da olabilir.

Karikatür 3.37. Titanic’ten yeni normal’e

Titanic gemisinin buz dağına çarparak batması olayı tüm dünyada bilinen bir trajedidir. İnsanlar boğulmaktan kurtulmak için gemiden kopan parçalara tutunarak hayatta kalmaya çalışmışlardır. Bir yanda insanlar hayata tutunmaya çalışırken diğer yanda hiçbir şey olmamış gibi müziğe devam eden müzisyenler Titanic filminde de yer almıştır. Yukarıdaki karikatürde bu durum resmedilmiştir. Covid-19 uyarlaması yapılan bu karikatürde Titanic gemisinin ismi Yeni Normal olarak değiştirilmiştir. Küçük bir tahta parçasına tutunan insanlar tehlikeli okyanusta köpek balıklarıyla zorlu bir savaş verirken gemideki kaptan “Sosyal mesafe!” diye uyarmaktadır. İnsanların birbirine yakın olması bulaşı arttırdığı için

⁸ Mount Everest dağına tırmanışlarla ilgili yaşananlar konusunda bkz. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-dunya-48443774> [Erişim tarihi: 26.11.2022]

“yeni normal”de can derdi değil Covid-19 bulaşma derdi ön plandadır. Filmde de gösterildiği gibi müzisyenin keman çalmaya devam etmesi de başka bir gönderme olabilir.

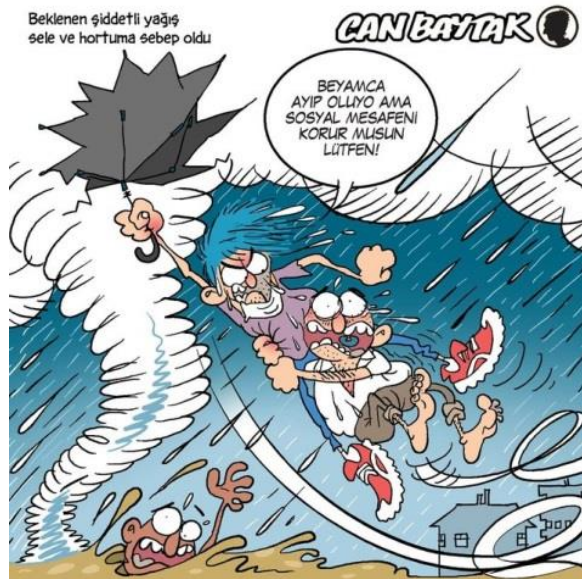
Karikatür 3.38. Mesafe halkası

Karikatürün (K.3.38) geneline bakıldığında açık bir alanda olduğu anlaşılmaktadır. Bir mesire yerinde olduğu düşünülebilir. İlk dikkati çeken detay ise beyaz renkte halkaların yer aldığıdır. Covid-19 süreciyle birlikte park, bahçe ve mesire yerlerine karikatürde görüldüğü gibi beyaz daireler çizilmiştir. Amacı sosyal mesafeyi azaltarak bulaş riskini düşürmektir. Ailelerin halka seçmesi ise lokantada masa seçimine bir göndermedir. Önceden aileler nezih bir masa olsun, aile yanı olsun gibi istekleri yemek yiyecekleri masalar için seçerken Covid süreciyle birlikte halka seçimine döndürmüştür. Bu da davranış kalıplarımızın değiştiğinin bir göstergesi olabilir.

Karikatür 3.39. Yeni normalde hayvanlar

Yeşil ağaçlar, park ve mesafe halkasından anlaşılacağı üzere açık havada bulunulduğu görülmektedir. K.3.39 kodlu karikatürün kahramanları bir adam ve köpeğidir. Mesafe halkasının içinde yer almaktadırlar. Adam köpeğine yakalaması için çomak fırlatmakta ancak köpeği “Yeni normalde böyle şeyler yapmıyoruz” diyerek düzenin değiştiğini söylemektedir. Covid-19 ile birlikte değişen hayat düzeni insanlar ve hayvanlar arasındaki iletişimde de değişmelere sebep olmuştur. Karikatür bu değişime dikkat çekmek istemektedir.

Karikatür 3.40. Doğal afetten doğal mesafeye

K.3.40 numaralı karikatüre ilk bakıldığında bir kargaşa ortamının yaşandığı görülmektedir. Sol üstte verilen bilgi ile doğal afet yaşandığı kanıtlanmaktadır. Aşağıda sele kapılmış biri, yukarıda ise hortuma kapılmış biri görülmektedir. Hortuma kapılan kişinin şemsiyesi ters dönmüş ve zor durumdadır. O sırada canını kurtarmak için başka biri, şemsiyesi ters dönen kişiye tutunmaktadır. Böyle zor bir anda kişiye sosyal mesafesine dikkat etmesi söylenmiştir. Bu durum karikatürde aslında sosyal mesafenin bulaş konusunda ne kadar önemli olduğunu göstermektedir denilebilir.

Karikatür 3.41. Covid sensörü

K.3.41 kodlu karikatüre bakıldığında mekânın yatak odası olduğu görülmektedir. Erkek elinde tabletle yatağında uzanırken kadın makyaj masasının yanında yatağın ucunda oturmaktadır. Sebebi ise konuşma balonunu okuyunca anlaşılmaktadır. Normalde park sensörü arabaların arkasına, arabayı park ederken herhangi bir nesneye yaklaştığında tehlikeli durumlarda ötmekleyen yeni normalde kadın yanına yaklaşanlardan haberdar olmak ve uyarmak için kendisine park sensörü takmıştır. Bu durum elbette koronadan korunmak ve sosyal mesafeyi korumak içindir. Ancak karikatürde de görüldüğü üzere farklı sonuçlara yol açmaktadır. Kadın park sensöründen dolayı eşinin yanına yaklaşamamaktadır. Sosyal mesafe kuralı koronayla birlikte aile içi yaşamı da etkilemektedir şeklinde yorum yapılabilir.

Sonuç olarak incelenen bu bölümdeki karikatürler içerisinde en çok global/yerel gündem (K.3.36, K.3.37, K.3.38, K.3.39, K.3.40, K.3.41) başlığı yer almıştır. Gelenek değişimi (K.3.38) başlığının ise karikatürlere daha az yansıdığı tespit edilmiştir. Ayrıca gelenek değişimi başlığının “Aşı” (3.1) ve “Maske” (3.2) maddelerinde de yer alması “Sosyal Mesafe” (3.3) maddesiyle ortak özellikler barındırdığını göstermektedir.

3.4 Kapanma ve Yasak

Karikatürlerin kapanma ve yasakla ilgili olan bölümünde kapanma, yasak ve serbestliğin insanlar üzerindeki farklı etkileri incelenmiştir. Söz konusu karikatürlerin diğer maddedekilere oranla daha çok olduğu tespit edilmiştir. Bu karikatürlerin işlevi aşağıda olduğu gibidir.

Karikatür 31.42. Kapanmanın ruh haline etkisi 1

Covid-19 sürecinde vaka sayılarının pık yaptığı dönemlerde sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Bu yasaklar bazen sıklaştırılıp bazen de gevşetilmiştir. Karikatürde sol üstte yer alan bilgiye göre kısıtlı hafta sonu uygulaması bulunmaktadır. Günün belli saatlerinde dışarıya çıkma izni verilen bu dönemlerde insanlar sadece temel ihtiyaçlarını karşılamak için dışarıya çıkmaktadır. Bu durum K.3.42 kodlu karikatürde de görüldüğü gibi insanların ruh halinde değişiklikler meydana getirmiştir. Camın yanında oturan yaşlı amca bazı sesler duyduğunu söylemektedir. Kızı ise “İlacını aldın mı baba?” diyerek seslerin varlığına inanmamaktadır. Bu seslerin kaynağı ise dışarıdaki virüstür. Karikatüre

bakıldığında virüsten korunmak için evde kalma uygulaması insanların sağlığı düşünüldüğü için yapılmış olsa da ancak bu durum kişinin ruh sağlığını olumsuz etkilemektedir şeklinde bir çıkarım yapılabilir.

Karikatür 3.43. Kapanmanın ruh haline etkisi 2

K.3.43 numaralı karikatüre ilk bakıldığında ev ahalisinin hep birlikte salonda yer aldığı görülmektedir. Kapanma kurallarına uyan ev halkı televizyonda haberleri dinlemektedir. Haberde yasaklara uymayıp dışarı çıkan kişilerin tutuklanarak karantinaya alındığı söylenmektedir. Televizyon kanalı adının ise “corotv” şeklinde Covid-19’a uyarlandığı görülmektedir. Evdeki herkes kapanma sürecini hapiste kalmaya uyarlamıştır. Evin babası elinde tespih salonda volta atarken, anne ise tıpkı cezaevinde kalan mahkûmların yaptığı gibi boncuktan hediyeelik eşyalar yapmaktadır. Bu sırada koltuktaki erkek çocuk saz çalıp türkü söylemektedir. Türkünün sözleri hapiste kalan mahkûmların yazdığı sözlere benzemektedir. Duvara geçen günleri çizik atan kız çocuk ise “Allah kurtarsın” diyerek hapiste kalanlar için söylenen sözü söylemiştir. Küçük çocuğun ise şartlı tahliye istemesi markete gidebilmek içindir. Tüm bunlardan hareketle ailenin eve kapanma sürecini hapis hayatına benzettiği sonucuna varılabilir.

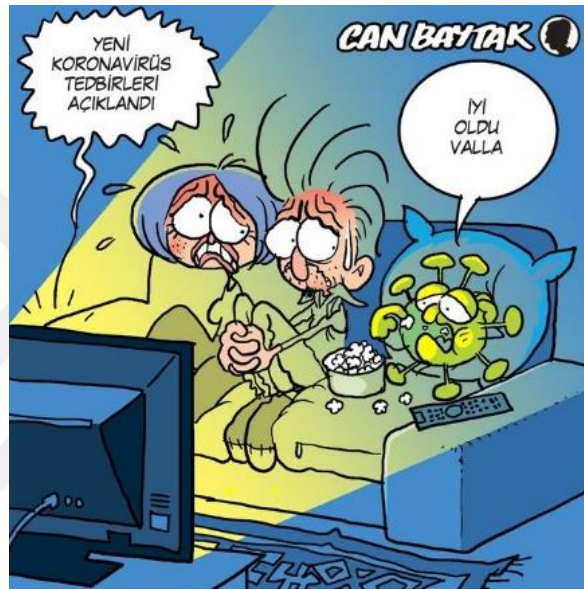
Karikatür 3.44. Evde kalmak/odada kalmak

Bir oda ve içinde vakit geçirmek için bir şeyle uğraşan adamı gösteren K.3.44 numaralı karikatürde kapıdan bakan anne de çocuğuyla telefonda konuşmaktadır. Çocuğuna “Yok kızım sıkılmıyoruz, baban napsın o da kendini oyaltıyor işte” diyerek telkin vermektedir. O sırada odadaki adam evdeki vaktini simgeleşmiş büyük cam şişe içerisine gemi modelini yaparak geçirmeye çalışmaktadır. İnsanlar korona salgınında evde kalman süre boyunca farklı uğraşlar edinmeye çalışmışlardır. Karikatürde de bu durum anlatılmakta, bunun yanında evde kalma, şişe içinde sıkışıp kalmaya da benzetiliyor olabilir.

Karikatür 3.45. Virüs kapıdan baktırır

Isıtıcı soba, yerde duran peçeteler, sehpanın üstündeki sıcak içecek ve kişinin üstüne aldığı battaniye ve kışlık giyeceklerden anlaşılacağı üzere soğuk ve hastalık olan bir ortam olduğu görülmüştür. Konuşma balonunda da “mart kapıdan baktırır” ifadesinin geçmesi soğuk mart ayından bahsetmektedir. Ancak soğuk olan mart ayının yanına salgınla birlikte sokağa çıkma yasağı da eklenmiştir. Karikatürde (K.3.45) kız hem hastalıkla hem de soğukla hem de kapanma süreciyle mücadele etmektedir. Sonuç olarak salgın süreci insanları birçok açıdan etkilemiştir şeklinde yorum yapılabilir.

Karikatür 3.46. Bizden biri olan virüs 1

Koltuk ve televizyondan hareketle bir salon veya oturma odası olduğu anlaşılan karikatürde adam ve kadın televizyondan haberleri takip etmektedir. Haberlerde “Yeni koronavirus tedbirleri açıklandı” haberi verilirken koltukta oturan ve patlamış mısır yiyen virüs “İyi oldu valla” diyerek haberle ilgili olan yorumunu paylaşmaktadır. Hane içine dâhil olan virüs endişe yaratmakta ancak kendisi oldukça rahat davranmaktadır. Bu durum eve kapanma tedbirlerine uyan ailede virüs endişesini göstermektedir şeklinde yorumlanmıştır.

Karikatür 3.47. Sosyal izolasyon

Karikatür (K.3.47) bir hane içini göstermektedir. Anne, baba ve çocuktan oluşan bu hanede çocuk ebatv'den dersini dinleyerek ve izleyerek yapmaktadır. Bu durum Covid yüzünden okulların tatil olduğu ve öğrencilerin evde televizyondan derslerini takip ettiği dönemin bir göstergesi olabilir. Karikatürün sol kısmında camlarda görünen insanlardan dolayı kapanma döneminde olduğu anlaşılabılır. Babanın camdan dışarıya bakarak kendince söylenmesi ve yüz ifadesinden hareketle gergin bir ortam olduğu görülmektedir. Covid-19'un insanların hayatında iş, para, tüketim, sosyal hayat gibi tüm faktörleri etkilemesi insanlar için hem bireysel hem toplumsal olarak olumsuz sonuçlar doğurmuştur. İnsanların bu duruma alışmış olduğu düşüncesinde olan anne ise virüse hitaben "Şimdi onlar düşünsün" diyerek eşini destekleyici şekilde konuşmaktadır. Koronanın insan yaşamını nasıl ve hangi alanlarda etkilediği karikatürde işlenmiştir.

Karikatür 3.48. Serbest pazartesi

Covid-19 salgın sürecinden önce hafta içi çalışan insanlar ve okula giden öğrenciler hafta sonu tatile çıkmaktadır. Ancak salgın hastalık sebebiyle hafta sonu tatillerinde bulaş riskini azaltmak amacıyla sokağa çıkma yasağı uygulanmıştır. Karikatürde de insanların önceden hafta sonu tatilini bekledikleri, şimdi ise pazartesiye ipile çektikleri söylenmektedir. Çünkü tatil süresi boyunca evden çıkamamanın verdiği sıkıntının insanları bunalttığı gözlemlenmiştir. Camdan bakan baba ve kızı bu duruma örnek olarak gösterilmiştir.

Karikatür 3.49. Eve kapanma

K.3.49 kodlu karikatüre bakıldığında apartmanlarda yaşayan insanların televizyon, telefon, bilgisayar gibi kitle iletişim araçlarına yoğun ilgi gösterdikleri fark edilmiştir. Evlerinde camların arkasında olan insanların kapanma döneminde oldukları düşünülebilir. Apartmana yukarıdan bakan iki virüsün kendi aralarındaki

konuşmasında sol taraftaki virüs aşya yenik düştüklerini düşünmektedir. Ancak sağ taraftaki virüs ise aşya değil gündeme yenik düştüklerini iddia eder. Sebebi ise Türkiye bir dönem (2021 Nisan- Mayıs) tam kapanmaya gitmiştir. Tam kapanma kararının ardından vatandaşlar yiyecek ihtiyaçlarını karşılayıp evlerinde kalmışlar ve kamuoyunda yeni gündem bir süre kapanmayla ilgili olmuştur. Sağ taraftaki virüsün “Gündeme yenik düştük” demesi tam kapanma sayesinde covid vakalarında azalmaya dikkat çekmektedir. Nitekim yenik düşmek vee aşı kelimeleri bu çıkarımı çağrıştırmaktadır.

Karikatür 3.50. Yasaklar silsilesi

İncelenen K.3.50 kodlu karikatürde tüplü televizyon, televizyon sehпасı, geleneksel Türk desenlerinin bulunduğu halı, koltuk gibi eşyalardan anlaşılacağı üzere hane içi olduğu gözlemlenmiştir. Koltuğun üstündeki tespih, orta sehpa bulunan gözlük ve ilaçtan yola çıkarak amcanın dış kapıyı açması da ev sahibinin amca olduğunu göstermektedir. Dış kapının üstünde bulunan nazar boncuğu ve orta sehpa bulunan Yasin-i Şerif Türk kültüründe yer alan inançların bir göstergesi olabilir. Ayrıca komşunun Covid-19 sebebiyle evden çıkması, yasak olan amcaya yemek getirmesi de Türk kültüründe komşuluğun yerini ve önemini hatırlatmaktadır.

Karikatür 3.51. Kapanmanın açılışı

Karikatürde sol üstte yer alan “Büyük açılış” yazısı kapanmanın kalkacağı anlamına geliyor olabilir. Elbette vatandaşlar gündemi etkileyen bu kararlardan etkilenmiştir. Nitekim bu karikatüre bakıldığında mutfak olduğu anlaşılan mekânda çocuk kavanozu açmaya çalışmakta ancak başarılı olamamakta, annesi ise bu durumu kapanmanın biteceği tarihin henüz gelmemesiyle bağdaştırmaktadır. İnsanların günlük hayatta karşılaştığı olayları koronayla ilişkilendirmesi, koronanın insan hayatını ne denli etkilediğini göstermektedir denilebilir.

Karikatür 3.52. Vakit darlığı

Covid-19 süresince belli saatler arasında belli yaş grubuna dışarıya çıkma izni verilmiştir. Bunun başlıca sebepleri ise ihtiyaçların karşılanmasını sağlamak, hareket etmeyi teşvik ederek zinde kalmayı desteklemektir. K.3.52 kodlu karikatüre bakıldığında parkta yürüyüş yapan orta yaşlı baba vaktinin daraldığını belirterek yürüyüşünü hızlandıracağını söylemektedir. Arkada yorulmuş ve bitkin halde görülen genç çocuğu ise nefes nefese kalmıştır. Kapanma sürecinde belli saatlerde dışarı çıkma izni verilen hareket eden baba genç çocuğuna zindeliğiyle taş çıkartmıştır şeklinde yorumlanabilir.

Karikatür 3.53. Yaş kapanması

K.3.53 kodlu karikatüre bakıldığında yerdeki dökülmüş yapraklar, arkadaki ağaç silüetleri ve bankta oturan amcalardan bir park olduğu anlaşılmaktadır. Hepsi altmış beş yaş üstü olan amcalara yeniden sokağa çıkma yasağı geldiği karikatürün sol üst köşesinde yazmaktadır. Bu haberi kendi aralarında konuşarak değerlendiren amcalar birbirlerine telkinler vermektedir. Kimine göre evde hareket etmek, kimine göre moralini yüksek tutmak gerekmektedir. Önceden kendi aralarında aile, ekonomi, siyaset vb. konular konuşan yaşlılar artık korona salgınına konuşmaktadır. Bu durum karikatürde resmedilmiştir.

Karikatür 3.54. Covidle değişen devir

K.3.54 kodlu karikatüre bakıldığında apartmanlarda genç insanların bulunduğu, bahçede ise yaşlı insanların bulunduğu görülmektedir. Bunun sebebi ise Covid-19 döneminde altmış beş yaş üstü vatandaşların belli saatlerde dışarı çıkma izninin olmasıdır. Bu izin genç yaştaki vatandaşlara verilmediğinden onlar evde kalmaktadır. Bu durum karikatürde resmedilmiştir. Bahçedeki yaşlı teyzeler balkonda bulunan çocuklarına seslenmektedir. Covid-19 süreciyle birlikte annelerin çocuklarını tembihleme sözleri de değişime uğramıştır. Önceden “Terli terli su içme” diyen anne artık “Terli terli pik yapma” demektedir. Yine aynı şekilde “Şapkanı tak hasta olucan” diyen anne artık “Maskeni tak hasta olucan”, “Sen sakın onlara bulaşma” diyerek uyarı yapan anneler ise artık “Sen sakın onlara bulaş yapma” şeklinde sözlerini değiştirerek geleneksel anne sözlerini koronaya uyarladıkları görülmüştür. Bu durum koronanın anne-çocuk ilişkilerini de etkilediğini göstermektedir denilebilir.

Karikatür 3.55. Yasak ve çocuklar

Korona sebebiyle dışarı çıkma yasağının uygulanması sonucunda vaka sayılarının azalmasıyla birlikte yasaklar kademeli olarak kaldırılmaya başlanmıştır. İki ay gibi bir süre sonunda çocuklar için yasaklar gevşetilmiştir. Belli saatlerde dışarı çıkmasına izin verilen çocuklar karikatürde resmedilmiştir. Karikatürde (K.3.55) görev yerinde duran polis maskeli bir şekilde beklemektedir. Onları gören çocuklar ise kendi aralarında konuşmaktadır. Soldaki çocuk “Aynasızlar yolu tutmuşlar” derken polislerden bahsetmektedir. Aynasız kelimesi bir isimdir ve argoda polis anlamına gelmektedir (TDK Sözlük, 2011: 207). Sağdaki çocuk ise “O deliğe tekrar giremem” derken evinden bahsetmektedir. Görüldüğü üzere çocuklar eve girmek istememektedir. Koronanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkisi karikatüre bakıldığında görülmektedir.

Karikatür 3.56. Tam kapanma

K.3.56 kodlu karikatürde ilk dikkati çeken sarı taksi ve durak taksi tabelasından hareketle mekânın taksi durağı olduğu anlaşılmaktadır. İki kişi kendi arasında sohbet etmektedir. Sohbe bakıldığında arabanın üzerinde çalan telefonun zil sesi hakkında konuşmaktadırlar. Zil sesinden “Tam kapanma, tam kapanma, tam kapanma...” şeklinde sesler çıkmaktadır. Soldaki kişi ise bu zil sesinin şu an çok moda olduğunu söylemektedir. Nitekim Covid-19 salgını global bir salgındır ve herkes tarafından bilinmektedir. Öyle ki bu salgın telefondaki zil sesine kadar değişime neden olmuştur denilebilir.

Karikatür 3.57. Kapanma taşımacılığı

Karikatürde motorcu bir kurye ve motorun arkasındaki servis çantasına saklanmaya çalışan bir adam görülmektedir. Adam motorcuya “önce halamlara sonra dayımlara” diyerek gideceği yerleri söylemektedir. Bunun sebebi sokağa çıkma yasağının olması ve eve servis yapan kuryelerin bu yasaktan muaf olmasıdır. Adam saklanarak gitmek istediği yere gidebilmek için kuryeyle işbirliği yapmıştır. Sokağa çıkma yasağının bulaşı azaltmak için yapılması ancak insanların bu yasağa uyum sağlamada zorlandığı karikatürce resmedilmiştir.

Karikatür 3.58. Kurye torpili

Uzun süren kapanma ve yasakların ardından 1 Haziran itibariyle kapanmanın kalkacağı karikatürün sol üst köşesinde yazmaktadır. Dışarıda vakit geçirmeyi özleyen ev halkının dışarıya yemeğe gideceği karikatürü okuyunca anlaşılmaktadır. Kapanma döneminde sürekli eve sipariş veren adam, kuryeyle iletişimi arttırdığı için kapanma sonrası yemeğe giderken rezervasyonunu kuryenin yardımıyla yapmıştır. Bu durum evde kalınan süre boyunca paket servisin oldukça fazla kullanıldığını da gösteriyor olabilir. Önceden eve servis, paket servis, motorlu kuryeler bu kadar yaygın değilken korona salgınıyla birlikte bu sektör daha fazla ilerlemiştir. Böylece koronanın istihdam sağladığı bir alan olmuştur şeklinde yorumlanabilir.

Karikatür 3.59. Kapanma/ma mutluluğu

K.3.59 kodlu karikatüre ilk bakıldığı andan itibaren kargaşalı bir ortam olduğu görünmektedir. Sağa sola kaçışan insanlar ve havada mutluluktan uçarak şarkı söyleyen virüsler karikatürde yer almaktadır. Virüslerin mutluluk sebebi yasakların ve kapanmanın kalkması olarak düşünülebilir. Çünkü virüsler kalabalık ve temaslı ortamda daha kolay bulaş sağlamaktadır. İnsanlar ise endişeli şekilde virüslerden uzaklaşmaya çalışmaktadır. Karikatürde kapanma ve yasağın kalkması virüsler için olumlu, insanlar için olumsuz sonuçlara yol açacağı vurgulanıyor olabilir.

Karikatür 3.60. Kısıtlama sonrası hayat

K.3.60 numaralı karikatürde bir apartman ve apartmanın camında duvara tırmanan adama bakan bir kişi görülmektedir. Camdan bakan adam şaşkınlıkla bakarken, apartmanın duvarına tırmanan kişi ise açıklamasını yapmaktadır. Bu açıklamaya göre korona salgını sürecinde kapanma ve yasakların olduğu dönem yürümeyi unutturacak kadar evde kalındığı anlaşılmaktadır. Koronanın insan hayatını nasıl etkilediği karikatürde anlatılmaya çalışılmıştır.

Karikatür 3.61. Sinema açılışı

Covid-19 vakalarının azalmasıyla birlikte kapalı alanlardaki etkinliklerin kademeli olarak yeniden açıldığı dönemi anlatan bu karikatürde, sinemanın açılmasıyla birlikte film izlemeye giden bir çift görülmektedir. Ancak kapalı alanlarda tehlikenin devam ettiği, çiftin yanma oturan virüsten anlaşılmaktadır. Adam gerçeklik gözlüğünü takmış ve filmin ne kadar gerçekçi olduğundan bahsetmektedir. Onun yanma oturan virüs ise adamı destekleyici şekilde konuşarak aslında kapalı alanlarda bulaşın çok yüksek olduğunu da vurgulamıştır. Covid-19 sürecinin sosyal hayata etkileri K.3.61 numaralı karikatürde gösterilmiştir.

Karikatür 3.62. Ev ekmeği

Covid süreciyle birlikte vakaların artması sonucu eve kapanma ve dışarı çıkma yasağı uygulanmıştır. Bu süreçte insanlar uzun süre evde kaldıkları ve dışarıya çıkmak yasak olduğu için temel ihtiyaçlarını evde karşılamaya çalışmıştır. Bunlardan biri de evde ekmek yapma denemeleri olmuştur. Sosyal medyada evde yapılan ekmeğin fotoğrafını paylaşmak da bu denemenin son adımlarından biri sayılabilir. Karikatürde (K.3.62) bu durumun fırıncılar üzerindeki etkisine değinilmiştir. Yasak bittiğinde ekmek almak için yeniden firma giden vatandaş karşısında tavırlı bir esnaf (soldaki kişi) görmektedir. Esnafın tavırlı olduğu hem yüzünden hem de sözlerinden anlaşılmaktadır. Müşteri ise (sağdaki kişi) mahcup bir şekilde açıklama yapmaya çalışmaktadır. Koronanın esnaf-müşteri ilişkilerini de etkilediği karikatürde işlenmiştir.

Karikatür 3.63. Yarım kapanma

Karikatüre bakıldığında yemek masası, peçetelik, tuzluk biberlik, baharatlık gibi eşyalardan ve duvardaki resimlerden anlaşılacağı üzere bir lokanta içerisinde bulunduğu gözlemlenmiştir. Oturan adam siparişinin yarım geldiğini garsona bildirmekte ancak garson “Yüzde elli kapasiteye izin var abi” diyerek yemeğin yarım porsiyon gelmesi durumunu bu şekilde açıklamıştır. Kapanma yasakları kademeli olarak gevşetilmekte ve ilk olarak tüm hizmet kurumlarında yüzde elli kapasiteye izin verilmiştir. Adamın siparişinin yarım gelmesi de yarım kapanma kararına bir gönderme olabilir.

Yukarıda incelenen karikatürlerin hepsi dışarı çıkma izni ve yasaklarla ilgili süreci vermektedir. Bu süreç özellikle kişilerin ruh halini etkilemiştir. Dolayısıyla karikatürlerde kaygı ve duygu durum bozukluğu (K.3.42, K.3.43, K.3.51, K.3.60), sıkılma (K.3.44, K.3.48, K.3.55), mutluluk/mutsuzluk (K.3.45, K.3.52, K.3.59, K.3.61), endişe (K.3.46, K.3.47), uyum sağlama (K.3.50, K.3.53, K.3.54, K.3.56), sorun çözme (K.3.57, K.3.58) gibi psikolojik süreçlere yer verilmiştir. Kapanmanın ekonomiye etkisini işleyen karikatürler (K.3.63, K.3.58) ise değinilen diğer bir konudur.

3.5 Bulaş

Korona ile ilgili karikatürlerde bulaş konusu toplam yirmi altı karikatürden oluşmaktadır. Karikatürlerin konu başlıkları sırasıyla uluslararası/yerel gündem, gelenek değişimi ve mutasyondur. Bu konuların karikatürlere nasıl yansıdığı aşağıda tek tek ele alınmıştır.

Karikatür 3.64. Covid toplantısı

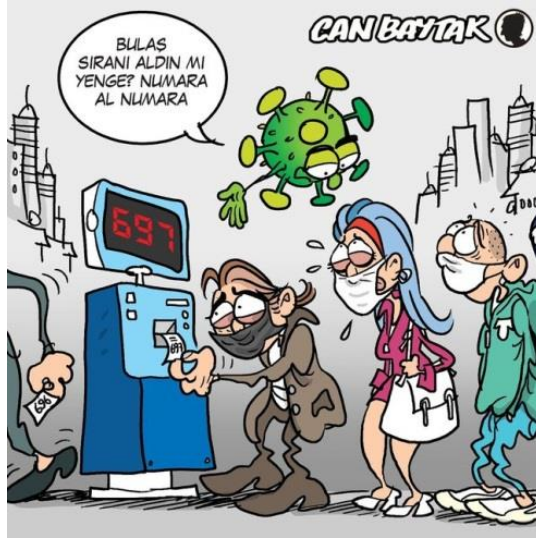
K.3.64 numaralı karikatürde dikkati üzerine çeken ilk detay “toplanma alanı” levhası olmuştur. Görselin tam ortasına yerleştirilen bu levhanın asıl amacı,

afet ve acil durum anlarında paniğe kapılan halkın, bu levha bulunan güvenli bölgeye gelerek sakinliğinin korunması, tahliyenin kolaylaşması ve sağlıklı bilgi alışverişinin sağlanmasıdır. Ancak Covid-19 virüsünün varlığıyla bu alanlar bulaşın hızla arttığı toplanma alanlarına dönüşmüştür. Çünkü korona kalabalık ortamlarda daha hızlı bulaşmaktadır. Karikatürde de levhanın üstüne virüs çizimleri eklenmiş, bulaşın arttığı gösterilmek istenmiştir. Görseldeki herkesin maskeli olması virüsten korunmaya çalışıldığını belirtiyor olabilir.

Karikatür 3.65. Korona tedbirsizliği (bulaş yolculuğu)

K.3.65 kodlu karikature bakıldığında sıkışık şekilde oturan ve ayakta duran insanlar görülmektedir. İnsanların oturma şekli, ayakta tutunmaya çalışılmasından anlaşılacağı üzere otobüsün içi doludur. Covid-19 salgın sürecinde kapalı alanlarda bulaş daha hızlı gerçekleşmektedir. Otobüsün içindeki herkesin maskeyi yanlış takması da hastalığın daha hızlı yayılacağını düşündürmektedir. Renkli gösterilen ve “Devlet tedbir alsın” demesine rağmen kalabalık otobüste seyahat eden bu adam, aslında kendisi maskeyi ağzında değil çenesinde tutmaktadır. Dolayısıyla tedbir alması gerekenlerin başında kişinin kendisi olmalıdır. Karikatür de vatandaşın bu tedbirsizliğini ve her şeyi devletten bekleme kalıp davranışını eleştirerek konuya gönderme yapıyor denilebilir.

Karikatür 3.66. Korona tedbirsizliği (bulaş sırası)

İnsanların sıraya girip numara aldığı numaramatikten buranın bir hastane sırası, banka sırası ve benzeri bir yer olduğu düşünülebilir. Bu karikatürde bir öncekine göre (K.3.65) herkesin maskesini doğru bir şekilde taktığı görülse de sırayla numara alan vatandaşlar aynı dokunmatığe el değdirmektedir. Dolayısıyla tuşlara dokunarak sıra alınan yerde birçok kişinin aynı tuşlara dokunması virüsün bulaşma hızını arttıracaktır. Bu durum virüsün hoşuna gitmiş olacaktır ki “Numara al” diye vatandaşlara bizzat seslenmektedir. Çünkü virüs ne kadar çok kişiye yayılırsa o kadar çok artacaktır. Karikatürde (K.3.66) hijyen ile birlikte tedbirsizliğe değinmenin yanı sıra, herkese de bir gün sıra geleceğini hatırlatmak istiyor olabilir.

Karikatür 3.67. Dalga denizde değil covidte

Sahilde denize giren insanlardan hareketle karikatürde yaz mevsimi olduğu anlaşılmaktadır. Sosyal mesafe kurallarının uygulanmadığı bu sahil kenarında virüsler insanların üstünde kendi aralarında konuşmaktadır. İnsanlara bulaşmak için hazırda bekleyen virüsler elinde sörf tahtası olan virüsü de bulaşmaya çağırmaktadır. Ancak virüs ikinci dalgayı beklediğini söylemiştir. Nitekim insanlar sosyal mesafe kurallarına dikkat etmezse Covid-19 tekrar pik yapacağı ve yeni dalganın geleceği düşünülmektedir.

Karikatür 3.68. Öpme beni krizi 1

K.3.68 numaralı Görselde sadece bir kişi yer almaktadır. Adamın elleri cebinde keyifsiz yüz ifadesiyle yürüyor oluşu içinde bulunduğu durumdan memnun olmadığını gösteriyor olabilir. Tek bir ifade görselin amacını ortaya koymaktadır. Bu ifade “Beni Öpme” önlüğüdür. Önlük, koronadan korunmak, bulaşı azaltmak, sosyal mesafeyi sağlamak adına takılmış olabilir. Önceden bebeklerin önüne takılan bu önlük Covid-19 süreciyle beraber yetişkin insanların da kullanmaya başlamasına neden olmuştur.

Karikatür 3.69. Öpme beni krizi 2

Bir haber programı ara yüzü olan bu karikatürde koronavirüsten korunmak için satın alınan ürünlerden bahsetmektedir. Son zamanların en çok satan ürünü ise “öpme beni önlüğü” olmuştur. Bir önceki karikatürde (K.3.68) de bahsedildiği üzere bu önlüğün fazla talep edilmesinin nedeni temasın azaltılmasını sağlamaktır. Türk kültüründe yakın temas kurulması ve bu temasın azaltılmasının zor olduğu söylenebilir. Çünkü Türk kültüründe tokalaşmak, selamlaşmak, sarılmak fazlaca kullanılır. Koronavirüsten korunmanın yolu ise sosyal teması azaltmaktır. Karikatürde (K.3.69) adamın herkesin görebileceği şekilde “öpme beni önlüğü” takması sosyal mesafeyi korumak ve bulaşı azaltmak için bir önlem olarak düşünülebilir.

Karikatür 3.70. Bulaş ödülü

Alt kısımda yer alan haber bandından ve sağ üst kısımda yer alan “canlı” yazısından karikatürün bir televizyon yayını olduğu anlaşılmaktadır. Yayında ödül alan bir kişi gösterilmektedir. Sol tarafta maskeli konuklar, sağ tarafta kameramanlar bulunurken virüsler ise sahibine ödülü teslim etmektedir. Ödül, hastalığı yaymadaki başarıdan dolayı verilmektedir. Çünkü ödül alan kişi karantina kurallarını ihlal etmiştir. Birçok kişinin hastalık kapmasına sebep olmuştur. Covid-19 salgın hastalığının ve salgın süresinin uzun sürmesinin sebeplerinden biri karantina kurallarının ihlal edilmesi olabilir.

Karikatür 3.71. Bulaş meselesi

K.3.71 kodlu karikatüre bakıldığında kalabalık bir grubun caddede toplandığı görülmektedir. Kimi maskesini cebine sokarak, kimi elinde sallayarak, kimi de çenesinin altında tutarak durmaktadır. Bu durum bulaşın hızla yayılabileceğini göstermektedir. Kameraya röportaj veren adam Covid-19 süresinde tedbirlere uymayıp maske-mesafe-temizlik kurallarını hiçe sayan vatandaşlar yüzünden virüsün yayıldığını ve bu vatandaşlardan birinin de kendisinin olduğunu söylemektedir. Virüsün neden yayıldığını anlatırken aslında kendisi de virüsü yaymaktadır. Bu durum korona sürecini çıkmaza sokmaktadır şeklinde yorumlanabilir.

Karikatür 3.72. Gizli pozitif

Ağacın dalları, evlerin uzakta görünmesi, güneşten koruyucu gölgelik sayebanın bulunması açık bir alan olduğunu göstermektedir. Masanın etrafına oturmuş amcalar ve elinde çay tepsisi ve bardağı bulunan kişiden hareketle kahvehane ortamı olduğu görülmektedir. Herkeste maske doğru bir şekilde takılıdır. Bu kahvehanede geçen konuşmada çaycı, test yaptırıp pozitif olduğu hâlde bu durumu saklayıp hâlâ dışarıda gezen insanlara kızmaktadır. Oturan adam ise telefonuyla ilgilenerek bunu yapanların ayıp ettiğini söylemektedir. Ancak masanın altından görünen virüs bu adamın da hastalığını saklayarak kahvehane gibi kalabalık yerlerde bulunduğunu ispat etmektedir. İnsanların pozitif olduğu hâlde bunu bildirmemesi karantina sürecine girmek istemedikleri için olabilir. Karikatürde (K.3.72) ise hasta olduğunda bile maske takıp dışarıda gezmeye devam eden insanların yalan söyleyebileceği anlatılmaya çalışılmıştır.

Karikatür 3.73. Covid şehri: İstanbul

Görselde alışveriş merkezlerinin yoğun olduğu bir bölge görülmektedir. Sol üstte yer alan bilgidan buranın İstanbul şehri olduğu anlaşılmaktadır. Alışveriş merkezlerinin ismi “Bulaş AVM, Entübe Park, Pik City” olarak Covide göre uyarlanmıştır. Alışveriş merkezleri kapalı alan olduğu için bulaş yayılma hızı artmaktadır. Buna karşın her geçen gün alışveriş merkezi sayısı da artmaktadır. Çıkmaz bir sonuca doğru giden bu süreci anlatan karikaturde (K.3.73) Covid-19 salgın hastalığının bulaş hızı azalmadıkça normal hayata geri dönme süresi de uzayacaktır.

Karikatür 3.74. Gün batımından virüs bakıma

K.3.74 kodlu karikatürde bankta oturan iki kişi gün batımını izlemektedir. Altı minareli cami (Sultan Ahmet Camii), bekleyen gemiler ve şehir silüeti buranın İstanbul olması ihtimalini düşündürürken, karikatürdeki sol üst bilgi bu düşünceyi doğrulamaktadır. Gün batımı ise her zamankinden farklı görünmektedir. Güneş yerini virüse bırakmıştır. Bunun sebebi ise yukarıdaki karikatürde de bahsedildiği gibi İstanbul'da vaka sayılarının ve bulaşın oldukça yüksek olması olarak yorumlanabilir.

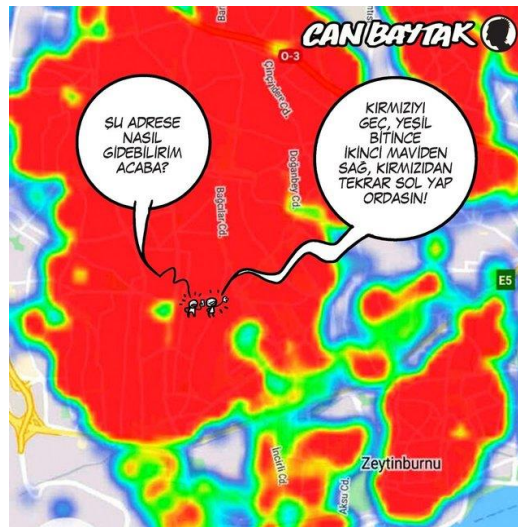
Karikatür 3.75. Virüs fethi

K.3.75 kodlu karikatürde İstanbul'u simgeleyen Boğaz Köprüsü, tarihi camiler, fabrikalar ve en belirgin olarak İstanbul surları bulunmaktadır. Sol üstte yazan bilgidен karikatürün İstanbul'un fethiyle ilgili olduğu da anlaşılmaktadır. Ancak bu fetih, bilinen fetihten farklı olarak salgın hastalığın oldukça fazla yayılması sonucu virüslerin İstanbul'u fethetmesi ile ilgilidir. Bir önceki iki karikatürde İstanbul'a yayılan virüs artık şehri fethetmiştir. Nitekim bir fetih, o şehrin kalesine bayrak dikilmesiyle gerçekleşmiş olur. Virüsün kendi bayrağını dikmesi ve "Oldu bu iş" demesi de İstanbul'da hastalığı başarılı şekilde yaydığını göstermektedir. İstanbul Türkiye'nin en çok nüfusa sahip ili konumundadır (Bozkurt, Özanat, & Dinç, 2015: 158). Bundan dolayı kalabalık şehirde hastalığı yaymak ve İstanbul'u hastalıkla fethetmek virüslerin daha fazla kişiye ulaşmasına ve salgının uzamasına neden olacağı düşünülebilir.

Karikatür 3.76. Herkese bulaşanlar: hastalık ve savaş

Yoğun bir patlama ve füze çizimleri görülen karikatürde bir savaş ortamı olduğu görülmektedir. Evler bombalanmış, yangın çıkmış, evlerin çatılarından siyah dumanlar yükselmektedir. Ateş altındaki şehrin üstünde yeni savaş başlatan bir füze ve 2020 yılından beri sağlık savaşları çıkaran koronavirüs konuşmaktadır. Koronavirüs hiç kimseyi ayırt etmediğini herkese bulaştığını söylemekte; füze de aynı şekilde herkese bulaştığı konusunda onay vermektedir. İkisi de insanlık için yıkım oluşturan unsurlardandır. İkisi de insanların sağlığını etkilemektedir. Yeni dünya savaşı koronavirüs olmuştur şeklinde yorum yapılabilir.

Karikatür 3.77. Bulaşmadan buluşma

K.3.77 numaralı karikatürde Covid-19 salgınında pozitif çıkan hastaların nerelerde olduğunu gösteren bulaş haritası verilmiştir. Kırmızı bölgeler çok fazla pozitif vakanın bulunduğu bölgelerdir. Sarı bölgeler ise daha az vakanın bulunduğu bölgelerdir. Harita üzerinde konuşan iki kişi görülmektedir. Soldaki kişi gideceği adresi sormakta, sağdaki kişi ise renklerin risk durumuna göre adresi tarif etmektedir. İnsanlar artık trafik durumuna göre değil, Covid bulaşma riskine göre gideceği yönü seçmektedir. Bu durum korananın insan yaşamına etkisini gösteriyor olabilir.

Karikatür 3.78. Bulaştan uzak yuva kurma

K.3.78 kodlu karikatüre bakıldığında iki leyleğin gökyüzünde sohbet ettikleri görülmektedir. Üstte bulunan leylek bir üstteki karikatürde (K.3.79) de bahsedilen bulaş haritasına göre kırmızı ve turuncu olan riskli bölgelerde değil, mavi renkteki risksiz bölgelerde oturmak istediğini söylemektedir. Altta bulunan leylek ise artık mavi yani risksiz bölgenin çok zor bulunduğunu belirterek diğer leyleğin isteğinin gerçekleşmesinin güç olduğunu söylemektedir. Leyleklerin bahsettiği bulaş haritası Covid-19 testi pozitif çıkan kişilerin bulundukları bölgeleri kırmızı renkte ve hastalığın nerelerde yaygın olduğunu gösteren Covid-19 risk haritasıdır. Yeni normalde artık mahallenin nezih olmasına, komşunun iyi olmasına, çevrenin tekin olmasına değil Covid risk haritasına göre mavi renkte yani risksiz bölgelere göre tercihler yapılmaktadır. Karikatürde insanların yanında hayvanların bile bu duruma uygun tercihler yapması konu edilmiştir. Koronayla birlikte değişen yaşam düzeni karikatürde dile getirilmektedir.

Karikatür 3.79. Risksiz şirin

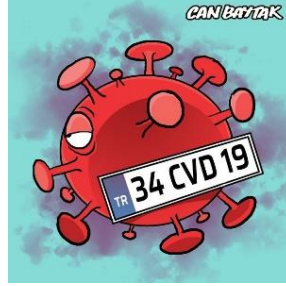
“Şirinler” (Smurfs) Amerika Birleşik Devletleri yapımı animasyon dizisi olarak televizyonlarda gösterilmektedir. Vücut renkleri mavi, şapka ve ayakkabıları beyaz renktedir. Karikatürde soldaki maske takan şirin, sağdaki maske takmayan şirine: “Masken nerede” diye sormaktadır. Sağdaki şirin ise “Genlerimiz sağlam” diyerek mavi renkte olduğu için rahat davranmaktadır. Bu rahatlığın sebebi daha önceki karikatürlerde bahsedilen risk haritasını akla getirmektedir. Risk haritasına göre mavi renk risksiz, pozitif vakaların olmadığı alandır. Sağdaki şirin de mavi renkte olduğu için risksiz olduğunu düşünüyor olabilir.

Karikatür 3.80. Seneye görüşmeyelim virüs

İlk kez Mart 2020 tarihinde Türkiye’de görülen Covid-19 salgın hastalığı Ocak 2021’de de vakaların bitmemesi nedeniyle devam eder. Yeni yıl kutlamaları koronavirüs sebebiyle sadece evde ve toplanma olmadan kutlanabilecektir. Yukarıdaki karikatür de yılbaşını kutlamak isteyen alışverişe çıkmış adama

“Seneye görüşürüz” esprisi yapan virüsü göstermektedir. Popüler kültür çevresinde her senenin sonunda “Seneye görüşürüz” esprisi yapılabilmektedir. Koronavirüs ise “Seneye de buradayım” der gibi adama yılbaşı şakası yapmaktadır. Karikatürde salgın hastalığın yeni yılda da devam edeceğine dair bilgi veriliyor olabilir.

Karikatür 3.81. Virüse plaka

K.3.81 kodlu karikatürde kırmızı renkle tasvir edilen Covid-19 virüsü üzerinde plakasıyla görülmektedir. Plaka, TDK (2011: 1932)’ya göre “Kamyon, otomobil vb. kara taşıtlarına takılan numara levhası” anlamındadır. Virüse plaka verilmesi ise taşıt gibi sürekli hareket halinde olması şeklinde yorumlanabilir. En baştaki ilk iki rakam şehir kodunu temsil etmektedir. Karikatürde de şehir kodu olarak “34” yazmaktadır. Bunun sebebi İstanbul’un plaka kodunun “34” olması ve Covid-19 virüsü ilk vakasının İstanbul’da tespit edilmesi olabilir. Ayrıca plaka kodunu da alan virüsün bulaşmak için hazır bir şekilde beklediği vurgulanıyor olabilir.

Karikatür 3.82. Karpuz seçmecedan insan seçmeceye

Karikatüre (K.3.82) bakıldığında karpuz tezgâhının önünde karpuz seçmeye çalışan bir adam görülmektedir. Toplumsal kültürde karpuzu seçerken öncelikle ağırlığına, renklerine ve elle vurularak çıkardığı sese bakılmaktadır. Eğer tok bir ses geliyorsa karpuz iyi karpuzdur gibi bir yorum yapılabilir. Karikatürde tam da bu durum resmedilmiştir. Adam tepesindeki virüslerden habersiz karpuzu eline almış ve çıkardığı sese bakmaktadır. Nasıl adam karpuzun tok sesine göre seçim yapıyorsa virüsler de adamın başından çıkan sese göre bulaşacağı kişiyi seçmektedir. Ayrıca adamın maskesini çenesinin altında tutarak kullanması da virüslerin bu kişiyi seçmesinde etkili olmuş olabilir. Nitekim virüsten korunmak için doğru şekilde hareket edilmezse virüse yakalanma riski artmaktadır.

Karikatür 3.83. Korona olmaktadır

Dikkatle bakıldığında dört bölümden oluşan karikatür belli bir sıraya göre düzenlenmiştir. Karikatürün sol üst parçasından başlayarak yorumlamak mümkündür. Karikatürün kahramanı bir kardan adamdır. Dört bölümün hepsinde güneş, kardan adamın tepesinde yer almaktadır. Birinci karede kardan adam boğazının acıdığını hissetmiştir. İkinci bölümde boğaz ağrısının yanına bir de vücut ağrıları eklenmiştir. Üçüncü bölümde hastalık belirtilerinin Covid-19 virüsüne benzediğini söylemektedir. Dördüncü bölümde ise aslında Covid olmadığını sadece güneşten dolayı eridiğini fark etmiştir. Ancak bu durum kardan adamı sevindirmiştir çünkü korona olmaktadır eriyip yok olmayı tercih etmektedir. Bu durum salgın hastalık olan koronadan ne denli büyük ölçüde korkulduğunu yansıtır olabilir.

Karikatür 3.84. Yeni lakap: mutasyon timur

K.3.84 kodlu karikatürde mutasyonlu virüse yakalanan arkadaşıyla telefonda görüntülü konuşan amca, arkadaşına hem geçmiş olsun dilemekte hem de yeni numarasını kaydettiğini söylemektedir. Ancak kaydederken artık ismi ve soy ismine değil mutasyon geçirip geçirmediğine bakmaktadır. Karikatürde insanların iletişim şekilleri ve sosyal hayatlarındaki değişim vurgulanmıştır. Koronayla beraber çevrimiçi iletişim kanalları artmış böylece sosyal mesafe ve bulaşı azaltıcı önlemler de artış göstermiştir.

Karikatür 3.85. İngiliz mutasyonu 1

Televizyonda haberleri dinleyen anne ve oyun oynayan çocukların yer aldığı K.3.85 kodlu karikatürde yeni duyulan mutasyon ile ilgili yorum yapılmaktadır. Yorum çocuklar tarafından yapıldığı için anne şaşkınlıkla

izlemektedir. Haberde “Virüsün yeni mutasyonu İngiltere’den yayıldı” haberi çocukların kendi aralarındaki konuşmanın konusu olmuştur. Koronadan önce çocuklar oyun, okul, eğitim hakkında konuşurken küçük yaştaki çocuklarının global gündem ve mutasyon virüs hakkında konuşmasının anneyi şaşırttığını düşünülmektedir.

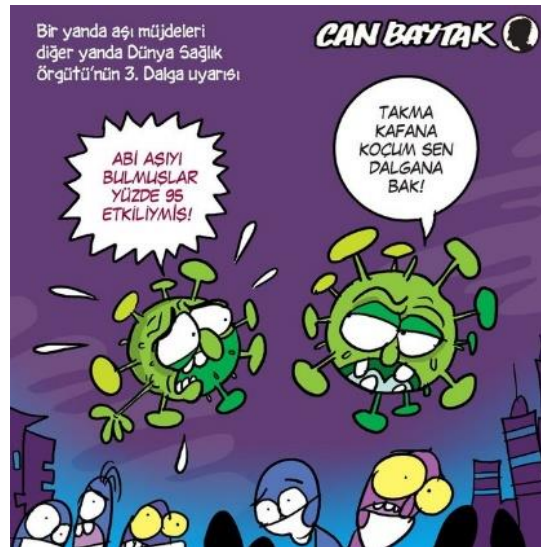
Karikatür 3.86. İngiliz mutasyonu 2

Doktor, duvardaki hemşire resmi, yön gösteren ve poliklinik ismi yazan tabelalardan anlaşılacağı üzere karikatürde mekân hastane olarak belirlenmiştir. Doktor ve hastalar maskesini doğru şekilde takmış, ayrıca doktor siperlik de takmıştır. Buradan koronanın yükselişte olduğu, önlemlerin hâlâ devam ettiği anlaşılabilir. Doktorun hastalara İngilizce soru sorması, hastaların İngiliz mutasyonu olduğunu düşündürmektedir. Tüm dünyayı etkisi altına alan Covid-19’un yeni mutasyonunun insanların endişelenmesine sebep olduğu karikatürde görülmüştür.

Karikatür 3.87. Covid röportajı

K.3.87 kodlu karikatüre ilk bakışta üç kişinin varlığı görülmektedir. Yaşlı teyze ve amca anket yapan genç kadınla iletişim kurmaktadır. Karikatürün konusu mutasyon ile ilgilidir. Anket yapan kadın “Diyelim ki bir üçüncü dalga olsa hangi mutasyonu seçersiniz” diye sormakta; amca ise “Yerli var mı kızım yerli” diyerek yerli mutasyon varsa onu seçeceğini söylemektedir. Burada mutasyonun tıpkı aşıda olduğu gibi yerli versiyonunun olup olmadığı gündem konusudur. Yerli aşının daha güvenilir olduğu düşünülebilir, bundan dolayı mutasyonda da yerlilik aranmaktadır.

Karikatür 3.88. Covid dalgada

Yoğun mor renklerde yansıtılmış bir açık hava görülen K.3.88 numaralı karikatürde kasvetli bir ortam bulunmaktadır. Gökdelenlerin kenardan görünmesi

ve insanların aşağıda yer alması meydan gibi kalabalık bir ortam olduğunu çağrıştırmaktadır. İnsanların yüzünde maske bulunmaktadır. Kimisi ağzını ve burnunu tam kapatmışken kimisi sadece ağız kısmını kapatmıştır. Genel olarak toplumda doğru maske kullanımıyla ilgili bir sıkıntının olduğu görülmektedir. İnsanların hemen üstündeki hava sahasında iki büyük virüs çizimi bulunmaktadır. Virüslerin konuşmasından önce sol üstte yer alan Covid-19 ile ilgili kısa güncel bir bilgi yer almaktadır. Aşının bulunmasıyla ilgili rahatlatan bir haber verilirken hemen ardından üçüncü dalganın olabileceğine dair olumsuz bir haber de verilmiştir. Virüsler kendi aralarında bu konuda sohbet etmektedir. Aşının bulunması ve yüksek oranda etkili olmasından dolayı bulaş riskinin azalmasından korkan soldaki virüs, endişesini dile getirirken sağdaki virüs ise “Koçum” diyerek samimi bir giriş yapıp “Sen dalgana bak” demiştir. Burada ilk anlam olarak “Sen işine bak” anlamı akla gelmektedir. Covid-19’un pik yaptığı dönemlerde vaka sayısı artmaktadır. Bu dönemlere birinci dalga, ikinci dalga, üçüncü dalga denilmektedir. İkinci anlam olarak ise virüsün salgın hastalığın yeni bir dalgasının gelmesi vurgulanıyor olabilir.

Karikatür 3.89. Varyant arkadaşlar

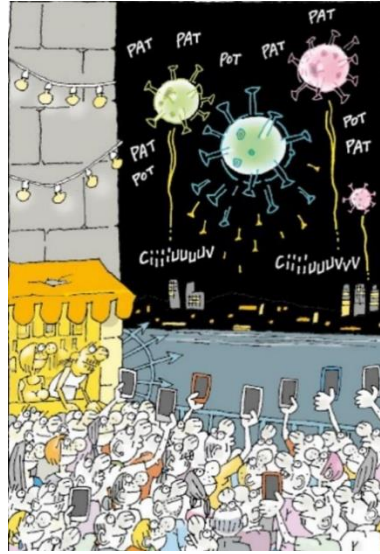
K.3.89 kodlu karikatür incelendiğinde bir eve giriş anı olduğu görülmektedir. Evin içinde anne ve çocuklar, evin giriş kapısında ise baba ve arkadaşları bulunmaktadır. Baba, eşine arkadaşlarıyla geldiğini ve sofrayı hazırlamasını istediğini söylemektedir. Ancak anne bu durumdan memnun

olmayacak ki “Kendisi yetmiyormuş gibi bir de varyantları çıktı karşıma” şeklinde sitem etmektedir. Baba ve arkadaşları; sürekli yeni varyant çıkararak farklı belirtilere sebep olan korona varyantlarına benzetilmiştir. Koronanın hane içindeki konulara dâhil olma, benzetilme, örnek verilme biçimi toplumun en küçük yapı taşı olan aile üzerinden tasvir edilmiştir denilebilir.

Yukarıda incelenen karikatürlere bakıldığında sonuç olarak en çok endişe uyandıran konunun yayılma hızı ve haritası (K.3.64, K.3.70, K.3.73, K.3.74, K.3.75, K.3.76, K.3.71, K.3.81, K.3.78, K.3.79) olduğu saptanmıştır. Tedbirsizlik (K.3.65, K.3.66, K.3.67, K.3.71, K.3.72, K.3.80), izolasyon (K.3.68, K.3.69) ve dalga (K.3.88) konusuyla ilgili diğer değinilen konu başlıklarındandır. Ayrıca bulaştan korunmak adına yeni uygulamaya geçirilen davranışlar kültürde ve gelenekte değişmelere sebep olduğu için karikatürlerde (K.3.75, K.3.74, K.3.77, K.3.78, K.3.80, K.3.81, K.3.82) işlenmiştir. Virüsün farklı mutasyon (K.3.84, K.3.85, K.3.86, K.3.83, K.3.88) ve varyantlarının çıkması (K.3.89) ise değinilen bir başka konudur.

3.6 Sosyal Konular

Karikatürlerin sosyal konuları içeren bu bölümünde toplam yirmi altı karikatür incelenmiştir. Bu karikatürler koronanın geneli kapsayan toplumsal boyuttaki etkilerini, toplumun en küçük yapı taşı olan aileye etkilerini ve bireye olan etkilerini içermektedir.

Karikatür 3.90. Covid fişği

K.3.90 numaralı karikatüre bakıldığında kutlama yapılan bir organizasyon olduğu görülmektedir. Sosyal mesafe kurallarına dikkat etmeyen bir grup insan bir araya gelmiş ve havai fişek gösterisini izlemektedir. Ancak havai fişekler her zamankinden farklı görünmektedir. Çünkü karikatüre bakıldığında patlayan havai fişek değil koronadır. Korona havai fişek gibi patlayarak her yere yayılmaktadır. Böylece aşağıda bulunan kalabalık gruptakilerin üstüne doğru gelerek bulaş sağlayacaktır. Karikatürde sosyal mesafeye dikkat edilmediği için toplu etkinliklerde virüsün kol gezdiği anlatılmak isteniyor olabilir.

Karikatür 3.91. Temiz eller operasyonu

K.3.91 kodlu karikatüre bakıldığında polis vatandaşların ellerini kontrol etmektedir. Gazeteciler ise bu operasyonun haberini yapmaktadır. Kadın muhabir operasyonu anlatırken polisler ise operasyona devam etmektedir. Covid-19 salgın hastalığından önce hız kontrolü, emniyet kemeri kontrolü gibi konularla ilgilenen polisler, koronayla birlikte bunlara ek olarak maske kontrolü, araç içi sosyal mesafe kontrolü gibi salgın hastalıkla ilgili kontroller yapmıştır. Karikatür bu uygulamalara dikkat çekmek istemiş olabilir.

Karikatür 3.92. Ateşli olan giremez.

Karikatür incelendiğinde kış mevsimi olduğu ve kar yağdığı için kartopu oynamaya çıkan insanlar görülmektedir. Kartopu oynanan parkın girişinde kardan adam ateş ölçümü yaparak insanları içeriye kabul etmektedir. Bunun sebebi koronavirüsün belirgin semptomlarından biri olan yüksek ateş olabilir. Eğer ateşi yüksekse covid olduğu düşünülecek ve içeri alınmayacaktır. Nitekim Türkiye’de koronavirüs salgınının ilk dönemlerinde kapalı alanlara (avm, restaurant, kafe ve benzeri) girişte ateş ölçümü yapılmıştır. Virüs hakkında bilgi sahibi oldukça ve virüs mutasyon geçirdikçe gösterdiği semptomlar da değişmiştir. Böylece ateş ölçme uygulaması kaldırılmıştır. Karikatür virüsün ilk dönemlerindeki uygulamayı göstermektedir.

Karikatür 3.93. Covid modası

K.3.93 numaralı karikatür bir giyim mağazasını göstermektedir. Mağazada satıcı ürünlerini müşteriye gösterirken “Şimdi bunlar çok moda yenge” diyerek tişörtleri işaret etmektedir. Tişörtlere bakıldığında önünde model olarak şırınga bulunması aşırı çağrıştırmaktadır. Covid-19 salgın hastalığında aşı, hastalığı hafif atlatmada önemli bir buluş olarak değerlendirilmektedir. İnsanları da aşılama için yüreklendirmek ve aşından korkmamak adına her yerde aşılarmaya çağrı çalışmaları yapılmıştır. Karikatürde tişörtlerin üstünde kalpli aşının bulunması herkesin aşılarmasını sağlamak ve aşırıyı sevdirmek adına bir örnek olarak gösterilebilir.

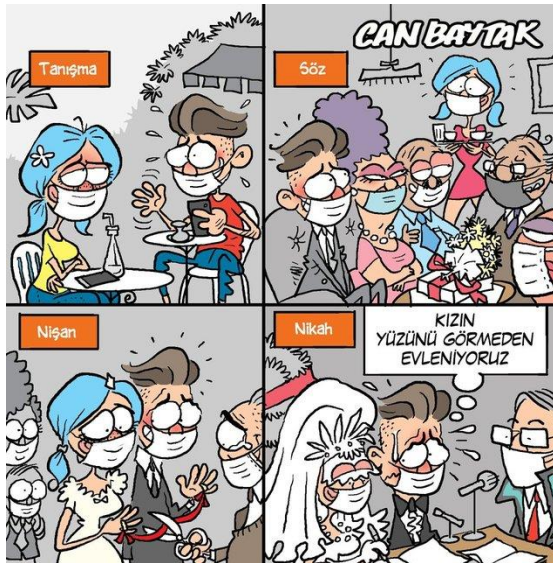
Karikatür 3.94. Korona önlemi: foşur foşur yıkama

K.3.94 kodlu karikatüre bakıldığında evin giriş kapısına yerleştirilen bir otomatik yıkama makinesi dikkat çekmektedir. Dışarıdan eve gelen kişi önce otomatik yıkama makinesinden geçip sonra eve girebilmektedir. Yan komşusuna oturmaya gelen iki kişi -yan komşu olduğu karikatürün sol üst kısmında verilen bilgiden anlaşılmaktadır- yıkama makinesinde yıkanarak eve girmektedir. Ev sahibi ise havlularla karşılamakta ve açıklama yapmaktadır: “Kusura bakmayın. Biz de koronaya önlemimizi aldık.” Buradan koronavirüs için Türk kültüründe önemli bir yere sahip misafir geleneklerinin değişimine sebep olmuştur şeklinde yorum yapılabilmektedir.

Karikatür 3.95. Virüsler yarışıyor

K.3.95 kodlu karikatür bir yarışma programını göstermektedir. Bu yarışma programında iki grup aile bulunmaktadır. Birinci grup aile mavi masa, ikinci grup aile kırmızı masadır. Buna göre hangi aile kime daha çok virüs bulaştırdıysa kazanmaktadır. Karikatürde mavi masa sitedeki komşularına virüs bulaştıran enişte, köydeki kişilere virüs bulaştıran yenge ve eltinin kınasındaki kişilere virüs bulaştıran baldızdan oluşmaktadır. Toplamda yüz iki kişiye virüs bulaştıran mavi masa, kırmızı masayla yarışacaktır. Karikatüre bakıldığında Türk televizyonlarındaki aile yarışmalarının formatı bile koronadan etkilenmiştir denilebilir.

Karikatür 3.96. Maskeli gelin

K.3.96 numaralı karikatür incelendiğinde dört aşamadan oluştuğu görülmektedir. Birinci aşama olan tanışma bir kafede gerçekleşmektedir. Ancak Covid-19 nedeniyle maskeli olarak birbirlerini görmekte ve sosyal mesafeye dikkat ederek oturmaktadırlar. İkinci aşama olan sözde, aileler tanışmış, kız isteme gerçekleşmiş, kahveler ikram edilmektedir. Ancak yine maske takılı olduğu için kızın yüzü görünmemektedir. Üçüncü aşama olan nişanda, yüzükler takılmış kurdele kesilmektedir. Covid-19 salgın süreci evam ettiği için maske yine takılıdır. Dördüncü aşama olan düğünde gelin ve damat yine maskeli olarak düğünde yer almaktadır. En son damat: “Kızın yüzünü görmeden evleniyoruz” diyerek düşüncesini dile getirmiştir. Karikatürde bu durumun getirdiği sıkıntıya dikkat çekilirken geçmiş dönemlerdeki görücü usulü evlenmeye de vurgu yapıyor olabilir.

K.3.96 kodlu karikatürden hareketle Covid-19 salgın döneminde birçok kız isteme ve söz gibi evliliğin ilk aşamaları virüs nedeniyle telefonda görüntülü konuşarak veya çevrimiçi bağlantı sağlanarak gerçekleştirilmiş, hatta bu durumla ilgili Nisan 2020’de Milliyet’te “Corona nedeniyle telefonundan canlı bağlantıyla oğluna kız istedi!” başlıklı bir haber yapılmıştır:

“Çift, corona virüs nedeniyle ailelerini riske atmamak için kız isteme törenini cep telefonu yardımıyla görüntülü olarak yapmaya karar verdi. Manisa’da yaşayan Mehmet-Esma Işıklar ile Kahramanmaraş’ta yaşayan Rüştü-Medine Çınkır çifti, çocuklarının aldığı bu kararı kabul etti.” (URL-4)

Yapılan bu haberden ve incelenen karikatürden (K.3.96) yola çıkılarak salgın döneminde geleneksel kız isteme yöntemleri ve kültürel gereklilikler değişime uğramıştır şeklinde yorum yapılabilir.

Karikatür 3.97. Aile içi şiddet

Karikatüre ilk bakıldığında aile içi şiddet göze çarpmaktadır. Adam eşini dövmekte, çocuğu ise “Baba vurma!” diyerek engel olmaya çalışmaktadır. Karikatürde işlenen bu konu sol üstte verilen bilgiyle örtüşmektedir. Bilgiye göre “Karantina günlerinde aile içi şiddet yüzde 38.2 artmıştır” (K.3.97). Bu durumun birçok sebebinin olacağı düşünülmektedir. Sebeplerden birkaçı olarak babanın gündüz işte olmak yerine evde diğer aile bireyleriyle uzun zaman sonra tüm gün boyunca bir arada kalmak zorunda olması, aynı şekilde annenin, evde sağladığı düzeninin kısa sürede bozulması, birkaç gün boyunca sürekli evde kalan aile bireylerinin birbirine tahammül gösterememesi örnek verilebilir. Dolayısıyla ruhsal sıkıntılar artmakta ve istenmeyen durumlar yaşanmaktadır. Karikatür de bu duruma -kapanmayla birlikte artan aile şiddetine- dikkat çekmek istemiştir.

Karikatür 3.98. Aileyi fark etmek

Bir oturma odası olduğu düşünülen karikatürde beş kişiden oluşan bir aile görülmektedir. Anne, baba, kız çocuk, erkek çocuk ve neneden oluşan bu aile kapanmayla birlikte evde kalınca birbirlerinin hiç fark etmedikleri özelliklerini keşfetmişlerdir. Kız çocuk annesine “Anne sen saçlarını mı boyattın?”, erkek çocuk babasına “Baba ya sen ne zaman bırığını kestin?”, baba çocuğuna ise “Görmeyeli ne kadar büyümüşsün kerata” demiştir. Bu konuşmalardan gündelik hayatın telaşında birbirlerini fark etmedikleri anlaşılmaktadır. Nenenin “Virüs korkusuna evde kalınca herkes birbirini fark etti” yorumu ise bu görüşü desteklemektedir. Eve kapanma bazı aileler (K.3.97) için korkutucu hale gelirken, bazı aileler (K.3.98) için iyileştirici olabilir şeklinde bir çıkarım yapılabilir.

Karikatür 3.99. Test sırasından nikah sırasına

K.3.99 kodlu karikatür incelendiğinde hane içi olduğu gözlemlenmektedir. Anne, baba ve çocuk sohbet etmektedir. Annenin elindeki meyve tabağı Covid döneminde bağışıklığı güçlü tutmak adına olabilir. Sohbetin içeriği de koronayla ilgilidir. Çocuk babasıyla annesinin nasıl tanıştıklarını sormaktadır. Konuşma balonu okunduğunda çocuğun annesiyle babasının Covid-19 virüsünün tespiti için verilen PCR testi sırasında tanıştıkları anlaşılmaktadır. Covid-19 insan ilişkilerini olumsuz etkilerken diğer taraftan yeni ilişkilerin kurulmasını da sağlamıştır denilebilir.

Karikatür 3.100. Covid dönemi çocukluk

Hane içinde evin salonunda sohbet eden baba-kızın anlatıldığı karikatürde sohbetin konusu korona gündemidir. “Bana ben ne kuşağıyım?” diye soran kız, babasından “Sen 8. dalga çocuğusun” cevabını almaktadır. Buna göre korona düzenli-düzensiz aralıklarla pık yapmış ve sekizinci dalgaya kadar ulaşmıştır. Her dalgada değişim geçiren koronanın, her değişimde yeni etkileri ortaya çıkmaktadır. Bu durumdan küçük-büyük herkesin etkilendiği karikatürde gösterilmiştir.

Karikatür 3.101. İlk kelime: koronavirüs

K.3.101 kodlu karikatür incelemesi dört bölümden oluşmaktadır. Sol üstten başlayan birinci bölümde baba kızının ilk kelimesinin “baba” olması için alıştırmalar yaptırmaktadır. Sağ üstteki ikinci bölümde ise tekrarlar sağlayarak söyletmeye çalışmaktadır. Sol alt bölümde oldukça yakın mesafeden ve heceleme yaparak kolaylaştırmaya alışırken, sağ alt bölümde kızının söylediği ilk cümle babayı şaşırtmıştır. Kızın ilk kelimesi “Koronavirüs, sosyal mesafe, geri git biraz” olmuştur. Küçük kızın ilk cümlelerinin bunlar olması çevresinden çok fazla koronavirüsle ilgili kelimeler duyduğu anlamına gelmektedir. Covid-19 salgın hastalık döneminden bebeklerin ve çocukların da oldukça fazla etkilendiği karikatürde ifade edilmeye çalışılmıştır.

Karikatür 3.102. Covid temalı kazak

Karikatürde adam el örgüsü kazağını giymiş yeni yıla hazırlanmaktadır. Ancak kazak içine sinmemiş olacak ki kızına “Yılbaşında annenin ördüğü kazağı giymesem çok bozulur mu ya?” diyerek düşüncelerini dile getirmektedir. Böyle düşünmesinin sebebi kazak üründeki desenler olabilir. Çünkü kazak üzerinde maskeli emojiler, aşı, dezenfektan, korona gibi virüsü çağrıştıran desenler bulunmaktadır. Kazağın üzerindeki desenler korona ve yılbaşı gündemine göre ayarlanmıştır. Adam ise yılbaşına korona temalı bu kazakla girmek istememektedir. Çünkü bir inanç olarak “Yeni yıla nasıl girersen öyle geçer” düşüncesine sahip olabilir. Dolayısıyla bu adam bütün yılını koronayla geçirmek istememektedir şeklinde yorumlanmıştır.

Karikatür 3.103. Virüsten arınma

K.3.103 numaralı karikatürde küvetin içine kolonya doldurmuş adam telefonda çocuğuyla görüntülü konuşmaktadır. Çocuğu şaşırmış olmalı ki “Baba! Napıyorsun sen ya!” diye sormuştur. Adam da kolonya banyosu yaptığını söylemektedir. Virüsten arınma şekli olarak yorumlanabilecek olan bu durum, insanların koronavirüsten arınma ve dezenfekte olma şekli olarak açıklanabilir. Nitekim kolonya alkol içerikli bir sıvıdır ve alkolün bakterileri öldürdüğü bilinmektedir. Adamın da bu sebeple kolonya banyosu yaptığı ve kendisini temiz hissettiği düşünülebilir. Koronavirüs insanların temiz olma ve arınma yöntemlerini etkilemiştir denilebilir.

Karikatür 3.104. Koronanın beş şartı

Torunuyla sohbet eden bir dedenin yer aldığı karikatürde, dede torununa İslam'ın beş şartını sormak yerine koronanın beş şartını sormaktadır. Torunu ise “Boğaz ağrısı, nefes darlığı, yüksek ateş, kuru öksürük, eklem ağrısı” cevabını vermiştir. Önceden dedeler torunlarına gelenekte dinin temel bilgilerini -İslam'ın beş şartı, imanın altı şartı ve benzeri- öğretirken artık korona hakkında temel bilgileri öğretmektedir. Dedenin tavrının değişmesinin sebebi virüsten daha iyi korunmak ve sağlık için bilgi sağlamak adına olabilir.

Karikatür 3.105. Covid etkili buluşma

Karikatür 3.105 incelendiğinde bar olduğu görülen bir mekanda iki kişi buluşmuştur. Soldaki erkek, sağdaki kıza “Birer sirkeli su daha alır mıyız?” diye sormaktadır. Koronadan önce alkollü-alkolsüz, sıcak-soğuk içecekler tercih edilirken, artık bakteri ve virüsleri temizleyen, bağışıklığı diri tutan içecekler tercih edildiği karikatürde görülmektedir. Sirkeli su da bu içeceklerden bir tanesi sayılabilir. Çünkü sirkenin antibakteriyel özelliği olduğu bilinmektedir (Öztürk, Özdemir, & Göksel, 2009: 156). Erkek de bu bilgiyi biliyor olmalı ki kıza antibakteriyel içecek sunarak virüsten koruma sağlamak istediği düşünülebilir. İkisinin de maskesinin doğru bir şekilde takılı olduğu da belirtilmelidir.

Karikatür 3.106. Bizden biri olan virüs 2

Kapanma ve Yasak (3.4) maddesinde incelenen K.3.46 numaralı karikatürü andıran K.3.106 kodlu karikatür incelendiğinde ev sahibiyle birlikte maç izleyen virüs dikkati çekmektedir. Karikatürün sol üst kısmında verilen bilgiden koronavirüs vaka sayısında Türkiye'nin Avrupa'da ilk sırada olduğu anlaşılmaktadır. O esnada televizyonda da Türkiye Milli Futbol Takımı'nın Avrupa ülkelerinden biri olan Letonya ile maçı bulunmaktadır. Virüs maçla ilgili yorum yaparken ev sahibi şaşkınlıkla "Bu da iyice bizden oldu ya" demiştir. Hane içine girmekle kalmayıp milli-manevi değer ve kültürle kadar etkileyen korona şimdi de spora sirayet etmiştir. Dolayısıyla her yerde varlığını gösteren koronavirüs yüzünden Avrupa'da vaka sayısında ilk sırada yer almak şaşırılmayacak bir haber olmuştur denilebilir.

Karikatür 3.107. Strese sokan korona

K.3.107 numaralı karikatüre bakıldığında dehşet içinde televizyondaki haberleri izleyen bir adam ve adamı strese sokarak huzursuz olmasını sağlayan koronavirüs yer almaktadır. Adam televizyonun başına oturmuş haberleri beklerken stres içinde olduğu görülmektedir. Yüz ifadesi ve tırnaklarını yemesi bu düşünceyi kanıtlar niteliktedir. Adamın sağ başında duran virüs ise keyiflidir. Çünkü bulaşacağı kişiyi strese sokarak alt etmeyi başarmıştır. Stres gibi psikolojik faktörler hastalanma sürecinde kişinin bağışıklığını daha çabuk düşüren etkilere sahiptir. Koronavirüsün de psikolojisi zayıf olan insanları daha çok etkilediği

düşünülmektedir. Covid-19 salgın hastalığının fiziksel olduğu kadar ruhsal olarak da kişiyi etkilediği karikatürde resmedilmiştir.

Karikatür 3.108. Papatyadan covid

Karikatürde ağaç dallarınının çiçek açması, otların büyümesi ve yeşillenmesi ilkbahar zamanı olduğunu göstermektedir. Batışa geçen güneş ışığında parkta banka oturan adam “Seviyor, sevmiyor, seviyor...” diyerek papatya falı bakmaktadır. Ancak karikatürde dikkati çeken detay, adamın papatya değil Covid-19 virüsünü kullanmasıdır. Ayrıca maskesini de yanlış taktığı için enfekte olmaya hazır bir şekildedir denilebilir. Çünkü kış boyu korunan ve kapanma yüzünden evde olan insanlar bahar ve yazın gelmesiyle sosyal mesafe, karantina ve kapanma kurallarını esnetmektedir. Karikatürün sol kısmında bulunan “Geldi bahar ayları, gevşedi gönül yayları” sözü bu görüşü desteklemektedir.

Karikatür 3.109. Deliye her gün korona

K.3.109 numaralı karikatürde başında huni ve beyaz önlüğünü giymiş bir akıl hastası birey taşın üzerine oturmuş düşünmektedir. Konuşma balonundaki “Gülüyorsun mutlu sanıyorlar, öksürüyorsun korona” cümlesi kişinin kafasındaki düşüncüyü anlatmaktadır. Dışarıda ve çevrede gülen her kişi mutlu değildir. Gülse bile içten içi mutsuz veya sıkıntılı olabilir. Aynı şekilde her öksüren kişi de korona olmuştur denilemez. Başka bir hastalığa da sahip olunabilir. Ancak yaşanan salgın hastalık etkisiyle herhangi bir öksüren, tıksıran veya hasta olan biri görüldüğünde doğrudan korona denilmektedir. Çünkü koronanın en temel semptomlarından biri kuru öksürüktür. Dolayısıyla koronavirüs toplumda hastalık algılarını etkilemiştir denilebilir.

Karikatür 3.110. Korona etkili özgeçmiş

Karikatürde duvardaki dosyalardan ve “personel büro” yazısından anlaşıldığı üzere bir ofis ortamı olduğu görülmektedir. İki kişinin mülakat yaptığı

düşünülebilir. Soldaki kişi özgeçmiş değerlendirdiğinde 2020 yılının boş olduğunu söylemektedir. Sağdaki kişi ise “Elimi yıkıyordum” diyerek hem 2020 yılında ortaya çıkan koronavirüs sebebiyle yaşanan kapanmalardan dolayı özgeçmişinin boş olduğunu hem de virüsle mücadelede temizlik konusuna dikkat ettiğini vurgulamak istiyor olabilir. Koronavirüsle mücadele sadece fiziksel olarak değil ekonomik ve kişisel olarak da sürdürülmüştür. Karikatürde de kişinin işinin olmamasıyla ekonomik; hijyene dikkat etmesiyle sağlık boyutuna vurgu yapılmıştır denilebilir.

Karikatür 3.111. Virüsle mücadele

K.3.111 kodlu karikatüre bakıldığında dışarıya çıkmakta olan bir adam, son kontrollerini yapmaktadır. Buna göre maskesini, dezenfektanını, HES kodunu ayarlamış, virüsten korunmak için önlemlerini almıştır. İnsanlar Covid-19 salgın hastalığından önce evden çıkarken anahtar, telefon, çanta ve benzeri eşyalarını unutup unutmadığını sorgulamaktayken, koronayla beraber ek olarak maske, dezenfektan gibi virüsten koruyucu ekipmanları da bu ritüele dâhil etmiştir. Koronanın günlük yaşantımıza dâhil oluşu karikatürde gözlenmektedir.

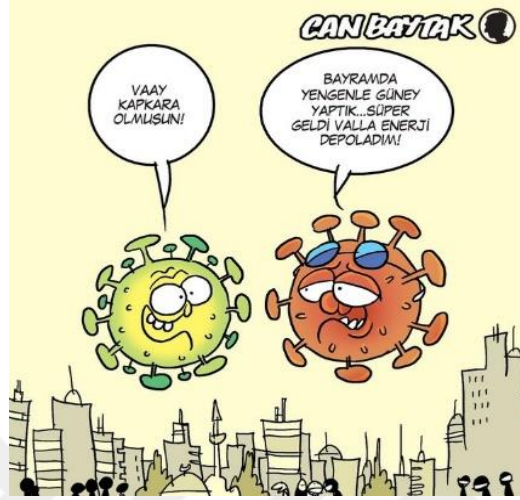
Karikatür 3.112. İkinci kez korona olmak

Karikatüre ilk bakıldığında yatağında yatmakta olan hasta bir adam görünmektedir. Durumu pek iyi görünmeyen adam, telefonda tekrar Covid-19 virüsü kapıldığını öğrenmektedir. İngilizce cevap veren adamın neden İngilizce konuştuğu ise karikatürün sol üst kısmından anlaşılmaktadır. Buna göre İngiltere yeniden koronavirüse yakalanacak gönüllü deneylere beş bin sterlin vereceğini duyurmuştur. Karikatürde de ikinci kez yakalanan adam bu krizi fırsata çevirmeyi düşünüyor olabilir. Virüsle ilgili deneysel çalışmalar yapılmakta, denek olma şartlarını sağlayanlar bu deneyler için kullanılmaktadır. Koronavirüsün bilimsel temellerinin oluşması ve faz çalışmalarının sağlanması adına iyi bir gelişme iken, insanların deneyler uğruna kullanılması ise kötü bir durum yaratabilmektedir.

Yapılan karikatür incelemeleri sonucu sosyal konular maddesinde genelden özele doğru giden bir sıra izlenmiştir. Buna göre koronanın toplumsal boyuttaki etkilerini gösteren karikatürler (K.3.90, K.3.91, K.3.92, K.3.93), komşuluk ve komşu olma-dünür olma ilişkilerini etkileyen karikatürler (K.3.94, K.3.96), hane içi ilişkileri etkileyen karikatürler (K.3.98, K.3.95, K.3.97, K.3.99), çocuk-ebeveyn ilişkilerini etkileyen karikatürler (K.3.100, K.3.101, K.3.102, K.3.103, K.3.104) ve son olarak bireyin koronadan kendisinin etkilenmesini anlatan karikatürler (K.3.105, K.3.106, K.3.107, K.3.108, K.3.109, K.3.110, K.3.111, K.3.112) olarak sıralanmıştır.

3.7 Bayramlar

Karikatürlerin milli ve dini bayram konularının işlendiği bu bölümde toplam on yedi karikatür incelenmiştir. Karikatürler koronavirüsün dini ve milli bayram ritüel ve kültürel geleneklerini nasıl etkilediğiyle ilgili olarak sırasıyla verilmiştir.

Karikatür 3.113. Bronzlaşan virüs

K.3.113 numaralı virüste açık havada şehrin üstünde karşılıklı sohbet eden iki adet koronavirüs bulunmaktadır. Soldaki virüsün rengi virüsün tasvir edildiği yeşil renkte ancak sağdaki virüs koyu renktedir. Sebebi ise konuşma balonunu okuyunca anlaşılmaktadır. Sağdaki virüs bayram tatilinde ülkenin güney sahilinde tatil yaptığını, enerji topladığını söylemektedir. Güneşin tadını çıkartan virüs bronzlaşmış, tatil dönüşü şehre geri dönmüştür. Buradan koronavirüsün ülkenin her yerine yayıldığı çıkarımı yapılabilir.

Karikatür 3.114. Bayram kapanması

Covid-19 sürecinde sosyal mesafeyi korumak ve bulaşı en aza indirmek amacıyla “Evde kal” sloganı kullanılarak belli dönemler kapanmalar gerçekleştirilmiştir. Bu dönemlerden biri de bayram tatilleri olmuştur. Karikatürde bayram tatilinde dışarıya çıkmanın yasak olduğu dönem konu olarak işlenmiştir. Sağ balkondaki kadın bayram tatilini nasıl geçireceğini anlatmaktadır. Sol balkondaki kadın ise bir yandan çamaşır asarken bir yandan komşusuna cevap vermektedir. Koronadan önce insanlar bayram tatilini farklı yerlerde geçirirken koronadan sonra evde geçirmek zorunda kalmıştır. Karikatürden hareketle Covid-19 salgın süreci insanların hayatlarında değişimlere neden olmuştur denilebilir.

Karikatür 3.115. Uzaktan bayramlaşma

K.3.115 kodlu karikatür yan yana duran iki apartmanı göstermektedir. Soldaki apartmanda birinci kattaki çocuk telefonla dedesinin bayramını kutlamakta, bayram harçlığı için iban atacağını söylemektedir. Dedesiyle görüşemese bile bayram harçlığı almanın yolunu bulmuştur denilebilir. İkinci kattaki amca ve teyze ise bayramlaşmak için balkona çıkmış, amca dronla çocuklara bayram harçlığı göndermektedir. Sokağa çıkma yasağında bayram harçlığı almaya gelemeyecek çocuklar için böyle bir yöntem geliştirmiştir. Sağ tarafaki apartmanda ise birinci kattaki çocuk, amcanın dağıttığı bayram harçlığını yakalamıştır. İkinci kattaki çocuk da bayram harçlığını almak için tetikte beklemektedir. Yanında abisi olduğu tahmin edilen kişi ise telefonda bayram harçlıklarının azaldığını, durumun kötüye

gittiğini söylemektedir. Üçüncü kattaki çocuk ise amcanın dronla dağıttığı bayram harçlığının kendisine gelmesini beklemektedir. Karikatüre genel anlamda yaklaşıldığında evde kalınan süreçte bayram adetlerinin koronadan sonra nasıl etkilendiği ve değişim gösterdiği vurgulanıyor olabilir.

Karikatür 3.116. Kaçak davulcular

Havanın karanlık olması ve sokak ışığının yanmasından gece vakti olduğu düşünülmektedir. Sahur vakti ramazan davulu çalmaya çıkan davulcu da bu düşünceyi desteklemektedir. Karikatürde davulcuya rüşvet verip yerine geçmek isteyen kişiler bulunmaktadır. Çünkü sokağa çıkma yasağı vardır ve ramazan davulcusunun yerine geçerek dikkat çekmeyeceklerini düşünmektedirler. İnsanların kapanma sürecinden nasıl etkilendiği ve evdeki kapanmadan kurtulmak için hangi durumlara başvurabileceği karikatürde (K.3.116) anlatılmaya çalışılmıştır.

Karikatür 3.117. Koronanın etkileri

Covid-19 salgın sürecinde bulaşı azaltmak suretiyle kalabalık ortamların oluşmaması adına toplu yapılan etkinlikler bir süre yasaklanmıştır. Bu yasaklar bir çok meslek grubunu etkilemiştir. Bunlardan biri de eğlence/müzik sektörüdür. İşe gidemeyen birçok müzisyenin ekonomik anlamda sıkıntı yaşadığı düşünülebilir. K.3.117 numaralı karikatürde balkondan dışarıdaki ramazan davulcusunu gören müzisyen “En azından bir müzisyen iş bulmuş” diyerek meslektaşısı olarak gördüğü ramazan davulcusu adına sevinirken kendisi işsiz olduğu için üzülmemektedir.

Karikatür 3.118. Mahya meselesi 1

K.3.118 kodlu görselde caminin mahyasında verilen yazı karikatürün ana mesajıdır. Mahya, “Ramazan gecelerinde, camilerde iki minare arasına gerilen ipler

üzerine kandil veya elektrik ampulleriyle yazılan yazı veya yapılan resim” (TDK, 2011: 1608) anlamındadır. Mahyalar bayram süresince yanar, mahya yandığı zaman bayram zamanının geldiği anlaşılır. Toplumu ilgilendiren, çoğunlukla birlik ve beraberlik mesajlarının verildiği, hadis ve ayetlerin yazıldığı mahyalar; karikatürde de görüldüğü gibi koronavirüsten etkilenmiş ve hijyenle ilgili bir mesaj verilmiştir. Mahyalar iki minare arasına gerilen iple asıldığı için herkes tarafından görülebilecek büyüklüktedir. Yazının herkese ulaşması adına koronavirüsten korunmak için hijyenin sağlanması sıhhatin sağlanmasıdır mesajı verilmek istenmiş olabilir.

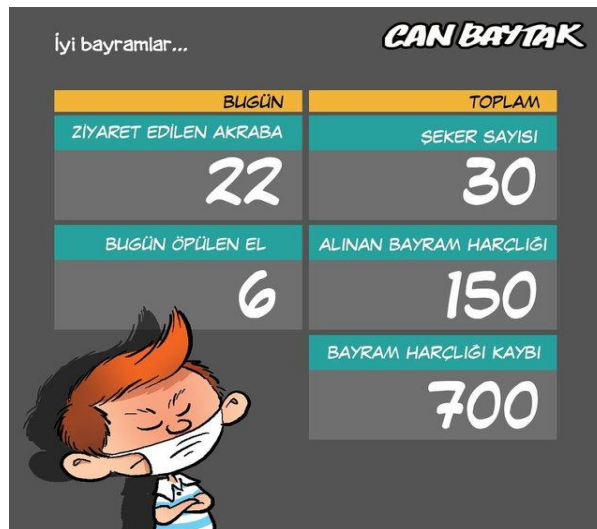
Karikatür 3.119. Mahya meselesi 2

Karikatürde ilk dikkati çeken durum caminin mahyasında “mavi iki tik” olmasıdır. İki tik mesajlaşma jargonunda mesajın iletildiğini, mavi renge dönmesi ise mesajın iletilen kişi tarafından görüldüğünü ifade etmektedir. Caminin mahyasında mavi iki tik olması sosyal medyanın herkes tarafından oldukça fazla kullanılmasından dolayı yeni ezan okunma şeklinin buna dönüştüğünü gösteriyor olabilir. Ayrıca sokağa çıkma yasağı bulunduğu için camilerde ibadet etme yasağı da bulunmaktadır. Caminin hocası, camide olmadığı zamanlar bu şekilde vatandaşlara haber veriyor olabilir. Ancak yaşlıların bu duruma hemen adapte olamayacağı düşünülmüş ki torunu dedesine okunduğuna dair haber vermektedir. Covid-19’un da etkisiyle değişen dünya düzeninde yeni gelişmelerin toplumun ve kültürün değişik alanlarına etki ettiği söylenebilir.

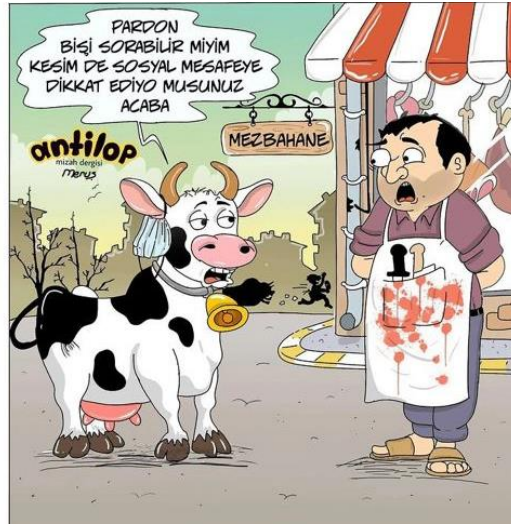
Karikatür 3.120. Covid kumpanyası

Karikatüre bakıldığında işçilerin çalıştığı bir ortam olduğu görülmektedir. Asılan pankarttan ramazan kolisinin dağıtıldığını gören işçiler kolinin içine baktığında her zamankinden farklı bir kumanyayla karşılaşmıştır. Önceden ramazan kumanyasının içinde temel besin erzakları (çay, şeker, pirinç, yağ vb.) bulunurken artık kumanyanın içine el sabunu, dezenfektan, ateş düşürücü gibi koronayla mücadelede destekçi hijyen ekipmanları konulmaktadır. Soldaki işçi ise “Maske var mı maske?” diye sorarak virüsten korunmak için en çok kullanılan eşyalardan biri olan maskeye dikkat çekmektedir. Covid-19 salgın hastalığı toplumsal yardım konularına kadar dahil olmuştur şeklinde bir yorum yapılabilir.

Karikatür 3.121. Türkiye bayram-19 tablosu

K.3.121 kodlu karikatür, koronanın yükselişte olduğu ve evde kapanmaya gidilen dönemde her akşam saat 19.00’da yayınlanan “Türkiye Covid-19 Tablosu”ndan esinlenilerek oluşturulmuştur. Covid-19 tablosunda vaka sayısı, vefat sayısı, iyileşen sayısı gibi veriler duyurulmakta iken, görselde bayramda ziyaret edilen akraba sayısı, şeker sayısı, bugün öpülen el sayısı gibi ramazan bayramı verileri duyurulmuştur. Çocuk bu verilerden memnun olmamış olacak ki duruşuyla mutsuzluğunu belli etmiştir. Nitekim bulaş sebebiyle ziyaretler, alınan şeker ve harçlıklarda düşüş yaşanmıştır. Korona geleneğin temsili bayramlardaki ritüelleri de etkilemiştir denilebilir.

Karikatür 3.122. Mesafeli kesim

Mezbahane tabelasından hayvan kesim sahası olduğu anlaşılan karikatür Kurban Bayramını akla getirmektedir. İnek, kesilirken bile kendisine koronavirüs bulaşmasını istemediği için, kasaba “Kesimde sosyal mesafeye dikkat ediyormusunuz?” diye sormuştur. Kurban Bayramı sürecinde de korona tedbirleri göz önünde tutularak dini görevlerin yerine getirilmeye çalışıldığı düşünülebilir.

Karikatür 3.123. Paçayı kurtaran inek

İki ineğin karşılıklı konuştuğu K.3.123 numaralı karikatürde, soldaki inek sağdaki ineğe “Seni bu bayram kimse kesmez, boşuna telaş yapma” demiştir. Sebebi ise sağdaki ineğin üstündeki desenlerin koronavirüse benzemesidir. Çünkü insanlar virüsten uzak durmaktadır. İneğin koronavirüse benzeyen şekilleri sayesinde Kurban Bayramında kesilmemesinin sebebi virüs barındırdığı içindir. Virüse bulaşmak istemeyen insanlar virüslü hayvandan ve etinden de uzak duracaktır.

Karikatür 3.124. Aşiyı bulan koç

Elinde bilimsel çalışma kağıtlarıyla mutluluktan havaya uçan koçun bu mutluluğunun sebebi aşığı bulmasıdır. Arkadaki arkadaşı da “Vay uyanık yırttı” diyerek yorumunu söylemektedir. Böyle söylemesinin sebebi arkadaşının aşığı bulduğu için Kurban Bayramında kesilmeyecek olmasıdır. Çünkü aşı, tüm dünya tarafından beklenmektedir. Koronavirüsü bitirmek için aşığı ihtiyaç duyulmaktadır. Aşılama sağlanırsa tedavi süreci hızlanarak virüsten ölümler azalmış olacaktır.

Karikatür 3.125. Koç dileği

K.3.125 kodlu karikatüre bakıldığında ağaca bağlanmış, Kurban Bayramında kesilmek üzere bekleyen bir koç görünmektedir. Koçun yanına bakmaya gelen aile maskelerini takmıştır ancak koç onlar adına üzülmemektedir. Çünkü kendisi kesileceğini ve sonrasında neler olacağını biliyordur. Ancak insanlar koronavirüs hakkında kesin bir bilgiye sahip değildirler. Koronavirüs ne kadar süreyle kalmaya devam edecek, maskeler ne kadar süreyle takılacak, koronavirüsün vücuda etkileri nasıl değişecek, hangi durumlarda değişime uğrayacak bilinmediğinden insanlar için belirsizlik oluşturmaktadır. Bu belirsizliğe, sonu kesilmek olan koçun üzülmesi akıllara şu sözü getirebilir: “En kötü son belirsizlikten iyidir.” 2020 yılında hayatımıza giren koronanın, bugün 2022 yılında hala ne zaman biteceğinin bilinmemesi psikolojik olarak insanı etkilemektedir denilebilir.

Karikatür 3.126. Düşman işgali/virüs işgali

K.3.126 kodlu karikatürde bayraklar asılması ve bırakılan çiçekten anlaşıldığı üzere milli bayram günüdür. Atatürk büstünün önüne çökmüş, bitkin ve çaresiz bir doktor görünmektedir. Ata'sına içini döken doktor, izin kullanmadan uzun saatler boyu çalıştığını ve koronavirüs karşısında tükendiklerini dile getirmektedir. Nitekim Covid-19 salgın hastalık sürecinde virüse direk maruz kalan, vakalarla uğraşan, tedavi sürecini yöneten meslek grubu sağlıkçılardır. Bu süreçte fazla mesai, izin yapamama hatta istifa edememe gibi bir çok işçi hakkı göz ardı edilmiştir. Doktorun yaşadığı bu sıkıntılara Ulu Önder Mustafa Kemal Atatürk'ün Haydarpaşa'dan karşıya geçerken İstanbul Boğazı'na demir atmış düşman gemilerini gördüğünde söylediği "Geldikleri gibi giderler" sözü (Turan, 2020: 330-331), karikatürde yine Ata'nın ağzından virüs işgali için söylenmiştir. Buradan virüsün bir düşman gibi görüldüğü ve Atatürk'ün Türk milletine her zaman umut verdiği yorumu yapılabilir.

Karikatür 3.127. Evde bayram sabahı

Karikatür 3.127’de sokaklar boş ve renksiz, kapanmadan dolayı evinde bayramını kutlamak durumunda kalan çocuk ise renklendirilerek gösterilmiştir. Evinin camını bayraklarla süsleyen çocuk boş sokağa bakarak “Nerede o eski bayramlar” derken üzülmemektedir. Milli bayram günü herkes dışarıda olur, fener alayına katılır, hep bir ağızdan marşlarla bayramı kutlar. Ancak Covid-19 salgın hastalık dönemi birlik ve beraberliği güçlendiren bayramların hep birlikte kutlanmamasına engel olmuştur.

Karikatür 3.128. Sol, sağ, virüs 1

K.3.128 kodlu karikatürde milli bayram kutlamasında yürüyüş gerçekleştiren öğrenciler bulunmaktadır. Öğrencilerin hepsinde maske takılı ve tedbirler alınmış haldedir. Yürüyüş yapan grubun ismi Covid-19 salgın hastalığının da etkisiyle “Genç Antikorlular” olarak seçilmiştir. En önde ise “Virüs yasaktır” tabelası yürüyüş grubunun simgesi haline gelmiştir. Genç neslin virüse olan tavrı karikatürde işlenirken, koronavirüsün milli bayramlarda geçit törenlerinin ritüellerine eşlik ettiği söylenebilir.

Karikatür 3.129. Sol, sağ, virüs 2

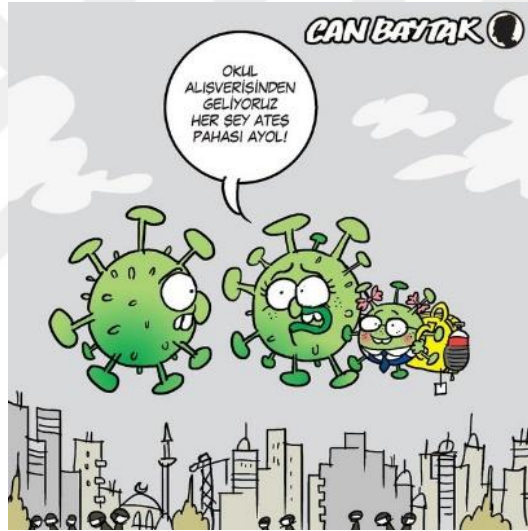
K.3.129 kodlu karikatüre bakıldığında evin terasına çıkmış dede ve torun milli bayram kutlamalarına eşlik etmektedir. Teras bayraklar ve balonlarla süslenerek bayram havası yaratılmıştır. Bilgisayardan Gençlik Marşı'nı açan çocuk ile bastonuyla komutları söyleyen dedesi tören yürüyüşü yapmaktadır. Diğer apartmanlardan komşular da ellerinde bayraklarla eşlik etmektedir. Tıpkı evinde dışarıyı izleyerek bayramını kutlamak zorunda kalan çocuk (K.3.127) gibi dede ve torunu da evden kutlamaktadır. Covid-19 eve kapanma süreci, coşkuyla hep birlikte gerçekleştirilen bayram kutlamalarına engel olmuştur. Bu durum korananın Türk milli kültürünü etkilemiştir, denilebilir.

Yapılan incelemelerden hareketle bayramlar bölümüyle ilgili olarak sokağa çıkma yasağının bayram âdetlerini etkilemesiyle ilgili olan karikatürler (K.3.115, K.3.116, K.3.120, K.3.129, K.3.127), dini bayramların sembolü olan mahyanın koronadan etkilenmesiyle ilgili olarak değiştiğini gösteren karikatürler (K.3.118, K.3.119), ramazanın sembolü ramazan davulunun koronayla ilişkisini gösteren

karikatürler (K.3.116, K.3.117), Kurban Bayramı adetlerinin Covid-19'tan sonra değiştiğini gösteren karikatürler (K.3.122, K.3.123, K.3.124, K.3.125) analiz edilmiştir. Milli birlik ve beraberliğin sağlandığı, coşkuyla kutlanan milli bayramlarda koronavirüsün ortaya çıkışıyla yaşanan değişimi anlatan karikatürlerin (K.3.126, K.3.128, K.3.129, K.3.130) ise yediden yetmişe herkesi etkilediği saptanmıştır.

3.8 Eğitim

Koronavirüsle ilgili karikatürlerin eğitimle ilgili olan bu bölümünde toplam on beş karikatür ele alınmıştır. İncelenen karikatürlerde Covid-19 virüsünün öğrenciler ve aileler üzerindeki etkileri, kapanmanın eğitim-öğretime etkisi, virüsle mücadelede öğretmenlerin etkisi gibi konular işlenmiştir. Söz konusu karikatürlerin işlevleri aşağıda olduğu gibidir.

Karikatür 3.130. Okullu covid

K.3.130 numaralı karikatürün arka planında bir şehrin silüeti görünmektedir. Şehrin yukarısında gökyüzünde sohbet eden virüsler dikkat çekmektedir. Virüs (sağ) okul alışverişine gittiklerini ve her şeyin çok pahalı olduğunu söylemektedir. Bu karikatür virüsün okullarda da bulaşa sebep olacağını göstermektedir. Çünkü karikatürde minik virüs okulda öğrencilere bulaşmak için hazırlanmıştır. Aynı zamanda koronavirüsün topluma hemen ayak uydurup hayat pahalılığından bahsetmesi de sağlık sıkıntılarının yanı sıra ekonomik sıkıntılar da olduğunu göstermektedir.

Karikatür 3.131. Okulda covid kuralları

K.3.131 kodlu karikatür incelendiğinde okuldan eve dönen çocuğu annesinin karşıladığı görülmektedir. Servisteki tüm öğrenciler, annesinin yanına gelen çocuk ve çocuğun annesi maskesini doğru bir şekilde takmaktadır. Salgın sürecini anlatan bu karikatürde anne çocuğuna okulun ilk günü ne öğrendiğini sorduğunda çocuk “maske, mesafe, hijyen” cevabını vermektedir. Önceden okulun ilk günü okul kuralları öğretilirken artık okulun ilk günü koronayla mücadelede tedbirler öğretilmektedir.

Karikatür 3.132. Karantina kolu

K.3.132 kodlu görselin sol üst kısmında yer alan bilgiden Covid-19 salgın hastalık sürecinin artışta olduğu bir dönemi yansıttığı düşünülmektedir. Karikatürde ablası olduğu düşünülen kişiyle konuşan çocuk, kolundaki hangi eğitsel kola bağlı olduğunu gösteren bandaj takmıştır. Ablası “Ne kolu oldun, kitaplık mı?” diye sorduğunda endişeli yüz ifadesiyle çocuk “karantina kolu” olduğunu söylemektedir. Önceden kütüphane kolu, satranç kolu, spor kolu ve benzeri eğitsel kollar varken Covid-19’la beraber “karantina kolu” da çıkmıştır. 5 - 15 gün arası değişen sürede karantinada kalmak hastalığın tedavisinde önemli bir adımdır. Karikatürdeki öğrencinin de evde karantinaya gireceği düşünülebilir.

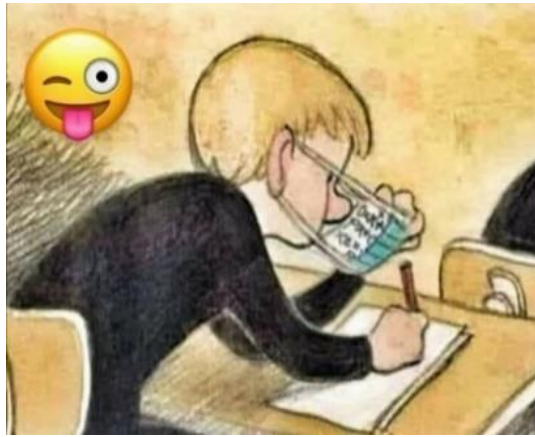
Karikatür 3.133. Kablosuz wifi/kablosuz korona

İki adet koronavirüsün şehrin hava sahasında gezdiği görülen karikatürde (K.3.133), sol üstte yer alan yeni bir bilgi yer almaktadır. Temasla değil direk havadan da bulaşabileceği tespit edilen koronavirüs yeni bir endişe yaratmaktadır. Buradan hareketle soldaki virüs, sağdaki virüse ne yaptığını sormakta, soldaki virüs ise durumu “Oğlum zaten her yerde geziyoruz, bari bedava internet yayalım da sabi sübyan dersine girsin.” şeklinde açıklamaktadır. İnsanlara bulaşarak ölüme sebep olan korona, çocukların derse girmesi için WİFİ ağı sağlamaktadır. Karikatürde düşünceli olarak gösterilen koronavirüs çocukların internetsiz kalmasına kıyamamıştır. Oysaki çocuklar koronavirüs sebebiyle okula gidememektedir.

Karikatür 3.134. Atatürk'ü koronadan korumak

Dört bölümden oluşan karikatürde (K.3.134) hikâye üst bölümden alt bölüme doğru ilerlemektedir. Birinci bölümde çocuk camdan baktığında gördüğü şey üzerine şaşırmıştır. İkinci bölümde maskesini takmış, eline de ikinci bir maske almış koşarak gördüğü şeye doğru gitmektedir. Üçüncü bölümde boyunun yetişi için merdivenlere çıkmış, dördüncü bölümde ise hikâyenin asıl amacı anlaşılmaktadır. Camdan Atatürk büstünü gören çocuk, onu koronadan korumak amacıyla maske takmış ve sevgiyle selamlamıştır. Mustafa Kemal Atatürk, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu, tüm öğrencilerin ilk başöğretmenidir. Çocuğun onu koronadan korumak istemesi duyduğu saygı ve sevgiden dolayı olabilir.

Karikatür 3.135. Maskede kopya

K.3.135 kodlu görselde bir öğrencinin okul sırasından anlaşılacağı üzere derste olduğu anlaşılmaktadır. Önünde kalem ve boş kâğıt olmasından sınav olduğu düşünülebilir. Ancak öğrenci sınav esnasında kopya çekmektedir. Bu

alışıl gelmişin dışındaki kopya yöntemi koronayla birlikte kullanılmaya başlanmıştır. Öğrenciler önceden kopya çekmek için sıraya, masaya, kâğıda, kola, bacağı ve benzeri yerlere kopya yazarken artık maskenin iç kısmına kopya yazmaya başlamıştır. Öğrencilerin aklına yeni kopya çekme yöntemi getiren korona, eğitim sistemini olumsuz etkilemiştir, denilebilir.

Karikatür 3.136. Geleceğe sosyal mesafe

Öğrenciler belli dönemlerde ölçme değerlendirme amacıyla sınava tabi tutulmaktadır. Karikatürde de sınavdan çıkmış çocuk elinde kalem ve kimliğiyle evine dönmüştür. Yüz ifadesinden kötü geçen bir sınav olduğu anlaşılmaktadır. Ailesi “Nasıl geçti sınav?” diye sorduğunda çocuk “Geleceğimle sosyal mesafeyi korudum.” diyerek sınavının kötü geçtiğini belirten bir cümle kurmuştur. Bu cümlede sosyal mesafe tamlaması kullanılmıştır. Sosyal mesafe korona bulaş riskini azaltmak için kullanılan bir yöntemdir. Çocuğun geleceğiyle olan yakınlığını, sosyal mesafe tamlamasını kullanarak anlatmaya çalışması aslında geleceğine uzak olduğunu belirtmek içindir.

Karikatür 3.137. Aşılı öğretmen

Aşılanma süreci öncelikle riskli olan gruplarla başlamıştır. Riskli olan gruplar altmış beş yaş üstü, kronik hastalığı olan, turizm ve eğitim sektöründe çalışanlardır. Öğretmenler de eğitim sektöründe olduğu için yaşı büyük öğretmenlerden başlanarak aşılanmıştır. Karikatürde de mezun ettiği öğrencisi tarafından aşı olan bir öğretmen görünmektedir. Karikatürde (K.3.137) öğretmenlerin aşılanarak okullarda da aşılanmanın tamamlanması istenmiş olabilir.

Karikatür 3.138. Covid problemi 1

K.3.138 numaralı karikature ilk bakıldığında bilgisayar başında oturan, elinde kalem ve önünde kitaplar olan bir öğrenci dikkat çekmektedir. Ders çalışan öğrenci problemleri artık korona salgınına göre algılamaktadır. Arkasındaki tahtada

problemi çözerken şu an içinde bulunduğu salgın sürecinde yaşadıklarını da düşünmesi covid'i çözmekte zorlandığını gösteriyor olabilir. Bu karikatür korona salgınının eğitim alanındaki etkilerini göstermektedir, denilebilir.

Karikatür 3.139. Covid problemi 2

K.3.139 kodlu karikatürde ilk incelemeye göre hane içi olduğu gözlemlenmektedir. Televizyonun önünde ders yapan bir çocuk ebatv'den ders dinlemektedir. Konuşma balonu okunduğunda matematik problemi çözen öğretmen, problemin içeriğini Covid-19 salgın hastalığına göre uyarlamıştır. Önceden günlük hayattan başka örnekler verilirken artık korona ile ilgili örnekler verilmektedir. Nitekim artık korona da günlük hayatta yer almaktadır.

Karikatür 3.140. Covid problem 3

K.3.140 numaralı karikatürde evde televizyondan ebatv izleyerek dersini çalışan bir öğrenci yer almaktadır. Konuşma balonu okunduğunda yukarıdaki diğer karikatürler de olduğu gibi yine matematik dersi işlenmektedir. Öğretmen problemi Covid-19 şartlarına göre yeniden uyarlamıştır. Öğrenciler daha önce derslerde kullanılmayan kelimelerle yeni koronavirüs şartlarında eğitim-öğretim sürecine dâhil olmaktadır.

Karikatür 3.141. Uzaktan (!) eğitim 1

K.3.141 kodlu karikatürde uzaktan eğitim kapsamında bilgisayar başında ders yapan bir öğrenci dikkati çekmektedir. Çevrimiçi bağlantıyla derse giren öğrenci, yaramazlık yapması sonucu öğretmenin tepkisine maruz kalmıştır. Bunun sebebi öğretmenin karşı apartmanda oturmasıdır. Karikatürden eğitim uzaktan olsa bile öğretmenlerin gözü hep öğrencisinin üzerindedir, anlamı çıkarılabilir.

Karikatür 3.142. Uzaktan (!) eğitim 2

Koltukta yemeklik hazırlığında olan anne camdan dürbünle karşı sitedeki komşuyu izleyen kız karikatürün karakterleridir. Kızın karşı sitedeki komşuyu izlemesinin sebebi baloncuğu okuyunca anlaşılmaktadır. Kız önünde defter kalem hazır bir şekilde karşı sitedeki çocuğun internete girip EBA'yı açmasını beklemektedir. Bunun sebebi evinde kitle iletişim aracı sıkıntısı yaşaması olabilir. Nitekim karikatürde de herhangi bir iletişim aracı görünmemektedir. Karikatür için (K.3.142) Covid-19 salgın hastalığı, okula gidemeyen ve evde yeterli imkânı olmayan çocuklar ve ailelerini olumsuz etkilemiştir şeklinde bir yorum yapılabilir.

Karikatür 3.143. Uzaktan kutlama

Karikatür incelendiğinde cami, evler, inek ve koyunun otlamasından dolayı köy meydanı gibi geniş ve açık bir alan mekânı oluşturmaktadır. Bu alanda herkesin yararlanabileceği bir televizyon bulunmaktadır. Öğrenciler televizyondan ders dinlemekte, aynı zamanda ders anlatan öğretmenin öğretmenler gününü kutlamak istemektedirler. Kız öğrencinin “Öğretmen de bizi görecektir mi?” demesi akıllara 2000 yılında gösterime giren “Vizontele” filmindeki Fikri karakterinin repliğini getirmektedir. Filmde ilk defa televizyon gören Fikri karakteri, televizyonda görünen kişinin de kendisini göreceğini düşünmektedir. Karikatürde de kız öğrenci öğretmeni gördüğü için, öğretmenin de onu görebileceğini düşünerek öğretmenler günü kutlama hazırlığı yapmıştır. Koronavirüs salgın hastalığında bulaşı azaltmak ve yayılmasını önlemek amacıyla uzaktan eğitim yapılmaktadır. Öğrencilerin bu duruma adapte olması karikatürde (K.3.143) görüldüğü gibi zamanla olacaktır.

Karikatür 3.144. Seyretilmiş covid

Öğrencilerden ve öğretmenden, oturma düzeni ve ortamdan anlaşılacağı üzere karikatürde mekânın sınıf olduğu düşünülmektedir. Sınıfta öğrenciler ve öğretmen maskesini takmış, derse hazırlanmışlardır. Maske, mesafe, hijyen kuralına uygun davranmaya çalışıldığı saptanmıştır. Sol üstte yer alan bilgi de bu görüşü desteklemektedir. Okullarda yeni koronavirüs salgın hastalığıyla mücadele uygulamalarının zamanla düzene oturacağı düşünülmektedir.

Yapılan karikatür incelemelerinde eğitim konusuyla ilgili olarak koronavirüsün eğitim-öğretimi etkilediğini anlatmaya çalışan karikatürlerin (K.3.131, K.3.132, K.3.137, K.3.140, K.3.141, K.3.142, K.3.143, K.3.144, K.3.145) oldukça fazla olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle uzaktan eğitimi anlatan karikatürler (K.3.140, K.3.141, K.3.142, K.3.143, K.3.144, K.3.145) ve ders içeriklerinin değiştiğini gösteren karikatürler (K.3.131, K.3.132, K.3.140, K.3.141, K.3.142) korona sürecinde durumun nasıl ilerlediğini gözler önüne sermektedir.

3.9 Kültür-Sanat-Edebiyat

Kültür, sanat, edebiyatla ilgili olan karikatürler toplam beş başlıkta toplanmıştır. Bunlar sırasıyla dil değişimi, gelenek değişimi, kapanma/yasak, yerel/global gündem ve bulaştır. Son dört başlığın diğer maddelerde de bulunması ortak özelliklerin bulunduğu işaret etmektedir. Söz konusu karikatürlerin başlıklarına göre işlevleri sırasıyla aşağıda olduğu gibidir.

Karikatür 3.145. Covid sagusu

K.3.145 kodlu karikatürde otağın giriş kısmına benzer bir kapı aralığı görüldüğü için mekânın bir çadır olduğu düşünülebilir. Eski Türklerin giydiği kıyafetlere benzeyen giyim şekli den anlaşılabacağı üzere bu karikatür bir dönemi yansıtır olabilir. Yatakta yatan adam (sol) ve başında dikilen diğer adam (sağ) bir konuşma gerçekleştirmektedir. Konuşma okunduğu zaman akla Alp Er Tonga sagusu gelmektedir. Sagu Eski Türkçe’de ağıt anlamına gelmektedir (TDK, 2011: 2003). Alp Er Tonga sagusu ise Türklerin bilinen ilk sagu örneğidir denilebilir (Hüküm, 2019: 52). Karikatürde ağıt yeni koronavirüse göre uyarlanmıştır. Ağıtın orijinal hali “Alp Er Tunga öldi mü?/İssız ajun kaldı mu?/Ödek öçin aldı mu?/Emdi yürek yırtılır.” şeklindedir. Ancak koronavirüsle birlikte ağıtın içeriği de değişmiştir. Bu durum koronavirüsün Türklerin kültür ve edebiyat hayatına yansımalarını göstermektedir.

YENİ ATASÖZLERİ

- Mart kapıdan KORONA camdan baktırır.
- Çok okuyan değil çok gezen KORONA olur.
- Bulaşacak KORONA yerinde durmaz.
- Su uyur KORONA uyumaz.
- Komşunun gripi komşuya KORONA gözükür.
- KORONA'yı gelin etmişler kokusu 14 gün sor çıkmış.
- Besle KORONA'yı söksün ciğerini.
- Görünen KORONA kılavuz istemez.
- KORONAlıyla yatan KORONAlıyla kalkar.
- Ateş olmayan yerden KORONAlı çıkmaz.

Karikatür 3.146. Covid atasözleri

K.3.146 numaralı görselde gelenekte ve kültürde yer alan atasözlerinin koronaya göre uyarladığında nasıl değiştikleri gösterilmiştir. Buna göre sırasıyla “Mart kapıdan baktırır, kazma kürek yaktırır” atasözü “Mart kapıdan baktırır korona camdan baktırır”, “Çok gezen çok bilir” atasözü, “Çok okuyan değil çok gezen korona olur”, “Akacak kan damarda durmaz” atasözü “Bulaşacak korona yerinde durmaz”, “Su uyur düşman uyumaz” atasözü, “Su uyur korona uyumaz”, “Komşunun tavuğu, komşuya kaz görünür” atasözü “Komşunun gripi komşuya korona görünür”, “Sarımsağı gelin etmişler de kırk gün kokusu çıkmamış” atasözü “Koronayı gelin etmişler kokusu 14 gün çıkmamış”, “Besle kargayı oysun gözünü” atasözü “Besle koronayı söksün ciğerini”, “Görünen köy kılavuz istemez” atasözü “görünen korona kılavuz istemez”, “Körle yatan şaşı kalkar” atasözü “koronayla yatan koronayla kalkar”, “Ateş olmayan yerden duman çıkmaz” atasözü “Ateş olmayan yerden koronalı çıkmaz” şeklinde değişime uğramıştır. Koronanın Türk kültürüne ve kültürün göstergesi atasözlerine etkisi görselde gösterilmeye çalışılmıştır.

Karikatür 3.147. Müzisyen virüs

K.3.147 numaralı karikatürde dikkati çeken ilk detay koluna maskesini takmış virüsün saz çalıp türkü söylemesidir. Karşısında duran repertuar defteri de virüse uyarlanmış şarkılarla doludur. Bu şarkılar sokağa çıkma yasağıyla ilgili olarak “Dar Geldi Sana Angara”, virüsün temas ve yakınlığıyla ilgili olarak “Soluksuz Severim”, bayram tatilinde yaşanan kapanmayla ilgili olarak “Bayram Gelmiş Neyine”, Covid tedbirleriyle ilgili olarak “Salla Gitsin Angara”, korona belirtilerinden biri boğazda gıdıklanma ile ilgili olarak “Biri Bizi Gıdıklıyo”, insanın virüse yakalanması sonucu olacaklarla ilgili olarak “Yakalarsam Tık Tık”, virüsün vücuda yerleşmesiyle ilgili olarak “Döşeyelim Abi” şeklinde yorumlanmıştır.

Karikatür 3.148. Covid sözlüğü

Öncelikle sol üstte yer alan bilgi okunarak K.3.148 kodlu karikatürün yorumuna başlanabilir. Bu bilgiye göre; Almanya’da Covid ile ilgili türetilen 1200 yeni kelime ve tamlamanın Almanca dilbilgisi sözlüğüne eklendiği belirtilmiştir. Vapurda yolculuk eden iki kişi kendi arasında bu konuyla ilgili sohbet etmektedir. Sağdaki kişi yeni türettiği virüsün karantina süreciyle ilgili olarak “Evde süründüren”, kapanma ve yasak süreciyle ilgili olarak “Kepenک söndüren”, aşılama süreciyle ilgili olarak “Aşı övdüren” kelimelerini söylemiştir. Koronanın dil bilgisine etkisi karikatürde işlenmiştir.

Karikatür 3.149. Covid dönüşümü

K.3.149 numaralı karikatürde dikkati çeken ilk görüntü kocaman bir böceğin yatakta yatıyor oluşudur. Konunun aslı ise sol üstteki bilgiyi okuyunca anlaşılmaktadır. Bu görsel Franz Kafka’nın “Dönüşüm” (1915) adlı öyküsünde Gregor Samsa adlı karakterin bir sabah böcek olarak uyanmasına bir göndermedir. Kitapta böcek olarak uyanan Samsa, yeni hayatına uyum sağlamakta zorluk çekmektedir. Karikatürde de böceğin “Tam yasakların bittiği güne denk geldik iyi mi” demesi Covid-19 salgını kısıtlamalarına bir göndermedir. Salgın hastalık edebi türlere de uyarlanmıştır, şeklinde yorum yapılabilir.

Karikatür 3.150. Nerede o eski günler

K.3.150 kodlu karikatüre bakıldığında karyola, komodin, koltuk, abajur gibi objelerden anlaşılacağı üzere mekânın yatak odası olduğu düşünülmektedir. Yatağına yatmış çocuk, ona masal okuyan ninesi ve minik kurt karikatürün kırmızı başlıklı kız masalını anımsattığı düşünülebilir. Çocuğun ninesine “Bana masal anlatma, istediğin saatte sokağa çıkabildiğin o eski günleri anlat” demesi kısıtlama sürecinden bahsettiğini düşündürülebilir. Önceden çocuklar büyüklerinden masal dinlemek isterken artık dışarı çıkmayı istemektedir. Korona çocukların zihinsel ve kültürel gelişim süreçlerini de etkilemektedir şeklinde yorum yapılabilir.

Karikatür 3.151. Yeni dilek 1: test kiti

K.3.151 numaralı görselde koltuğunda oturan teyze Alaaddin’in sihirli lambasından çıkan cinle konuşmaktadır. Cin “Dile benden ne dilersem sahip”

dediğinde, teyze “test kiti” dilemektedir. Test kiti, Covid-19 virüsünün belirlenmesinde burundan ve boğazdan sürüntü alınarak ölçüm yapan bir alettir. Teyzenin cinden bunu dilemesi test kitinin zor bulunduğunu akla getirmektedir. Virüsün tespiti, karantinanın hemen başlaması, bulaşma süresinin azalması açısından önemlidir. Salgın hastalığın bir an önce bitmesi için test yaptırmak ve karantina kurallarına uymak her vatandaşın görevi haline gelmiştir. Bu yüzden insanlar artık masal kahramanlarından virüsten kurtulmak için bir şeyler istemektedir. Cinlerden imkansız olan dileklerin istenmesi test kitinin zor bulunduğu ya da bulunmasının imkansız hâle geldiğini akla getirmektedir. Karikatür de bu durumu sembolize ediyor olabilir.

Karikatür 3.152. Dağları delmek-karantinayı delmek

K.3.152 kodlu karikatür okunduğunda halk hikâyesi olan Ferhat ile Şirin’e bir gönderme olduğu anlaşılmaktadır. Hikâyede Ferhat, aşkı Şirin’e kavuşmak için dağları delmektedir. Karikatürde de bu durum resmedilmiştir. Testi ile su doldurmaya giden Şirin’in karşısına polislerden kaçan bir adam çıkmıştır. Bu adam Şirin’e “Sen bana bakma yenge, ben karantinayı deldim” demektedir. Salgın hastalıkla birlikte karantinaya giren insanlar 5-15 gün arası evde takip edilmektedir. Ancak karantina kuralına herkes uymamaktadır. Dağları delmek deyimini, yerini karantinayı delmek deyimine bırakmıştır.

Karikatürde yatağında uyumakta olan adam rüyasında Ak Sakallı Dede'yle konuşmaktadır. Ak Sakallı Dede Covid-19 kısıtlamaları nedeniyle belli zamanlarda görünebileceğini söylemektedir. Rüyalarda bilgeliğiyle ön plana çıkan, yol gösterici özelliğiyle bilinen aksakallı dedenin bile kısıtlamalara uyması Covid-19 salgın hastalığının ne denli önemli olduğunun bir göstergesi olabilir.

Karikatür 3.154. Yeni dilek 2: aş1

K.3.154 kodlu karikatürün sağ alt kısmında ateşin üstünden atlayan insanlardan ve sol üst kısmında yer alan bilgidен konunun Hıdırellez ile ilgili olduğu anlaşılmaktadır. Hıdırellez zamanı sabahın ilk ışıklarıyla birlikte dilekler dilenir ve bez parçaları ağaca bağlanır. Karikatürde ağaca bağlanan maskeler, dilek

bezlerinin yerini almıştır. İnsanlar artık salgın hastalıktan kurtulmak için aşı dilemektedir. Dilenen dileklerin değişmesi de koronanın kültüre etkisini gözler önüne sermektedir.

Karikatür 3.155. Şuraya bir virüs çizelim

K.3.155 kodlu karikatürde 90'lı yılların ressamı Bob Ross kılığına girmiş virüs dikkat çekmektedir. Genellikle manzara resimleri çizen Bob Ross, ikonik cümlesini söylemektedir: “Belki şurada küçük, mutlu bir ağaç vardır”. Virüs Bob da kendi durumuna uygun olarak Türkiye risk haritasını çizmiş ve ikonik cümleyi kendine göre uyarlamıştır: “Belki de şurada minik kıpkırmızı bir ilimiz vardır”. Bu cümle korona risk haritasındaki kırmızı renge gönderme yapmaktadır. Çünkü kırmızı yüksek risk anlamına gelmektedir ve pozitif vakaların fazlalığını ifade eder. Karikatürde sanat kullanılarak koronavirüsün hayati önemi anlatılmaya çalışılmıştır.

Karikatür 3.156. Sanatta virüs var

İlk incelemede dört bölümden oluştuğu görülen karikatürde sanatla ilgili uyarlamalar yapıldığı saptanmıştır. Sol üstteki karede, Leonardo Da Vinci'nin eseri "Mona Lisa" (1519) tablosu virüse benzetilmiştir. Sağ üstteki karede Pablo Picasso'nun "Ağlayan Kadın" (1937) resmi ağlayan virüse dönüştürülmüştür. Sol alttaki karede Edvard Munch "Çığlık" (1893) adlı resim virüsün çılgınlığına benzetilirken, sağ alttaki Andy Warhol'un "Campbell's Soup Cans" (1962) adlı PopArt resminin yeni markası "Covid's" olmuştur. Karikatüre (3.156) göre eğer bu ressamlar yaşasaydı eserleri bu şekilde olurdu şeklinde bir yorum yapılmıştır.

Yukarıda incelenen karikatürlere bakıldığında kültür, sanat, edebiyatla ilgili konular arasında en çok koronanın dil değişimine (K.3.147, K.3.148, K.3.154, K.3.149, K.3.150) olan etkisi işlenmiştir. Anlatı geleneğinde değişim konusuyla ilgili olan karikatürler (K.3.154, K.3.151, K.3.152, K.3.148) ise Covid-19 salgın hastalığının Türk anlatı kültüründeki değişimlerine örnek gösterilmiştir. Mitsel (K.3.155, K.3.153), sanatsal (K.3.15, K.3.156) ve popüler kültür (K.3.155) konularında korona yorumu ise şu örneklerle gösterilebilir: Ak Sakallı Dede'nin kısıtlama olmayan saatlerde görünmesini anlatan karikatür (K.3.155), artık masal dinlemek yerine dışarıda istediği gibi dolaştığı günleri geri isteyen kırmızı başlıklı kızı andıran çocuğun gösterildiği karikatür (K.3.152), Hıdırellez'de ev, araba, çocuk, evlilik, mutluluk ve benzeri istekler yerine aşının istendiği karikatür (K.3.156) ve manzara resimleri çizmek yerine koronavirüs risk haritasını çizen ressam Bob'un yerine geçmiş virüsü gösteren karikatür (K.3.155) şeklinde açıklanabilir.

SONUÇ

Koronayla ilgili karikatürlerin naratif açıdan incelendiği bu yüksek lisans tez çalışmasında toplam 156 karikatür incelenmiştir. Bu karikatürler koronanın ülkemize geldiği ilk günlerden günümüze kadar olan gelişmeleri kapsayan konulardır.

Bu konular kendi içinde bölümlere ayrılmış, genel anlamda dokuz kategoriden oluşmaktadır. Bu şekilde kategorize edilmesinin amacı tasnifin karışıklığı önleyip daha akıcı ve net bilgiler vererek okuyucunun en fazla verimi almasını sağlamaktır. Dokuz kategori birbiriyle ve kendi içerisinde ayrı olarak değerlendirildiğinde incelenen karikatürlerden hareketle şunlar söylenebilir:

1. Aşıyla ilgili konular arasında aşı karışıklığı ve aşılama meselesinin dikkat çektiği tespit edilmiştir. Kâbusa dönüşen aşı sırası alma/alama, aşının sigorta değerinde prim yapması, aşının sosyal medya paylaşımlarında kullanılması, aşının az ve zor bulunması, turistlerin aşılama, hayvanlar yerine insanların aşısının olup olmadığının sorgulanması, hamilelerin aşı aşması, yeni doğan bebeklere aşı isminin verilmesi, aşısı olmayanların komşuluk veya misafirlik yapamaması gibi öne çıkan konular bulunmaktadır. Bu konulara bakıldığında aşının gelenek ve görenekleri etkilediği, yaşam şeklini değiştirdiği tespit edilmiştir.
2. Maske ile ilgili olarak karikatürlere bakıldığında maskeyi kullanma/kullanamama problemlerinin yoğunlukta olduğu gözlemlenmiştir. Maskenin yanlış kullanımı sonucunda oluşan durumlar hakkında kamuoyu için bilgilendirme yapılması bu durumun sağlık açısından önemli olduğunu sonucunu göstermektedir. Ayrıca Hançerlioğlu'nun "Karikatür Nedir?" bölümünde (bkz. 2.1) verilen karikatür tanımı da K.3.27 kodlu karikatürle bağdaştırılabilir. Nitekim maskeyi kullanma/kullanamama probleminin, K.3.27 kodlu karikatürde güldürerek düşündürme amacıyla kullanıldığı saptanmıştır.
3. Sosyal mesafe bölümüyle ilgili olarak karikatürlerde sosyal mesafenin sağlanması konusunda birtakım zorluklar yaşandığı tespit edilmiştir. Karikatürdeki örnekler daha çok tarihsel gerçeklik üzerinden verilmiş, bu durum geçmişte, bugünde ve gelecekte mesafe ve ilişkiler kavramının

her zaman gündemde olduğu ve olacağı kanısına ulaştırmıştır. Ayrıca Türk kùltüründe yakınlık göstermek samimiyet ifadesidir. Sarılmak, tokalaşmak, dokunmak gibi eylemler yakınlığı temsil der. Bu yüzden sosyal mesafenin sağlanmasıdaki zorluk daha anlaşılır hale gelmiştir. Bu da karikatùrlere yansıyan karelerdendir.

4. Kapanma ve yasak konusunun ele alındığı bu bölümdeki tüm karikatùrler dışarı çıkma izni ve yasaklar ile ilgilidir. Kapanmanın kişilerin ruh haline etkisi yani kaygı ve duygu durum bozukluğu, sıkılma, mutluluk/mutsuzluk, endişe, uyum sağlama, sorun çözme gibi psikolojik meseleler ön plana çıkmaktadır. Altıntop'un (2017: 5) karikatùrler ile ilgili tanımında (bkz. 2.1), karikatùrlerin disiplinler arası bir konumda bulunduğu yorumu yapılmıştır. Kapanma ve yasak bölümündeki ruh hâlini etkileyen karikatùrlere bakıldığında bu yorumun doğru olduğu söylenebilir.
5. Bulaş ile ilgili olarak ele alınan karikatùrlerin virüsün yayılma hızı ve bulaş risk haritası gibi veri içerikli bilgilerden oluştuğu gözlemlenmiştir. Bununla birlikte izolasyon ve dalga konusu da karikatùrlerde yer almıştır. Bulaştan korunmak adına yeni uygulamaya geçirilen davranışlar kùltürde ve gelenekte değişmelere neden olduğu için Nazlı'nın (2021: 70) yorumu burada önem kazanmaktadır. Karikatùr geleneğe karşı ve yıkıcıdır diyen Nazlı'nın (bkz. 2.1), koronavirüs ile değişen geleneği ima ettiği saptanmıştır. Virüsün farklı mutasyon ve varyantlarının ortaya çıkması ise bulaş ile ilgili karikatùrlerde vurgu yapılan diğer bir bulgu olarak değerlendirilebilir.
6. Sosyal Konuları anlatan karikatùrlerde genelden özele doğru giden bir sıralama izlenmiştir. Koronanın *toplum, aile* ve *birey* bazında etkileri şeklinde giden bu sıralamada öncelikle toplumsal konular ele alınmıştır. Bunlar eğlence ortamı; sokak, park, alışveriş alanları ve asayiş meselesi gibi geneli ilgilendiren konulardır. Aile bazında komşuluk ve komşu olma-dünür olma ilişkilerini etkileyen, hane içi ilişkileri etkileyen ve çocuk-ebeveyn ilişkilerini etkileyen karikatùrler ise toplumun en küçük yapı taşı olan aileyi ilgilendirdiği tespit edilmiştir. Son olarak bireyin koronadan kendisinin etkilenmesini anlatan karikatùrler ile birlikte makrodan mikroya geçiş sağlanarak değerlendirme tamamlanmıştır.

7. Bayramlarla ilgili olan bu bölümde toplam on yedi (17) karikatür incelenmiştir. Sokağa çıkma yasağının bayram adetlerini etkilemesiyle ilgili olan karikatürler, dini bayramların sembolü olan mahyanın koronadan etkilenmesi sonucu değiştiğini gösteren karikatürler, ramazanın sembolü ramazan davulunun koronayla ilişkisini gösteren karikatürler, Kurban Bayramı âdetlerinin Covid-19'tan sonra değiştiğini gösteren karikatürler bölümün dini bayramlar ile ilgili olan kısmıdır. Milli birlik ve beraberliğin sağlandığı, coşkuyla kutlanan milli bayramlarda korona virüsün ortaya çıkışıyla yaşanan değişimi anlatan karikatürlerin ise yediden yetmişe herkesi etkilediği görülmüştür. Bu en son kısım ise milli bayramların değerlendirildiği kısımdır.
8. Salgında eğitimin tamamlanma sürecinde oluşan sıkıntılar (bkz. 1.3) incelenen karikatürlere de yansımıştır. Örneğin eğitim bölümüyle ilgili olarak; koronavirüsün eğitim-öğretimi etkilediğini anlatmaya çalışan karikatürler, özellikle uzaktan eğitimi anlatan karikatürler ve ders içeriklerinin değiştiğini gösteren karikatürler olarak saptanmıştır.
9. Kültür-sanat-edebiyat ile ilgili olarak bu bölümde; koronanın dil değişimi ve anlatı geleneğinde değişim konusuyla ilgili olan karikatürler tespit edilmiştir. Covid-19 salgın hastalığının Türk anlatı kültüründeki değişimleri “Anlatı ve Karikatür İlişkisi” başlıklı bölümde yer alan Dervişcemaloğlu’nun yorumunu akla getirmektedir. “Anlatı sadece değişmez, bir durumdan bir duruma geçişi temsil etmez, onu yapılandırır ve yorumlar” (bkz. 2.3). Bu düşünceden hareketle Türk anlatı kültürünün salgından etkilendiği ve değişime uğradığı süreci ele almak ve literature katkı sağlamak adına çalışmalar yapılması gerektiği kanısına varılmıştır.
10. Mitsel, sanatsal ve popüler kültür konularında korona tespiti ise şu örneklerle gösterilebilir. Ak Sakallı Dede’nin kısıtlama olmayan saatlerde görünmesini anlatan karikatür, artık masal dinlemek yerine dışarıda istediği gibi dolaştığı günleri geri isteyen kırmızı başlıklı kıızı andıran çocuğun gösterildiği karikatür, Hıdırellez’de ev, araba, çocuk, evlilik, mutluluk ve benzeri istekler yerine aşımın istendiği karikatür ve manzara resimleri çizmek yerine korona virüs risk haritasını çizen ressam Bob’un yerine geçmiş virüsü gösteren karikatür şeklindedir. Buradan

karikatür ve anlatının birbirini beslediği, birbirinden faydalandığı iki disiplin olduğu anlaşılmıştır.

11. Dokuz kategori içerisinde ele alınan karikatürler incelendiğinde K.3.91, K.3.94, K.3.103, K.3.110 ve K.3.118 kodlu karikatürlerde temizlik, temiz olma, el yıkama, kolonyanın antiseptik özelliğine değinilmesi gibi çıkarımlara vurgu yapıldığı tespit edilmiştir. Bu durum temizliğin Covid-19 salgınında önemli bir yeri olduğunu göstermektedir. Ancak karikatürlerde genel olarak temizlik konusuna, diğer konulara nazaran daha az yer verildiği saptanmıştır.

Ayrıca yukarıda ele alınan bölümlerde ortak temaların bulunduğu saptanmıştır. Buna göre gelenek değişimi (aşı, maske, sosyal mesafe maddeleri); uluslararası gündem (aşı, sosyal mesafe maddesi); yerel gündem (maske, sosyal mesafe maddesi); ekonomi/finans meselesi (aşı, maske, kapanma ve yasak maddesi); haber programı (aşı, maske, kapanma ve yasak, bulaş maddesi) karikatürlere yansıyan ortak başlıklardır. Bu durum yaşanan salgının unsurlarının birbirinden bağımsız olmadığını göstermektedir. Örneğin maskenin bulaş oranını azaltması; aşının uygulanmasıyla kapanmanın sona ermesi; aşı, maske, kapanma, bulaş gibi tüm gelişmelerin haber programıyla verilmesi arasında doğrusal bir ilişki olduğu belirlenmiştir.

Nitekim karikatürlerde Atatürk'ü virüsten korumak için ona maske takan çocuk görseli (K.3.136) ve virüsten kurtulmak için atasından umut bekleyen doktor görseli (K.3.126) bugün Atatürk'e karşı duyulan sevgi, güç ve ümidi temsil ettiği için önemlidir. Anlatı içeriği değişmiş, ancak öznesi olan Atatürk'ün baki kaldığı yapılan incelemelerde fark edilmiştir.

Yapılan bu yüksek lisans tez çalışmasında korona ile ilgili olan Türkçe karikatürler ele alınmıştır. Bu karikatürler naratif olarak değerlendirilmiştir. Karikatür çizerin bakış açısını/mesajını yansıtmakla birlikte karikatürlerde, covid döneminde toplumun/bireyin çeşitli alanlardaki tepkilerini görmek mümkündür, şeklinde bir sonuca ulaşılmış, ileriki çalışmalara küçük bir kapı açılmıştır.

KAYNAKLAR

Bu tez çalışmasında APA 6 atıf sistemi kullanılmıştır.

- Akyüz, K. (1995). *Modern Türk edebiyatının ana çizgileri*. Ankara: İnkılâp Yayınları.
- Alper, S. (1987). *İletişim aracı olarak karikatür* (yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Alsaç, Ü. (1999). *Türkiye’de karikatür, çizgi roman ve çizgi film*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Altıntop, G. (2017). *Karikatür, edebiyat ve söylem* (yüksek lisans tezi). Mardin Artuklu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mardin.
- Arık, M. B. (1998). *Değişen toplum ve değişen karikatür*. İstanbul: Türkiye Gazeteciler Cemiyeti Yayınları.
- Balcıoğlu, S. (1987). *Türk karikatürü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Bayrakçı, O. (2021). Covid-19 pandemi sürecinde oluşturulan capslerin analizi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi-International Journal of Society Researches*. ISSN:2528-9527 E-ISSN : 2528-9535.
- Bozkurt, İ., Dinç, A., Özant H., (2015, Mayıs). İstanbul Avrupa kültür başkenti ve Türkiye’ye etkileri, Ed. Arslan, M. *Canik Başarı Üniversitesi Öğrenci Sempozyumu Bildiri Kitabı* (s. 158). ISBN: 978-605-66058-0-2. Samsun: Canik Başarı Üniversitesi.
- Budak, H. (2020). *Toplumsal travmada bir onarım aracı olarak mizah “Koronavirüs günlerinde bir nefes gülümseme”*. Turkish Studies, 15(4), 215-239. <https://dx.doi.org/10.7827/TurkishStudies.43379>
- Çetin, M. (2021). *Türkiye’nin koronavirüsle mücadele politikası* (yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Isparta.
- Çeviker, T. (2010). *Karikatürkiye*, İstanbul: NTV Yayınları.
- Dervişcemaloğlu, B. (2014). *Anlatıbilime giriş*. İstanbul: Dergah Yayınları.
- Eke, K. (2022). *Koronavirüs (Covid-19) pandemisinin toplumsal ve bireysel yansımaları (batı akdeniz bölgesi örneği)* (yüksek lisans tezi). Akdeniz Üniversitesi Akdeniz Uygarlıkları Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Eroğlu, E., Çolak, Ü., Ayaz, F. (2020, Aralık). *Pandemi: Covid-19 üzerine araştırma, uygulama ve tartışmalar*. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayıncılık. Sertifika No: 16195, ISBN 978-605-70091-9-7.
- Hançerlioğlu, O. (2000). *Türk dili sözlüğü*. İstanbul: Renzi Kitapevi Yayınları.
- Jahn, M. (2012). *Anlatıbilim*. (B. Dervişcemaloğlu, Çeviri Ed.) İstanbul: Dergah Yayınları.
- Karaağaç, G. (2015). *Türkçenin alıntılar sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları
- Karabey, R. (2018). Çelişmezlik ilkesinin kesinliği sorunu. İnönü, N. (Ed.) *Çağdaş Mantık Tartışmaları/Uluslararası İstanbul Felsefe Kongresi Bildiri Kitabı* (s.83). İstanbul: İstanbul Üniversitesi.
- Küçükşen, K. (2020). Covid-19 günlerinde “ev halleri”nin karikatürlere yansımaları: göstergebilimsel bir analiz. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*. 7(6): 38-57.

- Nazlı, K. (2021). *Karikatür dili – bir ihlaller dünyası iletişimsel bir değer olarak karikatürün edimbilimsel ve toplumdilbilimsel incelemesi: çocuk ve yetişkin karikatür dergileri örneği* (doktora tezi). Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Diyarbakır.
- Özen, B. (2003). *Karikatürün tarihi ve karikatürün grafik sanatlarla ilişkisi* (yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü, İstanbul.
- Öztürk, A., Özdemir Y., Göksel, Z., (2009). Elma sirkesi ve törapatik etkileri. *Tarım Bilimleri Araştırma Dergisi* 2, s. 155-158, ISSN: 1308-3945.
- Şahbaz, Ü. (2021). *Koronavirüs salgınının Türkiye üzerindeki ekonomik etkileri* (yüksek lisans tezi). Yıldız Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Şenyapılı, Ö. (2003). *Neyi, neden, nasıl anlatıyor karikatür kim niye çiziyor!?*. Ankara: ODTÜ Yayıncılık.
- Topuz, H. (1997). *Başlangıcından bugüne dünya karikatürü*. İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Tuncer, F. F. (2020). Öngörülemeyen bir küresel düzen ve covid-19: covid-19 karikatürleri ile yeni düzen okuması. *Gaziantep University Journal of Social Sciences*. 19 (Special Issue): 42-58.
- Turan, Ş. (2020). *Mustafa Kemal Atatürk*. Türk İslam Ansiklopedisi, 31. Cilt, s 330-331. <https://islamansiklopedisi.org.tr/mustafa-kemal-ataturk#1-hayati> URL uzantısından elde edilmiştir. (Erişim tarihi: 14.10.2022).
- TDK. (2011). *Türk dil kurumu güncel sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Türkmen, F. (2000). Osmanlı döneminde Türk mizahı. *Türk Dünyası İncelemeleri Dergisi*, Sayı IV, 1-10.
- Yardımcı, İ. (2010). Mizah kavramı ve sanattaki yeri. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/2, 1-41.
- Yazar S. B. ve Yazar F. G. (1973). *50 yılın Türk mizah ve karikatürü*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1:<https://covid19.saglik.gov.tr/TR-66300/covid-19-nedir-.html> (Erişim Tarihi: 22.11.2022)
- URL-2:<https://www.cnnturk.com/saglik/uzman-isim-uyardi-yanlis-maske-kullanimi-virusun-bulasmasini-kolaylastiriyor?page=1> (Erişim Tarihi: 07.11. 2022)
- URL-3: <https://www.trthaber.com/haber/koronavirus/yanlis-maske-kullanimi-agizda-mantara-sebep-olabiliyor-559456.html> (Erişim Tarihi: 07.11. 2022)
- URL-4: <https://www.milliyet.com.tr/gundem/corona-nedeniyle-telefonundan-canli-baglantiyla-ogluna-kiz-istedi-6179517> (Erişim Tarihi: 14.11.2022)

Karikatür Kaynakları

- K.3.1: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.2: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.3: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.4: <https://www.instagram.com/p/CKHVBLNDYAC/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.5: https://www.instagram.com/p/CJ_cmQIjoIf/?igshid=YmMyMTA2M2Y (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.6: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.7: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.8: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.9: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ocak-2021-2925.660> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.10: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.11: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.12: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ocak-2021-2925.660> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.13: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ocak-2021-2925.660> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.14: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-aralik-2020-2891568> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.15: <https://www.instagram.com/p/CJvfhuBDsg/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.16: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.17: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ekim-2020-2824624/24> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.18: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.19: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.20: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.21: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-.07.-2020-2734872> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.22: <https://www.cumhuriyet.com.tr/cizerler/behicak/kim-kime-dum-duma-2007810> (Erişim Tarihi: 06.06.2021)
- K.3.23: <https://www.instagram.com/p/CHbm8fhWVp/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.24: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-eylul-2020-2790162> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.25: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-eylul-2020-2790162> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.26: <https://www.instagram.com/p/CG7nJmXjt7i/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.27: <https://www.eskikitaplarim.com/showthread.php?t=60292&page=28> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.28: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.29: <https://www.instagram.com/p/CLuV9f3jUye/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.30: <https://www.instagram.com/p/CJEYg1fDMqG/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.31: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.32: <https://tr-tr.facebook.com/KarikaturKutusu/posts/3213579272022328/> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.33: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.34: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.35: <https://www.instagram.com/p/CMSXHAj5Mn/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.36: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.37: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.38: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.39: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.40: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.41: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.42: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-aralik-2020-2891568> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.43: <https://twitter.com/mehmetsenocak/status/1241686712386048001> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.44: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.45: <https://www.instagram.com/p/CIGkwZvjzAm/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.46: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.47: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.48: <https://www.instagram.com/p/CIGkwZvjzAm/?igshid=YmMyMTA2M2Y>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.49: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.50: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.51: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.52: <https://www.instagram.com/p/CH2AUnpBPAB/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.53: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.54: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.55: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.56: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.57: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.58: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.59: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.60: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.61: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.62: https://twitter.com/mehmetardic_/status/1269561944131977216 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.63: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.64: <https://eskikitaplarim.com/showthread.php?t=60292&page=10> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.65: <https://www.instagram.com/p/CllrkpCBjsv/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.66: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ekim-2020-2824624/24> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.67: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.68: <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801/10> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.69: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.70: <https://eskikitalarim.com/showthread.php?t=60292&page=27> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.71: <https://www.instagram.com/p/CNQFVQ3jVcY/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.72: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-eylul-2020-2790162> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.73: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.74: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ekim-2020-2824624/24>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.75: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ekim-2020-2824624/24>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.76: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.77: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.78: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.79: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.80: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-aralik-2020-2891568>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.81: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.82: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.83: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.84: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.85: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-aralik-2020-2891568>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.86: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.87: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.88: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.89: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-.07.-2021-3119524> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.90: <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801/10> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.91: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.92: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617>
(Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.93: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.94: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.95: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-aralik-2020-2891568> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.96: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-aralik-2020-2891568> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.97: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.98: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.99: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.100: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.101: <https://www.instagram.com/p/CHzRdEPB-FU/?igshid=YmMyMTA2M2Y> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.102: https://www.facebook.com/CA.YKSGM/posts/3820246641347596?comment_id=3821308551241405 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.103: <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801/13> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.104: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.105: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.106: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.107: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.108: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.109: <https://twitter.com/fourclover34/status/1336540121018097664> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.110: <https://tr.pinterest.com/pin/208221182760462386/> (Erişim tarihi: 10.10.2021)
- K.3.111: <https://www.instagram.com/p/CIRQvkNDA4k/?igshid=YmMyMTA2M2Y=> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.112: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.113: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.114: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.115: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.116: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.117: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.118: <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.119: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.120: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.121: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.122: <https://www.instagram.com/p/CRIHASutnHU/?igshid=YmMyMTA2M2Y=> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.123: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-.07.-2021-3119524> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.124: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-.07.-2020-2734872> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.125: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-.07.-2020-2734872> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.126: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ekim-2020-2824624/24> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.127: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.128: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.129: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.130: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.131: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-eylul-2020-2790162> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.132: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.133: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-e-kim-2020-2824624/24> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.134: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.135: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.136: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.137: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.138: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.139: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.140: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-e-kim-2020-2824624/24> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.141: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.142: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-eylul-2020-2790162> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.143: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.144: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-e-kim-2020-2824624/24> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.145: <https://twitter.com/lemandergisi/status/1326618756269879298> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.146: <https://www.facebook.com/sntukraynaegitim/posts/2796566513779228/> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.147: <https://www.instagram.com/p/CE3oK3pjGW0/?igshid=YmMyMTA2M2Y=> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.148: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

- K.3.149: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.150: <https://ms-my.facebook.com/cihandemircimizah/posts/3248708191889379/> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.151: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.152: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.153: <https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801/10> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.154: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.155: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
- K.3.156: <https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3> (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

EKLER

EK 1: Karikatürlerin Kaynaklarına Göre Ayrıntılı Sıralanışı

<https://www.instagram.com/p/CKHVBLNDYAC/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.4: Şahin Güneş, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

https://www.instagram.com/p/CJ_cmQIjoIf/?igshid=YmMyMTA2M2Y=

K.3.5: Şahin Güneş, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CJvfhuBD-sg/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.15: Şahin Güneş, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.cumhuriyet.com.tr/cizerler/behic-ak/kim-kime-dum-duma-2007810>

K.3.22: Behiç Ak, Kim Kime Dum Duma Cumhuriyet Dergisi (Erişim Tarihi: 06.06.2021)

<https://www.instagram.com/p/CH-bm8fhWVp/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.23: Emre Ulaş, instagram (babalar) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CG7njmXjt7i/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.26: Şahin Güneş, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.eskikitaplarim.com/showthread.php?t=60292&page=28>

K.3.27: Latif Demirci, hurriyet.com (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CLuV9f3jUye/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.29: Cemalettin Parmaksız, instagram (antilop dergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CJEYg1fDMqG/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.30: Hüseyinli Cartoon, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://tr-tr.facebook.com/KarikaturKutusu/posts/3213579272022328/>

K.3.32: Perker, pinterest. (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CMSXHANj5Mn/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.35: Meruş, İnstagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://twitter.com/mehmetzenocak/status/1241686712386048001>

K.3.43: Mehmet şenocak, twitter (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CIGkwZvjzAm/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.45: Meruş, İnstagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CIGkwZvjzAm/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.48: Meruş, İnstagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CH2AUnpBPaB/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.52: Emre Ulaş, instagram (babalar) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

https://twitter.com/mehmetardic_/status/1269561944131977216

K.3.62: Mehmet Ardıç, Twitter (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://eskikitaplarim.com/showthread.php?t=60292&page=10>

K.3.64: Can Baytak (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CIlrkpCBjsv/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.65: şahin Güneş, instagram (misvakdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://eskikitaplarim.com/showthread.php?t=60292&page=27>

K.3.70: Can Baytak (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CNQFVQ3jVcY/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.71: Meruş, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CHzRdEPB-FU/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.101: Emre Ulaş, instagram (babalar) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
<https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801/13>

K.3.103: Latif Demirci, hurriyet.com (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://twitter.com/fourclover34/status/1336540121018097664>

K.3.109: fourclover34, twitter (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://tr.pinterest.com/pin/208221182760462386/>

K.3.110: Şule Acar, pinterest.com (Erişim tarihi: 10.10.2021)

<https://www.instagram.com/p/CIRQvkNDA4k/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.111: Şahin Güneş, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801>

K.3.118: Latif Demirci, hurriyet.com (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CRIHASutnHU/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.122: Meruş, instagram (antilopdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://twitter.com/lemandergisi/status/1326618756269879298>

K.3.145: Leman dergisi, twittercom (lemandergi), Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.facebook.com/sntukraynaegitim/posts/2796566513779228/>

K.3.146: Haberim Türkiye, facebook.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.instagram.com/p/CE3oK3pjGW0/?igshid=YmMyMTA2M2Y=>

K.3.147: Şahin Güneş, instagram, (misvakdergi) (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://ms-my.facebook.com/cihandemircimizah/posts/3248708191889379/>

K.3.150: Cihan Demirci, facebook, pandemi ve çocuklar serisi (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

<https://www.hurriyet.com.tr/galeri-latif-demirci-ciziyor-corona-virus-karikaturlerde-41480801/10>

K.3.68: Latif Demirci, hurriyet.com (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.90: Latif Demirci, hurriyet.com (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.153: Latif Demirci, hurriyet.com (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Mart 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2020-2600892>

K.3.41: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.47: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.69: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.91: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.98: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.104: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.139: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.151: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Nisan 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2020-2631794>

K.3.31: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.33: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.97: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.108: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.116: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.119: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.120: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.134: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.138: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Mayıs 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2020-2664662>

- K.3.10: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.37: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.38: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.39: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.54: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.55: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.73: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.82: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.115: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.129: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Haziran 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635>

- K.3.28: Can Baytak, haberturk.com, Haziran 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.34: Can Baytak, haberturk.com, Haziran 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.40: Can Baytak, haberturk.com, Haziran 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.135: Can Baytak, haberturk.com, Haziran 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.136: Can Baytak, haberturk.com, Haziran 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Temmuz 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-.07.-2020-2734872>

- K.3.21: Can Baytak, haberturk.com, Temmuz, 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.124: Can Baytak, haberturk.com, Temmuz 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.125: Can Baytak, haberturk.com, Temmuz, 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Ağustos 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-agustos-2020-2762997>

- K.3.20: Can Baytak, haberturk.com, Ağustos 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.61: Can Baytak, haberturk.com, Ağustos 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.67: Can Baytak, haberturk.com, Ağustos 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.76: Can Baytak, haberturk.com, Ağustos 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.113: Can Baytak, haberturk.com, Ağustos 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.130: Can Baytak, haberturk.com, Ağustos 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Eylül 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-eylul-2020-2790162>

K.3.24: Can Baytak, haberturk.com, Eylül 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.25: Can Baytak, haberturk.com, Eylül 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.72: Can Baytak, haberturk.com, Eylül 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.131: Can Baytak, haberturk.com, Eylül 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.142: Can Baytak, haberturk.com, Eylül 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Ekim 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ekim-2020-2824624/24>

K.3.17: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.66: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.74: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.75: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.77: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.126: Can Baytak, haberturk.com, Ekim2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.133: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.140: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.144: Can Baytak, haberturk.com, Ekim 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Kasım 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-kasim-2020-2860612/3>

K.3.8: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.16: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.18: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.19: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.46: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.50: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.53: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.88: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.93: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.99: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.143: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.149: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.152: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.156: Can Baytak, haberturk.com, Kasım 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Aralık 2020

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-aralik-2020-2891568>

K.3.14: Can Baytak, haberturk.com, Aralık 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.42: Can Baytak, haberturk.com, Aralık 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.80: Can Baytak, haberturk.com, Aralık 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.85: Can Baytak, haberturk.com, Aralık 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.95: Can Baytak, haberturk.com, Aralık 2020 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Ocak 2021

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-ocak-2021-2925.660>

K.3.9: Can Baytak, haberturk.com, Ocak 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.12: Can Baytak, haberturk.com, Ocak 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.13: Can Baytak, haberturk.com, Ocak 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Şubat 2021

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-subat-2021-2957617>

K.3.1: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.7: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.83: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.84: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.92: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.94: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.100: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.105: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.137: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.148: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.155: Can Baytak, haberturk.com, Şubat 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Mart 2021

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mart-2021-2989759>

- K.3.78: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.79: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.81: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.86: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.87: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.106: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.132: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.141: Can Baytak, haberturk.com, Mart 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Nisan 2021

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-nisan-2021-3025.227>

- K.3.2: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.11: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.36: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.44: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.56: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.112: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.114: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.117: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.127: Can Baytak, haberturk.com, Nisan 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Mayıs 2021

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-mayis-2021-3059797>

- K.3.3: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.6: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.49: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.51: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.57: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.58: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.60: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.121: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)
K.3.128: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.154: Can Baytak, haberturk.com, Mayıs 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Haziran 2021

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-haziran-2021-3090635>

K.3.54: Can Baytak, haberturk.com, Haziran 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.107: Can Baytak, haberturk.com, Haziran 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

Temmuz 2021

<https://www.haberturk.com/can-baytak-karikaturleri-.07.-2021-3119524>

K.3.89: Can Baytak, haberturk.com, Temmuz 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

K.3.123: Can Baytak, haberturk.com, Temmuz 2021 (Erişim Tarihi: 25.07.2021)

